

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**HÛD SÛRESİ BAĞLAMINDA HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN FÎ
ZİLÂLİ'L KUR'ÂN VE TEFSİRÜ'L MÜNİR ADLI TEFSİRLERDE
MUKAYESELİ İNCELENMESİ**

YAZAR
MEHMET EMİN ŞANVER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ORHAN İYİBİLGİN

ORDU- 2025

TEZ KABUL SAYFASI

Mehmet Emin ŞANVER tarafından hazırlanan “*Hûd Sûresi Bağlamında Helâk Edilen Kavimlerin Fî Zılâli’l Kur’ân ve Tefsîrû’l Münîr Adlı Tefsirlerde Mukayeseli İncelenmesi*” başlıklı bu çalışma, **23.05.2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Dr. Öğretim Üyesi Orhan İYİBİLGİN / ORDU ÜNİVERSİTESİ / İLAHİYAT FAKÜLTESİ	İmza
Üye	Prof. Dr. Sadık KILIÇ / ORDU ÜNİVERSİTESİ / İLAHİYAT FAKÜLTESİ	İmza
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Yusuf YURT / GİRESUN ÜNİVERSİTESİ / İLAHİYAT FAKÜLTESİ	İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Emin ŞANVER

ÖZET

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

HÛD SÛRESİ BAĞLAMINDA HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN FÎ ZİLÂLÎ'L KUR'ÂN VE TEFSÎRÜ'L MÜNÎR ADLI TEFSİRLERDE MUKAYESELİ İNCELENMESİ

MEHMET EMİN ŞANVER

Kur'ân-ı Kerîm, insanoğlunun dünya ve âhiret saâdetini temin etmek için gerekli olan hakikatleri eksiksiz bir üslûpla beyan etmiştir. Bu beyan sürecinde, muhatap kitlenin zihninde ve kalbinde derin tesirler bırakan özgün bir anlatım yöntemi benimsemiştir. Söz konusu yöntemler arasında, geçmişte yaşamış toplulukların hayatlarından kesitler sunan kıssalar önemli bir yer tutmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok sûrede, bu toplulukların başından geçen olaylara detaylı şekilde atıflar yapılmıştır. Özellikle Hûd Sûresi, helâka uğramış kavimlerin âkıbetlerini tasvir eden pasajlarla dikkat çeker. İlahî kelâmın evrensel niteliği, onun mesajını yalnızca belli bir dönemle sınırlamaz; aksine, insanlık tarihinin her safhasına hitap eden bir rehber olma özelliği taşır. Dolayısıyla Kur'ân kıssaları, ilk muhataplar için bir hidâyet kaynağı olmanın yanı sıra, vahyin indiği dönemdeki insanlara ve sonraki nesillere ibret, öğüt, hatırlatma ve uyarı işlevi görmüştür.

Tefsir geleneğinde, kıssaların yorumlanması ve helâk olan kavimlere dair çıkarımlar, müfessirlerin metodolojik yaklaşımlarına göre farklılık arz etmiştir. Bu bağlamda, Seyyid Kutub'un *Fî Zılâli'l-Kur'ân* ve Vehbe Zuhaylî'nin *et-Tefsîrû'l-Münîr* adlı eserleri, Hûd Sûresi ekseninde helâk edilen toplulukların tahlilinde öne çıkan iki kaynaktır. Çalışmada öncelikle her iki müfessirin biyografileri, ilmî birikimleri, tefsir anlayışları ve yöntemleri ele alınmıştır. Ardından, her iki tefsirdeki helâk edilen kavimlerle ilgili yorumlar karşılaştırmalı olarak incelenmiş; benzerlikler, farklılıklar ve bakış açıları ortaya konulmuştur. Bu analiz, Kur'ân kıssalarının tarihsel bağlamının yanı sıra çağdaş dünyaya nasıl mesajlar taşıdığını anlamaya katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Helâk, Kavim, Kıssa, Sünnetullah, Hûd, Seyyid Kutub, fî Zılâli'l-Kur'ân, Vehbe Zuhaylî, Tefsîrû'l Mûnîr.

ABSTRACT

BASIC İSLÂMİC SCIENCES

COMPARATIVE STUDY OF THE DESTROYED TRIBES IN THE CONTEXT OF SURAH HUD IN THE WORK CALLED FÎ ZİLÂLİ'L KUR'ÂN AND TEFSİRÜ'L MÜNÎR

MEHMET EMİN ŞANVER

The Holy Quran has expressed in a flawless style the truths necessary to ensure the happiness of humanity in this world and the hereafter. In this process of expression, a unique narrative method has been adopted that has left a deep impact on the minds and hearts of the addressees. Among these methods, stories that present sections from the lives of communities that lived in the past have an important place. Many surahs in the Holy Quran make detailed references to the events that these communities went through. The Surah Hud draws attention with passages that describe the fates of nations that were destroyed. The universal nature of the divine word does not limit its message to a specific period; on the contrary, it has the characteristic of being a guide that addresses every stage of human history. Therefore, in addition to being a source of guidance for the first addressees, the stories of the Quran serve as a lesson, advice, reminder and warning for the people of the period when the revelation was revealed and for the following generations.

In the tradition of interpretation, the interpretation of the stories and the inferences regarding the destroyed nations differ according to the methodological approaches of the commentators. In this context, Sayyid Qutb's *Fi Zilali'l-Quran* and Vehbe Zuhayli's *et-Tafsir al-Munir* are two prominent sources in the analysis of the communities destroyed in the context of Surah Hud. In the study, the biographies, scientific knowledge, interpretation and methods of both commentators are first discussed. Then, the interpretations regarding the destroyed nations in both commentaries are examined comparatively; similarities, differences and points of emphasis are revealed. This analysis aims to contribute to understanding the historical context of the Quranic stories as well as how they convey messages to the contemporary world.

Key Words: Commentary, Quran, Destruction, Tribe, Parable, Sunnatullah, Hûd, Seyyid Kutub, fî Zılâlî'l-Kur'ân, Vehbe Zuhaylî, Tefsîrû'l Münîr.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmama başlamadan önce tez konumun belirlenmesinde, tezin yazım aşamasında deneysel çalışmaların yönlendirilmesinde, sonuçların değerlendirilmesinde göstermiş olduğu ilgi ve katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Orhan İYİBİLGİN'e, hayatımın tüm alanında ve özellikle bu tez çalışmam süresince beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

Mehmet Emin ŞANVER

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2 Araştırmada Kullanılan Metod.....	2
1.3 Seyyid Kutub’un Hayatı	2
1.3.1 Seyyid Kutub’un Öğretisi	5
1.3.2 Seyyid Kutub’un Eserleri.....	6
1.3.3 Seyyid Kutub’un Tefsiri ve Tefsir Metodu	7
1.4 Vehbe Zuhaylî’nin Hayatı	9
1.4.1 Vehbe Zuhaylî’nin Öğretisi.....	10
1.4.2 Veybe Zuhaylî’nin Eserleri	12
1.4.3 Vehbe Zuhaylî’nin Tefsiri ve Tefsir Metodu	12
2. HÛD SÛRESİ HAKKINDA TANITICI BİLGİLER.....	16
2.1 Hûd Sûresi’nin İsmi	16
2.2 Hûd Sûresi’nin Nüzûlü	16
2.3 Hûd Sûresi’nin Tenâsübu.....	17
2.4 Hûd Sûresi’nin Konusu.....	18
2.5 Hûd Sûresi’nin Fazileti	22
3. HELÂK EDİLEN KAVİMLER.....	23
3.1 Helâk Kavramının Anlam Alanı	23
3.1.1 Ölmek (Mevt)	23
3.1.2 Yok Olmak	23
3.1.3 Tahrip Etmek.....	24
3.1.4 Yok Etmek.....	24
3.1.5 Helâk Kelimesi ile Anlam Bakımından Yakın Kavramlar	25
3.1.5.1 Azâb (عذاب).....	25
3.1.5.2 İntikam ve Gark (انتقام و غرق)	26

3.1.5.3 Şiddetle Yakalamak (بطش)	26
3.1.5.4 Belâ Vermek (بلى)	26
3.1.5.5 Tedmîr (تدمير).....	26
3.1.5.6 Demdeme (دمدم).....	27
3.2 Sünnetullah Kavramı ve Anlam Alanı	27
3.3 Kıssa Kavramı.....	29
3.3.1 İz Takip Etmek.....	29
3.3.2 Haber Vermek	29
3.3.3 Kıssaların Amacı.....	30
3.4 Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler	30
3.4.1 Nûh Kavmi.....	31
3.4.1.1 Nûh Kavminin Helâkı	33
3.4.2 Âd Kavmi.....	34
3.4.2.1 Âd Kavminin Helâkı.....	36
3.4.3 Semûd Kavmi	37
3.4.3.1 Semûd Kavminin Helâkı.....	38
3.4.4 Lût Kavmi	40
3.4.4.1 Lût Kavminin Helâkı	41
3.4.5 Şuayb Kavimleri	43
3.4.5.1 Şuayb Kavimlerinin Helâkı	44
4. HÛD SÛRESİ BAĞLAMINDA HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN FÎ ZİLÂLİ'L KUR'ÂN VE TEFSİRÜ'L MÜNİR ADLI TEFSİRLERDE MUKAYESELİ İNCELENMESİ	46
4.1 Hûd Sûresi Tefsîri ve Helâk Olan Kavimler ile İlgili Âyetlerin Mukayesesi	46
4.1.1 Nûh Peygamber ve Kavmi	55
4.1.2 Nûh Kavminin Azâbın Gelmesinde Aceleci Davranması.....	62
4.1.3 Geminin Yapılışı ve Kâfirler Hakkında Üzülmünün Yasaklanması.....	65
4.1.4 Korkunç Sahne.....	67
4.1.5 Dağlar Gibi Dalgalar.....	69
4.1.6 Hz. Hûd Kıssası	76
4.1.7 Hz. Salih Kıssası	84
4.1.8 Hz. İbrâhim Kıssası.....	89
4.1.9 Hz. Lût Kıssası.....	90
4.1.10 Hz. Şuayb Kıssası	95
4.2 Helâktan Koruyucu Unsurlar	112

4.2.1 Islah Faaliyetleri	112
4.2.2 Tervbe ve İstiğfar	113
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin/ibn
C.	: Cilt
c.c.	: Celle Celaluhu
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve diğerkleri

1. GİRİŞ

Kur'ân'ın tefsiri ile uğraşan kişi, hayata başladığı andan itibaren öğrendiği bilgilerle bir bakış açısı belirlemektedir. Bu durumu müfessirin eğitimi, yaşadığı coğrafyası, konuştuğu dili tefsirinin mahiyeti açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle her tefsir farklı bir bakış açısı anlamına gelmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız iki müfessirden birisi olan Seyyid Kutub (ö. 1386/1966), erken dönemden itibaren İslâmî disiplinlerle kurduğu derin ilişki nedeniyle Kur'ân'ı Kerîm ile ontolojik bir bağ geliştirmiştir. İlk akademik ürünlerini Kur'ân'ın belâgat ve i'câz boyutuna odaklanarak kaleme alan Kutub, zamanla bu perspektifini genişleterek telif ettiği makalelerini, tefsir literatürüne kazandırdığı *fî Zılâli'l-Kur'ân* adlı eserinde metodolojik bir bütünlüğe kavuşturmuştur. Nitekim müfessirin tefsirinde izlediği tematik yaklaşım, daha önceki yazılarında şekillendirdiği edebî tahlil ve toplumsal eleştiri eksenli yöntemlerin sistematize edilmiş hâli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezimizin diğer müfessiri olan Vehbe Zuhaylî (ö. 1436/2015), hayatı boyunca ilme büyük önem vermiş, arkasında yüzlerce kıymetli eserler bırakmış bir ilim adamıdır. Ortaya koyduğu kitapları, makaleleri ve dergilerdeki yazıları onun yalnızca tefsir alanında değil, İslâmî ilimlerin her alanında söz sahibi olduğunu kanıtlamıştır. Onun *Tefsîrû'l-Münîr* adlı eseri son dönemlerde adından çokça bahsettiren geniş kapsamlı tefsirlerdendir.

Bu çalışmada, Seyyid Kutub'un *fî Zılâli'l-Kur'ân* ve Vehbe Zuhaylî'nin *Tefsîrû'l-Münîr* adlı tefsirlerinde Hûd sûresi ekseninde helâk edilen kavimler olgusu karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Konunun seçimindeki temel tercih sebebi; daha önce literatürde Seyyid Kutub ve Vehbe Zuhaylî'nin tefsirleri, kapsamlı ve karşılaştırmalı olarak çalışılmamış olmasıdır.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, son dönem müfessirlerinden Seyyid Kutub ve Vehbe Zuhaylî'nin eserlerinde Hûd sûresi bağlamında helâk edilen kavimleri mukayese etmektir.

Kur'ân'da kıssalar denilince akla ilk gelen şeylerden bir taneside helâk edilen kavimlerdir. Helâk edilen kavimler Kur'ân'ın önemli bir bölümünü ihtiva etmektedir. Özellikle Hûd sûresinde toplu bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca helâk edilen kavimlerin

anlatıldığı kıssalar insanların müjdelenmesi, uyarılması, terbiye edilmesi, güzel ahlâkın tanımlanması, inanç ve ibâdetlerin özünün ifade edilmesi açısından büyük öneme sahiptir.

1.2 Araştırmada Kullanılan Metod

Tez çalışmamıza başlamadan önce literatür sahasında gerekli araştırmalar yapılmış ve birçok kaynağa müracaat edilmiştir. Birinci bölümde tezimize konu olan iki müfessir hakkında bilgilere yer verilmiştir. Müfessirler hakkındaki bilgilere yer verilirken genel itibari ile ayrıntıya girmeyen, öz bilgilerin yer aldığı TDV İslâm Ansiklopedisi, İslâm Düşünce Atlası ve müfessirlerin eserlerinin giriş kısmında yer alan bilgiler tercih edilmiştir. İkinci bölümünde tezimizin ana unsurunu oluşturan Hûd sûresi hakkında tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Sûre hakkında ön bilgi veren tefsirler incelenmiş olup aynı bilgilerin olduğu tüm kaynakları dipnotta belirtmek yerine bir kaynak belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ana konuya geçilmeden önce helâk, sünnetullah ve kıssa kavramlarının lügatta geçen manaları açıklanmış, bu manaların kullanıldığı tefsirler incelenerek her birine örnek verilmiştir. Helâk olan kavimler hakkında bilgi verilirken TDV İslâm Ansiklopedisinden, konu hakkında yazılmış doktora tezi ve makalelerden yararlanılarak inanç yapıları hakkındaki bilgilerin yanında, coğrafi, iktisadî ve sosyal yapısına dair bilgiler verilmiş, ayrıca helâk ceza uyumuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca Seyyid Kutub'un *fî Zilâli'l-Kur'ân* ve Vehbe Zuhaylî'nin *Tefsîrû'l-Münîr* adlı tefsirleri kapsamında Hûd sûresi tefsiri ve helâk edilen kavimler mukayeseli bir şekilde incelenmiştir.

1.3 Seyyid Kutub'un Hayatı

Mısır'ın Yukarı Nil havzasında yer alan Asyut vilayetine bağlı Mûşâ yerleşiminde 1906'da dünyaya gelen Kutub'un etnik kökenine dair akademik tartışmalar mevcuttur. Kimi kaynaklar Arap kökenli olduğunu iddia ederken, kendisi otobiyografik notlarında aile şeceresini Güney Asya bağlantılı bir şahsiyet olan Hacı Kutub b. İbrahim'e dayandırmıştır.¹ İlk eğitimini annesi Fatıma Hanım'ın himayesinde tamamlayan Kutub, henüz ilköğretim çağındayken gölgesine sığınıp, ömrünü adadığı Kur'ân'ı hıfzetmiştir. Hafızlığını erken dönemde yapmış olması, ileride yapacak olduğu edebî ve tefsirî üretimlerinin temelini oluşturmuştur.² 1928'de Kahire Öğretmen Okulu'ndan mezuniyetinin ardından, dönemin önde gelen entelektüel merkezlerinden Dâru'l-Ulûm'a

¹ İbrahim Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, (Ankara: Fecr Yayınları, 1992), 25.

² İslâm Düşünce Atlası, "Seyyid Kutub", erişim: 22 Ekim 2024, <https://İslâmdusunceatlasi.org/seyyid-kutub/433>.

kaydolarak İslâmî disiplinlerle modern pedagojiyi sentezleyen bir formasyon almıştır. 1933'te Arap Dili ve Belâgatı alanında lisans derecesini tamamlamasının ardından, 1933-1939 yılları arasında ilk kariyer basamağı olarak ilköğretim kurumlarında görev almıştır.³

Seyyid Kutub'un üniversite tercihi, hayatının ilerleyen dönemleri için belirleyici bir rol oynamıştır. Üniversitedeki öğrenimi sırasında şairliği, gazeteciliği ve edebiyat eleştirmenliği ile ünlü olan Mısırlı Abbas Mahmud el-Akkad ile tanışmış ve ondan etkilenmiştir. Bu sayede, kısa sürede edebiyat dünyasında tanınmış bir isim hâline gelmiştir. Bu dönemde yaptığı çalışmalar, ağırlıklı olarak şiir, hikâye, roman, makale ve edebiyat eleştirisi üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur.⁴

Öğrenim yıllarında Vefd Partisi'ne katılan Kutub, 1942'de bu partiden ayrılıp Sa'dist Parti'ye geçmiş ancak siyasî muhalefetle olan bağlarını tamamen koparmak için 1945'te kesin bir adım atarak tüm parti ilişkilerini sonlandırmıştır. 1939 sonrasında düşünce dünyasında belirgin bir değişim yaşamış, İslâmî perspektife yönelerek Mısır toplumunun içinde bulunduğu ahlâkî çöküşü ve yapısal bozulmayı sert bir dille eleştirmiştir. Toplumsal ıslahı savunan bir reformist kimliğiyle öne çıkan Kutub II. Dünya Savaşı'nın ardından edebiyatla yeniden ilgilense de bu dönemdeki eserlerinde Mısır ve İslâm coğrafyasının siyasî çıkmazlarına, sosyal adâletsizliklere ve kültürel sorunlara daha yoğun şekilde odaklanmıştır.⁵

Mısır'ın eğitim sistemini modernleştirmek amacıyla kapsamlı reform projeleri geliştiren Kutub, bu alandaki çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. 1948 yılında, Mısır'ın eğitim politikalarını yeniden düzenlemek ve bilimsel metodolojiler üzerine incelemelerde bulunmak üzere oluşturulan resmî bir delegasyonla ABD'ye gönderilmiştir. Bu süreçte, Batı'nın sosyal yaşam pratiklerini ve kültürel dinamiklerini doğrudan gözlemlene imkânı elde etmiş, Amerika'da eğitim sistemine dair akademik çalışmalar yürütmüş ve üniversitelerdeki seminerler ile ders programlarına aktif olarak katılmıştır. Bu tecrübe, onun entelektüel bakış açısını derinden etkileyerek fikirlerinin yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.⁶

ABD'nin New York ve Colorado eyaletlerinde eğitim sistemine dair araştırmalar yürütmüş, bu süreçte ülkenin çeşitli bölgelerini gezme fırsatı bulmuştur. Mısır'a geri

³ Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları:1992), 37/64.

⁴ İslâm Düşünce Atlası, "Seyyid Kutub".

⁵ Görgün, "Seyyid Kutub", 37/64.

⁶ İslâm Düşünce Atlası, "Seyyid Kutub".

dönüş yolculuğunda ise İngiltere, İsviçre ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde kısa süreli bulunmuştur. Kendisinden beklenenin aksine, Ağustos 1950’de ABD’den döndüğünde Batılı sistemlere yönelik sert eleştirileriyle bilinen bir isim hâline gelmiştir. Daha sonra Maarif Bakanlığı’nda müfettiş yardımcılığı görevini üstlenmiş, ancak sık sık farklı görevlere atanması nedeniyle bu rolden rahatsızlık duymuş ve nihayetinde 18 Ekim 1952 tarihinde bakanlıktaki pozisyonundan ayrılmıştır.⁷

Seyyid Kutub, 1949 yılında ABD’de bulunduğu dönemde, en çok tanınan eserlerinden biri olan *İslâm’da Sosyal Adâlet*’i kaleme almıştır. Bu kitapta, İslâm’ın getirdiği sosyal adâlet ilkelerinin yalnızca Müslüman toplumlar için değil, aynı zamanda Batı’nın baskıcı politikalarına maruz kalan tüm insanlık için bir kurtuluş rehberi olduğunu vurgulamıştır. Kutub’a göre, İslâm’ın sosyal adâlet anlayışını kavrayabilmek için öncelikle onun ilâhiyat, evren tasavvuru ve insan modeli gibi temel prensiplerinin derinlemesine anlaşılması gerekmektedir.

1950 yılı ağustos ayında ABD’den döndüğünde, daha önce Mısır milliyetçiliğini savunan bir entelektüel olarak bilinen Kutub, artık Batı medeniyetini köklü bir şekilde eleştiren bir düşünür kimliğine bürünmüştür. Artık onun düşüncesine göre Batı, insanlığa sunacağı hiçbir ahlâkî veya ruhanî değeri olmayan ilkel bir sistemdir. Bu dönemden sonraki yazılarında, özellikle adâlet, özgürlük, sömürgecilik, câhiliye düzeni ve egemenlik gibi kavramlar etrafında şekillenen ekonomik, sosyal ve siyasi meselelere odaklanmıştır.⁸

Seyyid Kutub, ABD’den döndükten kısa bir süre sonra Müslüman Kardeşler hareketine dahil olmuştur.⁹ Kendi düşünceleri ile hareketin temel prensipleri arasında zamanla fikir ayrılıkları belirse de İhvan’ın yayın organlarında yazmaya devam ederek bu bağına tamamen koparmamıştır.¹⁰ 1954 yılında devlet başkanına yönelik suikast girişimi bahanesi ile örgüt üyeleriyle birlikte Kutub da “komplo kurmak” iddiasıyla tutuklanmış ve hareket resmen yasaklanmıştır. Şiddetli baskılarla geçen yargılamalar sonucunda, diğer birçok İhvan mensubu gibi, Kutub da on beş yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir.¹¹

Seyyid Kutub, Kahire Cezaevi’nde kaldığı süre boyunca en önemli çalışmalarından biri olan *Fî Zılâli’l-Kur’ân* tefsirini yazmıştır.¹² Sağlık sorunları nedeniyle on yıllık hapis

⁷ Görgün, “Seyyid Kutub”, 37/65.

⁸ İslâm Düşünce Atlası, “Seyyid Kutub”.

⁹ Seyyid Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, thk. M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengül, Bekir Karlıağa, (İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1979), 1/11.

¹⁰ İslâm Düşünce Atlası, “Seyyid Kutub”.

¹¹ Görgün, “Seyyid Kutub”, 37/66.

¹² Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 1/12.

cezasının bir bölümünü tamamladıktan sonra, Irak Lideri Abdüsselam Arif'in diplomatik girişimleri sayesinde 1964 yılında serbest bırakılmıştır.¹³ Hapisten çıkışının ardından kısa bir süre içinde, fikirlerinin olgunlaşmasını yansıtan ünlü eseri *Yoldaki İşaretler*'i tamamlamıştır.¹⁴ Bu kitap, İslâm coğrafyasında ve Türkiye'de en çok okunan tercümele arasında yer alarak uzun yıllar boyunca geniş kitlelerin düşünce dünyasını şekillendirmiştir. Eserde, Kutub'un "câhiliye" olarak nitelendirdiği toplumsal yapının temel özelliklerini analiz etmesinin ardından, bu yapıya karşı sistematik bir mücadele yöntemi öne sürülmüştür.¹⁵

Seyyid Kutub, 1965 yılında, İhvân-ı Müslimîn üyeleriyle birlikte hareketi yeniden diriltme çabalarına katılması ve eserlerinde savunduğu radikal fikirler gerekçe gösterilerek 9 Ağustos 1965'te yeniden tutuklanmıştır. Sembolik bir yargılama sürecinin ardından ölüm cezasına çarptırılmış ve karar, 29 Ağustos 1966'da infaz edilmiştir. Bu idam, başta Arap dünyası olmak üzere tüm İslâm coğrafyasında şok etkisi oluşturmuş; pek çok kesim tarafından siyasî bir linç olarak yorumlanmıştır.¹⁶

1.3.1 Seyyid Kutub'un Öğretisi

Seyyid Kutub hayatının her anında bilgiyi azık edinmiş, kendini geliştirmeye adanmış için okumalarında yerli ve yabancı kitap ayrımı yapmamıştır. Dindar ve eğitimli bir ailede yetişmesi onun ilme ve okumaya olan iştahını kabartmıştır.¹⁷

Seyyid Kutub, yaşamı boyunca çok boyutlu bir entelektüel kimlik sergilemiştir. Dinî çalışmalarının yanı sıra edebiyat, siyaset teorisi, gazetecilik ve pedagoji gibi alanlarda önemli eserler üretmiştir. 1940'ların ortalarına kadar süren erken döneminde, yazılarını şiir, öykü, roman denemeleri ve edebî eleştiriler üzerine odaklamıştır.¹⁸

Ancak 1940'ların sonlarına doğru, düşüncelerinde köklü bir dinî dönüşüm başlamış; İslâm'a olan ilgisi derinleşmiştir. Bu değişimi, 1939'da kaleme aldığı bir makalede ve 1945'te kitaplaştırdığı *Kur'an'da Edebî Tasvir* adlı eserinde açıkça dile getirmiştir. Yüce

¹³ İslâm Düşünce Atlası, "Seyyid Kutub".

¹⁴ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'an*, 1/13.

¹⁵ İslâm Düşünce Atlası, "Seyyid Kutub".

¹⁶ Görgün, "Seyyid Kutub", 37/67.

¹⁷ Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, 28.

¹⁸ Görgün, "Seyyid Kutub", 37/65.

kitabın sanatsal mûcizesini keşfettiğini belirterek, tüm entelektüel enerjisini Kur’ân araştırmalarına adamaya karar verdiğini vurgulamıştır.¹⁹

1950’lerin ortalarına geldiğinde ise Kutub, toplumsal ıslahat fikrini savunan bir söylem benimsemiştir. Sosyal adâletsizlik, yozlaşmış siyaset ve ahlâkî çöküntü gibi sorunları keskin bir dille eleştirmiş; çözümün ancak İslâm’ın ilkelerine dönüşle mümkün olacağını savunmuştur. Kapitalizm ve komünizm gibi sistemleri, insanlığın sorunlarına cevap veremeyen “çağın yanılığları” olarak nitelendirmiş; gerçek huzurun İslâmî bir düzenle sağlanabileceğini iddia etmiştir.²⁰ 1952-1966 yılları arasında, görüşlerine yakın bulduğu İhvân-ı Müslimîn hareketine katılarak aktif siyasete dahil olmuştur. Kutub’a göre İslâm, “saf ve hurafelerden arındırılmış” bir yaşam modeli sunmuştur. Bu radikal duruşu, kimi çevrelerce "reformist bir vizyon" olarak yorumlansa da nihayetinde onu tartışmalı bir figür hâline getirmiştir.²¹

Seyyid Kutub, İslâm’ın gerçek ve sahih bir çizgisinin olduğunu, bunda hurafelerin olmadığını savunmuştur. Bu tutumundan dolayı son yıllarda kendisini reformcu olarak görenlerde olmuştur.²²

Kutub’a göre, dinin kâmil manada yaşandığının söylenmesi için İslâm şeriatına uygun bir sistemin oluşturulması gerektiğini vurgulamış, bununda hukuk, siyaset, iktisat vb. tüm alanları kapsayacak şekilde bir düzenlemenin oluşturulması ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. İslâm’ın idare ve kanun yapmada, din ile dünyayı birbirinden ayırmadığını ve bu ikisin birlikte mezc edilmesi gerektiğini söylemiştir.²³ Çünkü dinin faaliyet alanının beşer hayatı olduğunu, bu durumun da vicdandan uzak olamayacağının altını çizmiştir. Câhiliyenin yalnızca peygamber zamanında olmadığını vurgulamış, tüm dünyada ortadan kalkması gereken bir sürü câhiliye düzenlerinin varlığından bahsetmiştir.²⁴

1.3.2 Seyyid Kutub’un Eserleri

-*Fî zılâli’l-Kur’ân*: Seyyid Kutub ilk olarak günlük olayları değerlendirmek için Kur’ân’ın ışığında ele alarak makale tarzında yazmış olduğu yazıların ilgi görmesi

¹⁹ İslâm Düşünce Atlası, “Seyyid Kutub”.

²⁰ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 1/14.

²¹ Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, 29-30.

²² Görgün, “Seyyid Kutub”, 37/66.

²³ İslâm Düşünce Atlası, “Seyyid Kutub”.

²⁴ Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları:1993), 7/17-19.

neticesinde eserini Kur'ân'ın tamamını kapsayacak şekilde yazmaya karar vermiş ve 1959 yılında tamamlamıştır.

-*et-Tasvîrû 'l-fennî fî 'l-Kur'ân*: Süleyman Ateş tarafından Kur'ân'da Edebî Tasvir ismi ile tercüme edilen eser, Kutub'un 1939 yılında aynı isimle yayımladığı makalelerin kapsamı genişletilmiş hâlidir.

-*Meşâhidü 'l-Kıyâme fî 'l-Kur'ân*: Süleyman Ateş tarafından Kur'ân'da Kıyamet Sahneleri ismi ile Türkçeye çevrilen eser nüzûl sırasına göre kıyamet sahnelerini ele almaktadır.

-*el- 'Adâletü 'l-ictimâ'îyye fî 'l-İslâm*: Komisyon tarafından Türkçeye çevrilen eser, Kutub'un sosyal ve siyasal alana dair ilk eseridir.

-*Ma 'reketü 'l-İslâm ve 'r-re'smâliyye*: Mustafa Uysal ve Abdurrahman Niyazoğlu tarafından Türkçeye çevrilen eser, gelir dağılımındaki eşitsizlikten ve sömürgecilikten bahsetmektedir.

-*es-Selâmü 'l- 'âlemi ve 'l-İslâm*: Sosyal bir toplum içerisinde barış ve huzur konularının ele alındığı eser, Bekir Sadak tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

-*Dirâsât İslâmiyye*: Eser, Kutub'un farklı dergilerdeki makalelerinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Sömürgecilerin Müslümanlara zararlarından bahsedilmiştir.

-*Hâze 'd-dîn*: Ayrı ayrı kişiler tarafından Türkçeye tercüme edilen eserde Kutub, İslâmiyetin bir hayat tarzı olduğunu vurgulamış ve bu düşünciyi anlatmıştır.

-*el-Müstakbel li-hâze 'd-dîn*: "İstikbâl İslâm'ındır" ismi ile Türkçeye çevrilen kitapta insanlığın içine düştüğü bataklıktan ancak İslâm ile kurtulabileceği savunulmuştur.

-*Me 'âlim fî 't-tarîk*: Birçok yazar tarafından Türkçeye çevrilen eser Kutub'un son eseridir. Bazı bölümleri *fî zilâli 'l-Kur'ân* eserinden alınmıştır.²⁵

1.3.3 Seyyid Kutub'un Tefsiri ve Tefsir Metodu

Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli 'l-Kur'ân* adlı eseri, İslâm düşünce geleneğinin önemli referans kaynaklarından birisi görülmüştür. Eserin mukaddimesinde, Kur'ân'ın gölgesinde yaşamanın insanı yücelten ve arındıran bir lütuf olduğunu vurgulayarak şu ifadelere yer

²⁵ Görgün, "Seyyid Kutub", 37/66-67.

vermiştir: “Bu nimetin tadını ancak onunla hemhâl olanlar bilir. O, ömrü bereketli kılan ve ruhu safiyete ulaştıran bir rehberdir.”²⁶

Seyyid Kutub’un entelektüel kariyerinin erken dönemlerinde, Kur’ân’ın edebî ve anlamsal benzersizliğini (i’caz) ele alan analizlerle şekillenen bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. 1951 sonrası süreçte ise, dönemin önemli İslâmî yayın organlarından *el-Müslimûn* dergisinde *fî Zılâli’l-Kur’ân* başlığı altında yayımladığı makalelerle, tefsir çalışmalarını yeni bir evreye taşımıştır.²⁷ Buradaki temel hedefi, Kur’ân’ın evrensel mesajını, modern dönemin sosyolojik ve kültürel sorunlarıyla diyaloga sokarak metin-toplum arasında dinamik bir ilişki kurmak olmuştur. Burada Kutub’un Kur’ân’ı tefsir etmekteki amacı vahyin önderliğinde güncelliğini koruyan ve toplum içerisinde yaygın olan düşünceleri değerlendirip bu yöne doğru bir ivme kazandırmaktır. Seyyid Kutub’un bu mantık ile ele aldığı makaleleri beklenenden fazla ilgi gördüğünden aynı metot ile Kur’ân’ın her cüzünü tefsir etmeyi planlamıştır.²⁸

Eserin ilk cildi 1952’de, 16. cildi ise 1954’te yayımlanmıştır. Kutub, 1954’te İhvân-ı Müslimîn üyeleriyle birlikte tutuklanmasına rağmen çalışmalarını cezaevinde sürdürmüş; bu dönemde 17. ve 18. ciltleri tamamlamıştır. Zorlu hapis koşullarına karşın tefsirini 27. cilde kadar genişletmiş ve 1960’ta nihai hâlini okurlara sunmuştur.²⁹

Kutub, tefsirinde akılcı yorum metodolojisini yani dirâyet metodunu temel almış, ancak geleneksel rivâyetlere de sınırlı ölçüde başvurmuştur. En dikkat çeken yönü, Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsir edilmesine verdiği önemdir. Buna karşılık, hadis ilmindeki sınırlı uzmanlığı nedeniyle âyetleri sünnetle açıklama konusuna az yer vermiştir. İşârî tefsir gibi mistik yorum tekniklerini ise tamamen dışlamıştır.³⁰

Kutub’un Kur’ân’ı tefsir ederken izlediği yöntem, belli bir görüş çerçevesinde değil de kuş bakışı bir tarzda bütüncül olarak değerlendirdiği görülmektedir.³¹ Ayrıca Kur’ân’ın pratik olarak hayata müdahale ettiğini, Kur’ân’ın sadece lafzen okunarak ele alınmaması gerektiğini ve ansiklopedik bilgiler için kullanılan bir kitap olmadığını zikretmiştir.³²

²⁶ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 1/13.

²⁷ Bekir Karlıağa, “Fî zılâli’l-Kur’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları:1992), 13/50.

²⁸ Karlıağa, “Fî zılâli’l-Kur’ân”, 13/51.

²⁹ Büşra Mutlu, *Seyyid Kutub ve İzzet Derveze’nin Tefsirlerinde Mekki ve Medeni Sureler Bağlamında Kur’an Kıssaları*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 14.

³⁰ Karlıağa, “Fî zılâli’l-Kur’ân”, 13/50-51.

³¹ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 1/13.

³² Sarıms, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, 309-311.

Kutub, tefsirinde Kur'ân dışı konulara girmemeye önem göstermiş, dil bilgisi tahlillerine çok az değinmiş, kevnî âyetleri açıklarken Kur'ân'ın bilimsel bir kitap olmadığını ifade etmiştir. Fıkhî meselelerin üzerinde çok durmamıştır. Müteşâbih âyetleri te'vil etmemiştir. Kur'ân'ın bütüncül olarak hayat kitabı olduğunu söylemiş, sosyal hayatın parçası olan konular üzerinde yoğunlaşmıştır.³³

Kutub'un İslâm camiasında rağbet görmesinde bu çalışmadaki kullandığı metotların etkisi büyüktür. Aynı zamanda bu kadar sevilmesi güzel bir eser çıkardığı anlamına gelmektedir.³⁴

1.4 Vehbe Zuhaylî'nin Hayatı

Vehbe Zuhaylî 1932 yılında Şam'ın bir köyü olan Deyratiyye'de dünyaya gelmiştir. Babası Mustafa Zuhaylî'dir. Zamanın çoğunu İslâmî ilimlerle geçirdiği, ibâdet ve itaate yönelen bir Kur'ân muhafızı olduğu bilinmektedir. Deyratiyye bölgesi ziraate ve hayvancılığa elverişli olduğu için geçimlerini bu yöntemlerle sağlamışlardır.³⁵

Vehbe Zuhaylî'nin akademik kimliğinin şekillenmesinde, babası Mustafa Zuhaylî'nin önemli bir rolü olmuştur. İlk eğitimini doğduğu yerde tamamladıktan sonra Kur'ân tahsiliyle başladığı ilim yolculuğuna, 1946'da Şam'a giderek ortaöğrenimini sürdürmüş ve 14 yıllık hazırlık sürecinin ardından Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ne kaydolmuştur. 1952'de buradan üstün başarıyla mezun olan Zuhaylî, akademik hedefleri doğrultusunda Mısır'a gelmiş ilk önce el-Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ni daha sonra aynı üniversitenin Arap Dili ve Belâgat Bölümü'nü bitirmiştir. Aynı yıl Ayn Şems Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden de diploma alarak önemli bir birikim elde etmiştir.³⁶

1963'te Şam Üniversitesi bünyesinde bulunan Şeriat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Zuhaylî, 1967-1968 arasında fakülte dekanlığına vekalet etmiştir. 1972-1974 yıllarında Libya'daki Bingazi Üniversitesi'nde dersler vermiş, 1975'te profesörlük unvanını almıştır. Kariyeri boyunca Sudan'daki Ümmü Derman ve Hartum Üniversiteleri de dâhil olmak üzere çok sayıda Arap üniversitesinde şeriat, hukuk ve edebiyat alanlarında eğitim faaliyetleri yürütmüştür. 1984-1989 arasında Birleşik Arap

³³ Karlıağa, "Fî zılâli'l-Kur'ân", 13/51.

³⁴ Mutlu, *Seyyid Kutub ve İzzet Derveze'nin Tefsirlerinde Mekki ve Medeni Sureler Bağlamında Kur'an Kıssaları*, 14.

³⁵ Osman Said Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14/2 (2016), 175.

³⁶ İslâm Düşünce Atlası, "Vehbe ez-Zuhaylî", erişim: 29 Ekim 2024, <https://İslâmdusunceatlası.org/vehbe-ez-zuhayli/5840>.

Emirlikleri'nde bulunduğu dönemde, tezimizin temel kaynaklarından biri olan *Tefsîrû'l-Münîr*'i kaleme almış ve aynı üniversitede bölüm başkanlığı ile dekanlık görevlerini üstlenmiştir.³⁷

Zuhaylî, lisans eğitimini teorik derinlik ve disiplinler arası yaklaşımla tamamlamasının ardından, akademik kariyerini lisansüstü düzeyde İslâm Hukuku ve Şer'î Siyaset alanlarında uzmanlaşarak sürdürmüştür. 1959 yılında Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde hazırladığı yüksek lisans tezinde, "*İslâm Fıkhdında ve Şer'î Siyasette Vasıtalar*" başlığı altında, klasik fıkıh metodolojisi ile modern hukuk sistemleri arasındaki etkileşimi incelemiştir.³⁸ Doktora çalışmasını ise 1963'te aynı kurumda, "*İslâm Ceza Hukuku Bağlamında Savaş Esirlerinin Statüsü ve Hukukî Koruma Mekanizmaları*" başlıklı tezle tamamlayarak bu alanda birincilik elde etmiştir. Tezin metodolojik titizliği, Bâtılı akademik çevrelerde de dikkat çekerek karşılaştırmalı hukuk çalışmalarına kapı aralamıştır.³⁹

Zuhaylî, akademik çalışmalarının yanı sıra eğitim sistemlerinin reformunda da etkili olmuştur. 1960'ların sonunda Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nin müfredat tasarımıyla aktif rol almış, 1999'da Suriye İslâm Hukuku Enstitüsü'nün kuruluşuna katkı sağlamıştır. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nde Şeriat ve Hukuk Fakültesi'nin altyapı çalışmalarını yönetmiştir. Toplumsal sorumluluk bağlamında, 1950'lerden itibaren Şam'daki Kuveytî Cami başta olmak üzere çeşitli camilerde vaazlar vermiş, fıkıh odaklı ilim halkaları kurmuştur.⁴⁰

İslâm dünyasının önemli ilim adamlarından olan Vehbe Zuhaylî yaşının ilerlemiş olması ve rahatsızlıklarının çoğalması sebebiyle 8 Ağustos 2015 Cumartesi günü doğduğu şehir olan Şam'da İslâmî ilimler alanında küresel düzeyde referans kabul edilen bir entelektüel miras bırakarak seksen üç yaşında vefat etmiştir.

1.4.1 Vehbe Zuhaylî'nin Öğretisi

Vehbe Zuhaylî İslâm aleminin önemli ilim adamlarından biridir. Kendisini bu kadar önemli kılan sebep, birçok yönden mücadele etmiş olması ve her alana iz bırakmayı başarmasıdır. Zuhaylî kendisini yalnızca bir alana hapsetmemiş, birçok alanda kendisini

³⁷ Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî", 176.

³⁸ İslâm Düşünce Atlası, "Vehbe ez-Zuhaylî".

³⁹ Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî", 176.

⁴⁰ Houran, "Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî", 178.

geliştirmiştir. Muhtelif alanlarda eser kaleme alması, birçok amacının ve hedefinin olduğunu göstermektedir. Vehbe Zuhaylî'nin entelektüel portresi, eserlerinin çeşitliliği incelendiğinde netleşir: *Tefsîru'l-Münîr* gibi çalışmaları onu bir müfessir olarak öne çıkarırken, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü* gibi kitapları fıkıh otoritesi kimliğini ortaya koyar. Ancak Zuhaylî'nin ilgi alanları bunlarla sınırlı değildir. Kaleme aldığı metinler, ekonomiden sosyolojiye, hukuktan pedagojiye uzanan geniş bir alan perspektifi sunmuştur.⁴¹

Zuhaylî'nin en dikkat çeken özelliği, eleştirel sentez yeteneğidir. Fıkıh meselelerde, mezhep görüşlerini karşılaştırmalı olarak sunarken bile kişisel tercihlerini aklî ve naklî delillerle temellendirmiştir. Bu yaklaşım, onu hem geleneğin koruyucusu hem de çağdaş problemlere çözüm üreticisi yapmıştır. Örneğin, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü* adlı eserinde, hukukî içtihatları tarihsel bağlamlarından koparmadan modern ihtiyaçlarla uyumlu hale getirme çabası dikkat çekmiştir.

Vehbe Zuhaylî, çok yönlü entelektüel birikimi sayesinde hiçbir zaman mezhep bağnazlığına veya tek taraflı yaklaşımlara sapmamıştır. Eserlerini kaleme alırken nesnel bir perspektif benimsemesi, akademi dünyasında geniş takdir görmüştür. Fıkıh alanında, farklı mezheplerin görüşlerini önyargısız bir şekilde analiz etmiş; aşırılıklardan (ifrat-tefrit) kaçınarak ılımlı ve dengeli bir metodoloji izlemiştir. Belirli bir mezheple sınırlı kalmak yerine, delillerin gücüne ve hakikate yakınlığına göre tercihler yapmıştır. Bu tutumu, Yusuf el-Karadâvî (ö. 1443/2022) tarafından şu sözlerle övülmüştür: “Zuhaylî, İslâm fıkıhını mezhep taassubundan arındıran, sapkın eğilimlerle mücadele eden ve ömrünü ilmî araştırmalara adayan örnek bir âlimdir.”⁴²

Zuhaylî, dinler arası diyalog konusunda “karşılıklı saygı ve ilkeli bir yaklaşım çerçevesinde yürütüldüğünde sakıncası yoktur” görüşünü savunmuştur. Ancak bu süreçte Batı'nın Müslümanları tanımama ve diyalogu kültürel hegemonya aracına dönüştürme çabalarını eleştirmiş, “Bu girişimler, İslâm'ın özünü zayıflatma amacı taşır” diyerek uyarıda bulunmuştur.⁴³

⁴¹ Houran, “Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî”, 178.

⁴² Ahmet Oğuz, “İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî”, *Diyanet Aylık Dergi* 306 (Haziran: 2016), 42.

⁴³ Aykan, *Vehbe Zuhaylî Hayatı, Eserleri ve Fıkıh Alanına Dair Görüşleri*, 13.

Suriye İç Savaşı'na dair ilk dönemlerde sessizliğini koruyan Zuhaylî, 2013'te yaşanan kitlesel göçler ve insan hakları ihlalleri karşısında tepkisini dile getirmiş, “Bu trajedi, masumların canına ve onuruna mal olmuştur” sözleriyle acısını paylaşmıştır.⁴⁴

1.4.2 Vehbe Zuhaylî'nin Eserleri

-el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû: İslâm Ansiklopedisi olarak on cilt şeklinde Türkçeye tercüme edilen eserde birçok konu dört mezhebin görüşleri delilleriyle ele alınarak sunulmuştur.

-Tefsirü'l-Münir fi'l-Akîde ve's-Şerîa ve'l-Menhec: Son dönemin önemli tefsirlerindendir. Tezimizin önemli bir kısmını oluşturduğu için ilgili bölümde detaylıca açıklamalara yer verilmiştir.

-Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî: Vehbe Zuhaylî'nin fıkıh usulüne dair kaleme aldığı eserdir.

-Fıkhü'l-İbâdât: Zuhaylî'nin ibâdet konularını ele aldığı ilmihal tarzındaki eseridir.

-el-İctihad fi's-Şerîati'l-İslâmiyye: Fıkıh usulü alanında kaleme alınmış eserde İslâmî kurallara uygun içtihattan bahsedilmektedir.

-Tecdidü'l-Fıkhî'l-İslâmî: İslâm fıkıhında yenilik arayışları bakımından fıkıh alanında yenilenme ile alakalı ele alınmış eserdir.

-el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh: Fıkıh usulü ilmini ana hatları ile ortaya koyan, kavramların açıklamalarını yapan kapsamlı bir eserdir.

-et-Tefsîru'l-Vecîz: Âyetlerin kısa ve öz bir şekilde açıklandığı, fuzulî açıklamalara yer verilmeden ele alınmış bir eserdir.⁴⁵

1.4.3 Vehbe Zuhaylî'nin Tefsiri ve Tefsir Metodu

Vehbe Zuhaylî'nin önemli eseri *et-Tefsîrû'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menhec*, ilk kez 1991'de Dâru'l-Fıkr tarafından 16 cilt hâlinde neşredilmiştir. Türkçeye 2003'te alanında uzman bir komisyon tarafından çevrilerek Risâle Yayınları'ndan 15 cilt olarak yayımlanmıştır. Eser, Farsça, Malayca, Urduca ve İngilizce gibi dillere de tercüme edilerek küresel bir etki alanı kazanmıştır. Modern dönemin en detaylı tefsirlerinden biri

⁴⁴ Aykan, *Vehbe Zuhaylî Hayatı, Eserleri ve Fıkıh Alanına Dair Görüşleri*, 13.

⁴⁵ İslâm Düşünce Atlası, “Vehbe ez-Zuhaylî”.

olarak kabul edilen eser hem akademik çevrelerde hem de halk arasında başvuru kaynağı olarak öne çıkmıştır.

Bu tefsir çalışması, kendi disiplininde son yıllarda kaleme alınmış en kapsamlı ve detaylı incelemelerden biri olarak akademik çevrelerde geniş yankı uyandırmıştır. Eserin bu denli geniş bir perspektif ve hacimle ele alınması, birçok açıdan onu öne çıkarmaktadır: Bir yandan alanında öncü bir referans kaynağı olarak kabul görmüş, diğer yandan da konuya ilgi duyan akademisyenler ve okuyucular nezdinde benzersiz bir başvuru materyali hâline gelmiştir.

Zuhaylî'nin tefsir metodolojisi, özgün bir yaklaşım sergilemesiyle dikkat çekmektedir. Eser, her cildin iki cüzü içerecek biçimde tasarlanmasıyla okuyuculara pratik bir kullanım imkânı sunmuştur. Bu yapısal tercih hem akademik çalışmalarda hem de bireysel okumalarda metnin erişilebilirliğini artıran önemli bir detay olmuştur. Tefsir sürecinde, her sûrenin analizine "sûrenin temel içeriği" başlıklı kapsamlı bir girişle başlamıştır. Bu bölümde sûrenin adlandırma mantığı, tarihsel bağlamı ve faziletine dair aktarılan rivâyetler ele alınmıştır. Ancak yazar, bu rivâyetlerin önemli bir kısmının sened problemleri taşıdığını özellikle vurgulayarak kritik bir tutum sergilemiştir. Eser boyunca kullanılan tüm hadis materyallerinin kaynak güvenilirliği metodik şekilde not edilmiş, İsrailiyat kaynaklı anlatımlar ve zayıf rivâyetler bilinçli olarak metin dışı bırakılmıştır.

Çalışma, yalın ve çağdaş okuyucunun rahatlıkla kavrayabileceği bir üslup benimsenerek akademik karmaşıklıktan uzak durarak ele alınmıştır. Anlamı ön plana çıkaran açıklamalara odaklanılmış, gereksiz tartışmalara yer verilmemiştir. Tefsir sürecinde, öncelikle âyetler bir bütünlük içerisinde bir araya getirilmiş, içeriğe göre başlıklandırma yapılmıştır. Ardından sırayla analiz yapılmıştır. İlk aşamada dilbilimsel çözümlemeler (i'rab), sonrasında belâğata dair bilgilere detaylıca yer verilmiştir. Kelimelerin kökenleri ve ıstılâhî anlamları ayrıca ele alınmış; metinlerarası ilişkiler, tarihsel bağlam (sebeb-i nüzûl) ve bütüncül yorumla desteklenerek tefsir tamamlanmıştır. Sonuç bölümünde ise âyetlerden çıkabilecek hükümler ve hikmetler maddeleştirilmiş ve özetlenerek okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmada, Kur'ân'ın gündelik hayata ilişkin hükümleri, başlıca fıkıh ekollerinin metodolojik yaklaşımları dikkate alınarak sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Zuhaylî'nin bu tefsiri diğerlerinden ayıran temel özelliklerden biri, müellifin aynı zamanda bir fıkıh otoritesi olmasından kaynaklanır. Müfessir, tefsirini oluştururken

Taberî, Begavî, Cessâs, Neseî, İbn Kesîr, Kurtubî, Zemahşerî, Râzî ve Reşîd Rızâ gibi klasik dönemden modern çağa uzanan otoritelerin eserlerini kritik bir süzgeçten geçirerek temellendirmiştir. Bu çok yönlü referans ağı, esere hem rivâyetlerin tarihsel aktarımını hem de çağdaş yorumlama tekniklerini harmanlayan dirâyet karakteri kazandırmıştır.

Zuhaylî, tefsirini oluştururken titiz bir metodolojik sıra takip etmiştir. Âyet gruplarını ele aldıktan sonra, her bir bölümü şu akademik metot ile derinlemesine incelemiştir;

1-) Kıraat Çeşitliliği Analizi (el-Kırâât): Âyetlerdeki fonetik ve semantik varyasyonları, farklı kıraat imamlarının okuma tercihlerini karşılaştırmalı olarak aktarmıştır. Örneğin, belirli kelimelerin Zemahşerî veya İbn Kesîr tarafından nasıl yorumlandığını teknik detaylarla açıklamıştır.

2-) Dilbilimsel Çözümleme (el-İ'râb): Âyetlerin gramer yapısını, cümle öğelerinin işlevlerini ve Arap dilinin kurallarını analiz ederek metnin yapısal bütünlüğünü ortaya koymuştur.

3-) Belâğî Sanatların İncelenmesi (el-Belâğa): Bu kısımda belâgat ilminin teorik kısmı pratik örneklerle zenginleştirilmiştir.

4-) Kavramsal Tahlil (el-Müfredâtü'l-lügaviyye): Anahtar kelimelerin etimolojik kökenlerini, tarihsel semantiğini ve mezhepler arasındaki ıstılah farklılıkları ele alınmıştır.

5-) Metinlerarası Bağlantılar (el-Münâsebet): Âyetlerin önceki veya sonraki bölümlerle ilişkisi değerlendirilip Kur'ân'a bütüncül bir bakış açısı ile bakmak hedeflenmiştir.

6-) Bütüncül Yorum (et-Tefsîru ve'l-beyân): Önceki aşamalardaki verileri sentezlenmiş, âyetlerin sosyal, teolojik ve ahlâkî boyutları kapsamlı bir şekilde yorumlanmıştır.

7-) Hukukî ve Hikmet Boyutu (Fıkhu'l-hayât): Âyetlerden çıkarılan fikhî hükümleri dört ana mezhebin (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî) perspektifinden mukayeseli bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca, bu hükümlerin günlük yaşama ve insan tabiatına dair evrensel prensipleri nasıl yansıttığı ortaya koyulmuştur.

Bu kademeli ve disiplinlerarası yaklaşım, Zuhaylî'nin eserini hem geleneksel tefsir geleneğine bağlı kılmış hem de özgünlük kazandıran bir nitelik olarak öne çıkmıştır.

Vehbe Zuhaylî Tefsirü'l-Münir adlı eserini yazmaktaki hedefinin, vahiy ile insanlar arasında bir bağ kurmak olduğunu belirtmiş ve eserinin girişinde şu ifadelere yer vermiştir:

1. Âyetleri kapsadıkları konulara göre bütüncül değerlendirip vahyin ufkuna münâsib şekilde başlıklandırarak bölümlere ayırmak.
2. Sûrelerin muhtevasından bahsetmek.
3. Dil bilgisi ile ilgili açıklayıcı bilgilere yer vermek.
4. Bahsi geçen konu ile ilgili en sahih rivâyetleri, âyetlerin nüzûlü ile ilgi nakillere yer verip, zayıf olanlarını terk etmek. Güvenilir tarih kitaplarına atıf yaparak Peygamberlerin kıssalarına, tarihin seyrini değiştiren büyük olaylara ışık tutmak.
5. Âyetleri tefsir edip, açıklamalarını zikretmek.
6. Âyetlerden fikhî çıkarımlarda bulunup, onları açıklamak.
7. Âyetlerin anlamının açıklanmasına yardımcı olması amacıyla belâğat ve i'rab ile ilgili açıklamalarda bulunmak.
8. Ahkâma dair şerî konular ile ilgili inen âyetleri birlikte getirip bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirmek.
9. Herkesin anlayabileceği bir dil ve üslub ile sunum yapmak.
10. İnsanların güvenebileceği, temelleri sağlam, ilimle meşgul olan kimselerin güvenerek baş vurabileceği baş ucu kitap olmak.
11. Müslümanların dünyaya gönderiliş amaçlarından biri olan tebliğ görevini yapmış olmak.⁴⁶

Kısaca Zuhaylî'nin tefsiri, yukarıda zikredilen yönleri ile öne çıkan son dönem tefsirlerinin arasında hacimli bir tefsir olarak yerini almıştır. Buna ek olarak tefsirin giriş bölümünde yer alan Kur'ân ilimlerine dair bilgiler tefsir usûlü açısından el kitabı olma özelliğini barındırmaktadır.

⁴⁶ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîrû 'l-Münîr fî 'l-Akîdeti ve 'ş-Şeriati ve 'l-Menhec*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2018), 1/12.

2. HÛD SÛRESİ HAKKINDA TANITICI BİLGİLER

Hûd sûresi mushaftaki sıralamasına göre 11. sûre, nüzûl sıralamasına göre ise 52. sûredir. 12, 17 ve 114. âyet haricinde tamamı Mekkî bir sûredir ve 123 âyetten oluşmaktadır.

Bu üç âyet Seyyit Kutub'a göre Mekkî âyetlerdir. Çünkü sûrenin akışı içerisinde bu âyetlere göz atıldığında hepsinin yerli yerince geldiği, yerleştirmek istediği inanç sistemide Mekke devresine ait konuları barındırmaktadır.⁴⁷

2.1 Hûd Sûresi'nin İsmi

Hûd ismi sûrede beş defa geçmesinden ve özellikle Âd kavmine gönderilen Hz. Hûd'un hayatından ve putlara tapan kavmine karşı yoğun bir mücadele vermesinden dolayı bu isim verilmiştir.⁴⁸ Bu sûrede başka peygamberler anlatılmakla beraber sûrenin neden Hûd sûresi olarak isimlendirildiği sorusu akla gelecektir. Bu durumun sebebi Hz. Hûd'un insanlara hakkı anlatma çabasındaki gayretini ebedileştirmektir.⁴⁹ Ayrıca bir diğer sebep de Hz. Hûd'un mücadelesinin A'râf ve Şuarâ sûrelerine nispeten burada daha ayrıntılı olarak anlatılmış olmasıdır.⁵⁰

Muteber tefsir ve hadis kaynaklarında bu sûre Hûd sûresi olarak isimlendirilmiştir.⁵¹ Sûrenin fazileti ile alakalı hadisler araştırıldığında bu ismin, Hz. Peygamber tarafından verildiği anlaşılmaktadır.⁵²

2.2 Hûd Sûresi'nin Nüzûlü

Hûd sûresinin nüzûlü incelendiğinde Yûnus sûresinden sonra ve İsrâ sûresinden önce Mekke'de indiği anlaşılmaktadır. Sûrenin tamamı tek seferde inmiştir. Bu durum âyetler arasındaki konu ve üslûp birliğinden de anlaşılmaktadır.⁵³

⁴⁷ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/77.

⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/311.

⁴⁹ Zehra Daştan, *Hûd Sûresi'nin Konulu Tefsiri*, (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 5.

⁵⁰ Muhammed Eroğlu, "Hûd Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları:1998), 18/282.

⁵¹ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: Dâru Tûnusiyye, 1984), 11, 314.

⁵² Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3/142.

⁵³ Eroğlu, "Hûd Sûresi", 18/281.

Hız. Peygamber amcası ve eşinin vefat ettiği hüžün yılından sonraki dönemde çok zor zamanlar geçirmiş, çokça eziyetler görmüşür. Kendinden önceki peygamberlerin belâ ve musibetlere karşı sabır ve sebatlarından örnek alması ve onu teskin etmek üzere bu sûre inmiştir.⁵⁴

Sûre helâk olan kavimler hakkındaki sert uyarıları ve dosdoğru olmanın öneminin vurgulanışı, başta Hız. Peygamber'den başlayarak herkesi kapsayan bir davet üslûbu ile sergilenmesi bakımından diğer sûrelere göre ayrı bir değeri ifade etmektedir. Bu hususta Hız. Ebûbekir'in Rasulullah'a (s.a.v.) yaşlandığını söylemesi üzerine Hız. Peygamberin kendisini ihtiyarlatan sûreler arasında Hûd sûresini zikretmesi⁵⁵ bu durumu desteklemektedir.

2.3 Hûd Sûresi'nin Tenâsübu

Sûrenin ihtiva ettiği konular araştırıldığında, bir önceki sûre olan Yûnus sûresi ile aynı dönemde, hemen onun ardından indiği anlaşılmaktadır.⁵⁶ Bu sûre manası, konusu, hurûf-u mukattaa ile başlaması ve tıpkı Yûnus sûresinde olduğu gibi Allah'tan hakkı getiren bir peygamber ve onun getirdiği imanî prensiplere çağırان âyetlerle sona ermesi açısından Yunus sûresiyle uyum içerisindedir.⁵⁷

Sûrenin Yüce Yaratanın her şeyden haberdar olduđu⁵⁸ vurgusu ile başlayıp son âyetinde de Allah Tealâ'nın yapılanlardan habersiz olmadığının⁵⁹ dikkat çekilerek bitmesi, sûrenin kendi içerisindeki uyumunu göstermektedir.

Sûrenin sonu geçmiş peygamberlerin haberlerinin Hız. Peygamberi teskin etmek için anlatıldığını⁶⁰ bildiren âyet ile bitip, Yûsuf sûresinin başında geçmiş milletlerin haberlerinden⁶¹ bahsedildiğine dair âyet ile başlayarak önceki sûrenin sonu ile aynı hususa değinerek bitmiştir.

⁵⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü'l-tefâsîr* (Beyrut: Mektebetü'l Asriyye, 2015), 2/514.

⁵⁵ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh* (Beyrut: Dârur-Risâleti Naşîrûn, 2020), "Tefsîr", 56.

⁵⁶ Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd., (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 2/371.

⁵⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/312.

⁵⁸ Hûd 11/1.

⁵⁹ Hûd 11/123.

⁶⁰ Hûd 11/120.

⁶¹ Yûsuf 12/3.

Hûd sûresinde Mekkeli müşriklerin inatları, yalanlamaları ve Kur'ân'ın uydurulduğunu ileri sürmeleri anlatıldıktan sonra,⁶² Hz. Nûh'un inkârcı kavmi anlatılmıştır. Böylece belki Hz. Peygamberi yalanlayanların öğüt ve ibret alması umulmuştur.⁶³ Hûd sûresinin 25.-95. âyetleri arasında helâk olan kavimler ve peygamberlerin mücadeleleri anlatıldıktan sonra gelen âyetlerde bazı kavimlerin izleri kalırken bazılarının izleri bile olmadan yok olduklarını⁶⁴ bildiren âyet ile bu kavimlerin anlatılmasından ders çıkarılacak öğütlerin olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵

2.4 Hûd Sûresi'nin Konusu

Hûd Sûresi, üslûp ve içerik bakımından kendinden önceki Yûnus Sûresi ile dikkat çekici bir uyum sergilemektedir. Her iki sûre de tevhid inancı, Allah'ın varlığı ve birliği, peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırılan ilâhî emirler ve geçmiş toplumların peygamberlerle yaşadığı tartışmalar gibi ortak temalar işlenmiştir. Yûnus Sûresi'nde özet hâlinde aktarılan peygamber kıssaları, Hûd Sûresi'nde daha geniş bir perspektifle ele alınarak derinleştirilmiştir. Bu bağlamda Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, Şuayb ve Mûsâ gibi peygamberlerin, inkârcı kavimleri hak yola davet ederken karşılaştıkları direniş ve bu süreçte yaşanan ibretlik olaylar detaylandırılmıştır. Ayrıca Kur'ân'ın insanları âciz bırakan eşsizliği, ölüm sonrası diriliş, hesap günü ve âhiret yaşamı gibi temel inanç konuları, bu sûrede vurgulanan diğer önemli hususlardandır. Sûre, hem insanlık tarihindeki ilâhî mesajın sürekliliğini ortaya koymakta hem de insanları dünya ve âhiret dengesi üzerine tefekküre davet etmektedir. Bu yönüyle Yûnus Sûresi ile arasındaki anlatım bütünlüğü, Kur'ân'ın evrensel mesajının tutarlılığını yansıtmaktadır.⁶⁶

Hûd sûresinde geçen hususların şu şekilde sıralanması mümkündür;

1-) Kur'ân âyetlerinin sapasağlam olduğunu, hiçbir noksanlık ve kusurunun olmadığını, son derece âhenk ve düzenli olmasından dolayı Allah tarafından geldiğine dikkat çekerek başlamıştır.⁶⁷

⁶² Hûd 11/12-14.

⁶³ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/155.

⁶⁴ Hûd 11/100.

⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/158.

⁶⁶ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/142.

⁶⁷ Hûd 11/1.

2-) Sûrede “*Allah’tan başkasına kulluk yapmayasınız.*”⁶⁸ ifadesi ile Tevhîdü’l-ulûhiyyete dikkat çekmektedir.⁶⁹ İnsanların imanlarını bu dünyanın zâhiri parlaklığına aldanarak feda etmeleri, peygamberlerin bildirdiklerini inkâr ederek sonunda korkunç âkıbet ile karşılaştıklarını hatırlatmaktadır.⁷⁰

3-) Öldükten sonra dirilişin gerçekleşeceğini, kâfirlerin ise bu çağrışı duyduğunda bunun yalnızca sihir olabileceğini söyleyerek inkârlarını dile getirmektedirler.⁷¹

4-) Kimin güzel ve hayırlı işler yapıp yapmadıkları bilinmesi için insanların sınava tabi tutulacağı ve Allah Tealâ’nın kâinatı bunun için yarattığı belirtilmektedir.⁷²

5-) Darlıkta ve bollukta mü’min ile kâfirin tutumunu ortaya koymakta, aralarında karşılaştırma yapmaktadır. Mü’min darlıkta sabredip sebat eden, bollukta ise şükreden ve hamededen; vahyi inkâr edenler ise bolluk zamanında küstah ve kibirli, darlık anında ise umutsuz ve nankör olan kimse olarak tanımlanmaktadır.⁷³

6-) Yüce kitabın müciz oluşundan kuşku içinde bulunan ve vahyin uydurulduğunu iddia edenlere “*Onun sûreleri gibi on sûre getirin*”⁷⁴ hitabı ile meydan okumaktadır. Bu meydan okumaya karşın benzerini yapmaktan acze düşen kimseleri yüce yaratan müflis birer varlık olduklarını ilan etmektedir.⁷⁵

7-) Yûnus sûresinde İnsanların hayırda ve faydalı şeylerde,⁷⁶ bu sûrede ise kâfirlerin peygamberlerin uyardığı azâbın gelmesinde aceleci oldukları anlatılmaktadır.⁷⁷

8-) Sûrenin bundan sonra gelen uzun bölümünde 25.-95. âyetleri arasında tezimizin ana konusunu oluşturan helâk olan kavimler anlatılmıştır. Burda öne çıkan beş kavim vardır; Nûh kavmi, Âd kavmi, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Medyen kavmidir. Bu kavimlere karşı peygamberlerin onları ilâhî vahye davetleri ve bu kavimlerin vahiy karşısındaki inkârcı ve inatçı tutumları ayrıntılı şekilde izah edilmiştir.

Peygamberlerin bu kavimlere karşı ilk davetlerinin tevhid ile alâkalı olması, bu kavimlerde Allah’a ortak koşmanın hâkim bir inanç sapması olduğunu göstermektedir.

⁶⁸ Hûd 11/2.

⁶⁹ Zuhaylî, *Tefsîrü’l-Münîr*, 6/312.

⁷⁰ Mevdudî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2/371.

⁷¹ Hûd 11/7.

⁷² Hûd 11/7.

⁷³ Hûd 11/9-11.

⁷⁴ Hûd 11/13.

⁷⁵ Hûd 11/14.

⁷⁶ Yûnus 10/11,

⁷⁷ Hûd 11/8.

Ayrıca Lût kavminde eşcinselliğin yaygın olduğu⁷⁸, Medyen halkı içinde de ticarî ahlâksızlığın olduğu⁷⁹ anlaşılmaktadır.

Peygamberlerin mücadelesinin geçtiği bu kısımda, peygamberlerin hiçbir dünyevî menfaat peşinde olmadıkları,⁸⁰ kavimlerinin azâb görmelerini istemedikleri,⁸¹ Allah'ın lûtfu ve inayeti ile yol yürüdükleri⁸² ifade edilirken, kavimlerinin onlara karşı tavırları kabalık, küstahlık, küçümsemek, yalanlamak ve inkâr etmek olmuştur. Bunun sonucunda da Nûh kavmi azgın suların içinde boğulmuş⁸³, Âd kavmi büyük bir belâ ile cezalandırılmış⁸⁴, Semûd kavmi ile Medyen kavmi korkunç bir gürültü⁸⁵ ile, Lût kavmi de taş yağmuruna tutularak⁸⁶ helâk edilmiştir.

Hiz. Nûh ile ilgi bölümde⁸⁷ tûfan olayından bahsedilmiş, Nûh'un gayb hakkında bilgisinin olmadığını, kendisinin bir melek de olmadığını bildiren ifadeleri,⁸⁸ peygamber tasavvurunun nasıl olması gerektiği bakımından önemlidir. Kâfirlerin safında yer alan oğlunu gemiye almak için Allah'a yalvarması ve bunun neticesinde isteğinin reddedilmesine karşın Hiz. Nûh'un yanlış istekte bulunduğunu bildiren âyetler,⁸⁹ kimseye torpil yapılmayacağını gösteren delillerden birisidir.⁹⁰

9-) Sûrenin son bölümünü oluşturan 100.-123. âyetler, önceki bölümde yer alan helâk edilen kavimler değerlendirilerek hiçbir topluma zulmedilmediği, isyanları, tuğyanları, haddi aşmaları ve yalanlamaları vb. kötülükleri sebebiyle helâke uğradıkları belirtilmektedir.⁹¹ İlâhî cezalandırma beklemedikleri anda gelivermiş, medet umdukları varlıklar da kendilerine yardımcı olamamıştır. Üstelik bu kavimler taptıkları, peşlerinden gittikleri bu varlıklar yüzünden çok ağır cezalara çarptırılmışlardır.⁹²

Allah'ın cezalandırması ve mükâfatlandırması neticesinde iki sınıf ortaya çıkacaktır; Birinci sınıfta olanlar, İnkârları sebebiyle cehenneme gidip, orada ebedî azâb içerisinde

⁷⁸ Hûd 11/78-79.

⁷⁹ Hûd 11/84-85.

⁸⁰ Hûd 11/29; 51.

⁸¹ Hûd 11/26; 52.

⁸² Hûd 11/29-31; 34; 56; 63.

⁸³ Hûd 11/44.

⁸⁴ Hûd 11/58.

⁸⁵ Hûd 11/67; 94.

⁸⁶ Hûd 11/82.

⁸⁷ Hûd 11/25-49.

⁸⁸ Hûd 11/31.

⁸⁹ Hûd 11/45-47.

⁹⁰ Eroğlu, "Hûd Sûresi", 18/282.

⁹¹ Hûd 11/101.

⁹² Eroğlu, "Hûd Sûresi", 18/282.

olanlar, ikinci sınıfta olanlar ise yaptıkları hayırlı işler ve Allah’a yönelen bir kul olmaları vesilesiyle cennette, sonsuz bir saâdet içinde yaşayacak olanlardır.⁹³ Geçmiş asırlarda yaşayan kavimlerin içinde inançlı kimselerin azınlıkta kalması, kötülükten alıkoyan ve iyiliği emreden erdemli, ahlâklı kimseler kalmaması, bu toplulukların hiçbir nasihate kulak vermemeleri gibi sebeplerden helâk oldukları anlatılmaktadır.⁹⁴

10-) Dinde istikamet üzere olmak emredilmiştir.⁹⁵ Bu emir nefisle mücadele etmeyi, farzları yerine getirme hususunda dirençli olmayı, insanı helâk eden kötülüklerden korunulmasını gerekli kılmıştır.⁹⁶ Bu durumun insanın nefsine oldukça ağır gelen husus olduğu bilinmekte ve Hz. Peygamber’in kendisini ihtiyarlatan şeyin bu olduğu ifade edilmektedir.

11-) Haddi aşırıp isyan etmenin insanı fesat ve helâka götüren bir yol olduğu, böylece zulmetmenin ve zulmü onaylamanın cehennemde azâb görmeye sebep olacağı bildirilmektedir.⁹⁷

12-) Namazların belirlenen vakitlerde tam kılmanın gerekliliğinden, böylece iyi amellerin kötülükleri sileceği belirtilmiş, sabır hususunda sebat göstermenin öneminden bahsedilmiştir. Çünkü Allah Tealâ güzel amel işleyenlerin mükâfatını zayi etmeyeceğini haber vermektedir.⁹⁸

13-) Diğer yandan kendilerini daima düzeltip ıslah etmeye çalışan toplumu Allah Tealâ’nın helâk etmeyeceği müjdesi verilmektedir.⁹⁹

14-) Tehdit ve hayra teşvik yöntemleri, toplumların düzeltilip ihya edilmesinde, ümmetin sağlam bir şekilde ayakta durmasında ve düşmana karşı bir kale oluşturmada yardımcı olan, birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Bundan dolayı Kur’ân’da genellikle birlikte zikredilmişlerdir.¹⁰⁰

⁹³ Hûd 11/106-108.

⁹⁴ Hûd 11/116.

⁹⁵ Hûd 11/112.

⁹⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/314.

⁹⁷ Hûd 11/112.

⁹⁸ Hûd 11/113-114.

⁹⁹ Hûd 11/117.

¹⁰⁰ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/315.

2.5 Hûd Sûresi'nin Fazileti

Hiz. Peygamber'in, Cuma günü Hûd sûresini okumayı tavsiye etmesi¹⁰¹ sûrenin faziletine, kendisini ihtiyarlatan sûrelerden birisinin bu sûre olduğunu bildirilmesi¹⁰² sûrenin ağır sorumlulukları hatırlatan bir muhtevaya sahip olduğuna işaret etmektedir.¹⁰³ Hûd sûresi ve kardeşleri olarak bilinen Vâkıa, Hâkka, Meâric, Mürselât, Nebe ve Tekvîr sûrelerinde etkileyici bir üslûpla önceki peygamberlerin nebevî mücadelelerinden örnekler verilmesi ve kıyamet sahnelerinin resmedilmesinin, Hiz. Peygamberi derinden düşündürdüğü ve ümmetinin hâlini dert edindiğı anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *es-Sünen*, çev. Mehmet Türk, (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2020), "Fezâilü'l-Kur'ân", 15.

¹⁰² Tirmizî, "Tefsir", 56.

¹⁰³ Tirmizî, "Tefsir", 57.

¹⁰⁴ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/142.

3. HELÂK EDİLEN KAVİMLER

Evrende hareket eden, canlı olan her türlü varlığın geçirdiği evreler tesadüf eseri olan olaylar değildir. Örneğin bitkilerin büyümesi, hayvan ve insanların hayatlarını devam ettirme çabaları, yağmur, kar ve deprem gibi doğa olayları; devletlerin büyümeleri ve çökmeleri gibi sosyal olaylar, evrensel bir düzen kapsamında meydana gelmektedir.¹⁰⁵

Helâk olan toplumların helâk olup gitmelerinin sebepleri incelendiğinde “helâk”, “sünnetullah” ve “kıssa” kavramlarının birbirleri ile çok yakın ilişkide oldukları görülmektedir.¹⁰⁶

3.1 Helâk Kavramının Anlam Alanı

Helâk kelimesinin lügat manası; “ölmek, yok olmak, tahrip etmek ve yok etmek” anlamında kullanılmaktadır.¹⁰⁷ Bu sayılan anlamlar birçok âyette geçmektedir. Ancak konumuzun daha iyi anlaşılması bakımından “helâk” kavramının bu anlamlara geldiği âyetler ve müfessirlerin yorumları aktarılacaktır.

3.1.1 Ölmek (Mevt)

Kâfirlerin kendilerini öldürüp yok edecek şeyin zaman olduğunu bildiren âyette¹⁰⁸ (وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ) geçen “helâk” kavramının “ölmek” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Taberî (ö. 310/923) ve Begavî (ö. 516/1122) bu âyeti “Bizi öldüren, zamanın geçmesi, ömrün uzun olması, gece ve gündüzün ardı ardına gelmesidir.” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰⁹

3.1.2 Yok Olmak

“Saltanatım da benden (koptu), yok olup gitti.”¹¹⁰ âyetinde (هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ) geçen “helâk” kavramı “yok olmak” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Neseî (ö.

¹⁰⁵ el-Mü'minûn 23/12-14; Yâsîn 36/38-40.

¹⁰⁶ Nuri Tok, *Kur'ân'da Sünnetullah ve Helâk Edilen Kavimler* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 25.

¹⁰⁷ Râgıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibi'l Kur'ân* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 2010), 844.

¹⁰⁸ el-Câsiye 45/24.

¹⁰⁹ Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* (Mısır: Dâru'l Marife, 2001), 22/77; Ebû Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beyrut: Dâru't-Taybe, 1997), 7/245.

¹¹⁰ el-Hâkka 69/29.

710/1310) bu âyetin tefsirini, “dünyada ihtiyacım olan her şey yok oldu.” şeklinde yapmıştır.¹¹¹ Begavî ise “Malım ve kuvvetim benden yok olup gitti.” ifadeleri ile yorumlamıştır.¹¹²

3.1.3 Tahrip Etmek

Bir mevkiye gelip bu makamın gücü ile fesat çıkarıp ekinleri tahrip eden kimseden bahseden âyette¹¹³ geçen (وَيُهْلِكُ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ) “helâk” kavramı “tahrip etmek” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Şevkanî (ö. 1250/1834) bu âyeti tefsir ederken “Zâlim kişi yeryüzünde zorbalık eder, Allah Teâlâ bu zulmüne karşılık yağmur göndermez, bu yüzdende nesil ve ekin tahrip olur.” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁴ Begavî ise bu âyetin, gece vakti, husumeti olan bir kavme baskın düzenleyip, ekinlerini ve hayvanlarını tahrip eden Ahnes b. Şerîk hakkında indiğini bildirmiştir.¹¹⁵

3.1.4 Yok Etmek

Geçmişte birçok memleketin yok edildiği bildirilen âyette¹¹⁶ (وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ) geçen “helâk” kelimesinin “yok etmek” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Taberî bu âyeti “Onların şehirlerini yok edip, şehirlerinin altını üstüne getirdik.” şeklinde tefsir etmiştir.¹¹⁷

Kavramlar arası değerlendirilme yapıldığında helâk etmenin Allah’ın yeryüzünü düzenlemeye yönelik ilâhî bir müdahalesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında helâk, küfür ehlinin faaliyetlerini engelleyen, onları ortadan kaldıran ilâhî bir mukabele olarak tanımlamak mümkündür.¹¹⁸ Helâk olayının, toplumsal yozlaşmanın çoğalması ile düzenin alt üst olmasından sonra bir değişim süreci sonrasında meydana geldiği anlaşılmaktadır. Çünkü helâk olan milletler, Allah’a âsi davranıp, haddi aşarak toplumu derinden etkileyen ahlâkî bir değişim geçirirler. Bu noktadan itibaren artık toplumun her

¹¹¹ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü 'l-tenzîl* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013), 3/304.

¹¹² Begavî, *Meâlimü 'l-tenzîl*, 8/224.

¹¹³ el-Bakara 2/205.

¹¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şevkanî, *Fethu 'l-kadîr* (Beyrut: Darûl Fikr, 1993), 1/208.

¹¹⁵ Begavî, *Meâlimü 'l-tenzîl*, 1/235.

¹¹⁶ el-Ahkâf 46/27; ed-Duhân 44/37.

¹¹⁷ Taberî, *Câmiu 'l-beyân*, 22/38.

¹¹⁸ Abdullah Emin Çimen, “Helâk, Devam Eden Bir Süreç midir?”, *Usul İslâm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2005), 40.

tabakasına işleyen isyankârlık hastalığının önüne geçilmesi için son kertede helâk cezası gündeme gelmektedir.¹¹⁹

Bu yönden ele alındığında helâk, yeryüzünün alt üst olan sisteminin¹²⁰ yeniden düzelmesinin bir başlangıcı anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Kâfir, isyankâr bir milletin azâbı Allah'ın onları yok etmesi ya da onların üzerlerine kullarını göndermesi ile olmaktadır. Zira onların helâk olmasıyla birlikte mü'minler kâfirlere karşı galip gelmekte, başlarına gelen kötülükler azalıp yok olmaktadır. İnkârcıların başına gelen bu olaylar insanlar tarafından görüldüğünde ve duyulduğunda kendileri için birer ibret vesilesi olmaktadır.¹²¹

3.1.5 Helâk Kelimesi ile Anlam Bakımından Yakın Kavramlar

Kur'an'ı Kerîm'de "helâk" kelimesinin anlamını taşıyan birçok kelime vardır. Bu kelimeler ceza anlamı taşımaktadır. Bu sözcükler titizlikle incelendiğinde her birinin özel bir ceza şeklini ifade ettiği anlaşılmakta, bazıları ağır bir ceza anlamına gelirken, bir kısmı da hafif cezayı ifade etmektedir.¹²² Bu kelimeler şunlardır: Azâb, intikam, gark, şiddetle yakalamak, belâ vermek, tedmîr, demdeme.¹²³

3.1.5.1 Azâb (عذاب)

Bir tür işkence ve ceza anlamına gelen "azâb" kelimesinin "helâk" kelimesiyle ilişkisi vardır.¹²⁴ Hz. Peygamber aralarında bulunduğu sürece azâb edilmeyeceklerini bildiren âyette¹²⁵ geçen "azâb" kelimesi, dünyada gerçekleşen ve milletleri ortadan kaldıracak olan "helâk" anlamındaki azâbtır. Nitekim Neseî bu âyetin tefsirinde "Sen onların arasında olduğun müddetçe Allah Teâlâ onları helâk edecek değildir. Çünkü sen âlemlere rahmet olarak gönderildin." ifadelerine yer vermiştir.¹²⁶

¹¹⁹ Çimen, "Helâk, Devam Eden Bir Süreç midir?", 40.

¹²⁰ el-Bakara 2/251; el-Mü'minûn 23/71.

¹²¹ Çimen, "Helâk, Devam Eden Bir Süreç midir?", 41.

¹²² Cemalettin Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996), 94.

¹²³ Ebû'l Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, (Beyrut: Dârus-Sadr, 1994), 5/503.

¹²⁴ Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, 94.

¹²⁵ el-Enfâl 8/33.

¹²⁶ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/643.

Âhirette gerçekleşecek olan azâb ile ilgili, suçluların cehennemde ebedî olarak kalacaklarını bildiren âyetler¹²⁷ örnek olarak verilebilir.

3.1.5.2 İntikam ve Gark (انتقام و غرق)

İntikam ve gark kelimeleri “helâk” manasında kullanılmıştır. Bunun örneği birçok âyette görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Firavunla beraber olanların suda boğulduklarını bildiren âyetidir.¹²⁸ Sabûnî (ö. 1442/2021) bu âyeti tefsir ederken, “Onları denizde boğarak helâk ettik.” ifadelerini kullanmıştır.¹²⁹

3.1.5.3 Şiddetle Yakalamak (بطش)

Helâk manasında kullanılan kelimelerden birisi de “şiddetle yakalamak” tır. Nitekim “Şüphesiz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir.”¹³⁰ âyeti bu mananın örneklerinden biridir. Neseî bu âyeti, “Burada Allah Teâlâ’nın yakalamasından kastedilen, zâlimleri ve zorbaları helâk etmesi ve azâb etmesidir.” şeklinde açıklamıştır.¹³¹

3.1.5.4 Belâ Vermek (بلى)

Bahçe sahiplerinin imtihan olması için belâlar ile sırandıklarını belirten âyet¹³² bu başlık için örnek olarak verilebilir. Bahçe sahipleri Allah’ın lütfu ile kendilerine verilmiş olan nimetlere şükür ile mukabele etmeleri gerekirken, onlar böbürlenerek nankörlük etmişler, bundan dolayı Allah onları açıklıkla ve yoklukla sınamış, bir nevi belâ ve musibet vererek onları helâk etmiştir.¹³³

3.1.5.5 Tedmîr (تدمير)

Tedmîr, ansızın ortadan kaldırılmak, bir anda sarsıcı bir afete maruz kalmaktır.¹³⁴ Buna, Âd kavminin gelen rüzgâr ile helâk edilişinden bahseden âyet¹³⁵ örnek verilebilir.

¹²⁷ ez-Zuhruf 43/74; el-Kamer 54/42.

¹²⁸ ez-Zuhruf 43/55.

¹²⁹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Tefsîru l-vâdih*, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2016), 1239.

¹³⁰ el-Burûc 85/12.

¹³¹ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/643.

¹³² el-Kalem 68/17.

¹³³ Şevkanî, *Fethu'l-Kadîr*, 5/269.

¹³⁴ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 318.

¹³⁵ el-Ahkâf 46/25.

3.1.5.6 Demdeme (دمدم)

Gazâb ve kızgınlık manasında kullanılan “demdeme” kelimesi helâk anlamında da kullanılmaktadır.¹³⁶ Helâk anlamına gelen âyetlerden birisi de Semûd kavminin deveyi kesmeleri sebebiyle Allah’ın onları helâk ettiğini bildirdiği âyettir.¹³⁷

3.2 Sünnetullah Kavramı ve Anlam Alanı

“Sünnet” kelimesi, lügatta “bir konuyu netleştirmek, iyi veya kötü yeni bir yöntem belirlemek” anlamındaki “senne” kökünden türemiştir. “Sünnetullah” terimi ise “Allah” ismiyle birleşerek “Allah’ın evrende ve toplumsal hayatta geçerli kıldığı değişmez düzen, kanun ve prensipler bütünü” manasını taşımaktadır.¹³⁸ Hadis literatüründe de “sünnet” kavramının benzer şekilde ilâhî iradenin yasalarını veya peygamberlerin örnekliğini ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sünnetullah hem tabiatın işleyişindeki sabit kuralları hem de insanlık tarihinde ilâhî adâletin tecelli ediş biçimini kapsayan geniş bir anlam alanına sahiptir.¹³⁹

Sünnet kavramı Kur’ân’ın dünya hayatına bakış açısını ortaya koyan önemli bir terimdir. Bu, yol, kanun, âdet ve âdetullah anlamında kullanıldığı birçok âyetten anlaşılmaktadır.¹⁴⁰ İslâm’ın ilk devirlerinde âdet edinilen tüm davranışları içine alırken, sonraki zamanlarda sadece Hz. Peygamber’in söz, fiil ve davranışları anlamına gelen kavram olmuştur.¹⁴¹

Sünnetullahın, insanların yer yüzünde yaptığı davranışların iyi olup olmamasına göre, Allah’ın, onların muamelelerine göre izlediği yol olduğu anlaşılmaktadır. Bu, yeryüzünde yaşayan herkesin zorunlu olarak uyması gereken evrensel bir kanundur.¹⁴² Âyetlerde de ifade edildiği gibi bu kanun, değişmez bir niteliğe sahiptir.¹⁴³

Geçmişte yaşayan milletler hakkındaki ilâhî yasalar, süreklilik ve devamlılık göstermektedir. Eğer bu yasalarda bir devamlılık olmasaydı helâk olan kavimlerin

¹³⁶ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 317.

¹³⁷ eş-Şems 91/14.

¹³⁸ İlyas Çelebi, “Sünnetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/159.

¹³⁹ Dârimî, “İlim”, 28; Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh*, thk. İzzeddin Dullî, İmad et-Tayyar, Yasir Hasan (Beyrut: Dâru Risâleti Naşirûn, 2021), “Enbiya”, 50 (No. 2456).

¹⁴⁰ Muhammed Fuat Abdülbakî, *el-Mu’cemü’l-müfreh li elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm* (Beyrut: Matbaâtü Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1943), 367.

¹⁴¹ el-Cürcânî, *et-Ta’rifât* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983), 122.

¹⁴² Ömer Özsoy, *Sünnetullah* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1999), 51-53.

¹⁴³ el-Ahzâb 33/62.

anlatılmasında, onlardan ibret alınmasının istenmesinde herhangi bir fayda aranmazdı. Bundan dolayı helâk olan kavimlerin yaptıklarını yapanların, sünnetullah gereği aynı âkıbeta uğrayacak olmaları bilinci, daha tutarlı davranmalarına sebep olacağından bu kavimlerin kıssalarının anlatılmasında büyük faydaların olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususu Kurtubî (ö. 671/1273) söz konusu kâfirlerin, önceki helâk olan kavimlerin inkârcılarından hayırlı olmadığını, helâkı gerektirecek cürümler işlemeleri hâlinde bu durumun onların da başına gelebileceğini vurgulamıştır.”¹⁴⁴

Birçok müfessirde İlâhî sünnetin devamlılık gösterdiğini vurgulayarak geçmiş milletlerin başına gelen musibetlerden ibret alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Örneğin Vâhidî (ö. 468/1076), Nadiroğulları kıssasını naklederken, “onların işledikleri kötülükleri yapmayın yoksa başlarına gelen azâb sizinde başınıza gelir!” açıklamasını yaparak ilâhî sünnetin devamlılığına vurgu yapmıştır.¹⁴⁵ Beyzâvî (ö. 685/1286), aynı ilâhî kanuna işaret ederek, “Onların durumlarından ibret alınması gerektiğini, hainlik yaparak Allah’tan başkasına ibâdet edilmemesi lüzumunu zikretmiştir.¹⁴⁶ Neseî ise bu konuda Nadiroğullarının başına gelen felaketin sebebini düşünmeye, yaptıklarını yapmaktan sakınmaya, aksi halde misli ile cezalandırılacaklarına dikkat çekmiştir.”¹⁴⁷

Kur’ân’ı Kerîm birçok sûrede sünnetullahın esasen bütün milletler için geçerli olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁴⁸ Buna göre milletlerin sağlıklı bir yaşam içerisinde olmaları da belâ ve musibetin eksik olmadığı bir hayat sürmeleri de, yaptıkları ve takip ettikleri yol ile doğru orantılıdır.¹⁴⁹

Sünnetullahın gelmiş geçmiş tüm milletler için geçerli olduğu bilindiği vakit bu durumun insanların faydasına olacaktır. Bir başka ifadeyle Allah’ın dünya düzenine dair kanunları bilindiği takdirde iyiliğin, güzelliğin hâkim olduğu dünyanın kurulması kaçınılmaz olacaktır. Sünnetullahın mantığını anlayan milletler, tarihin tekerrür etmesine müdahale edebilir, bunu gerçekleştiren toplumlar, kurdukları medeniyetlerin yaşam sürelerini uzatabilirler.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir el-Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l Kütübî'l Mısriyye, 2011), 18/3.

¹⁴⁵ Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Veciz fi tefsîri'l-kitabi'l-azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2010), 1080.

¹⁴⁶ Nasîrüddin Abdullah b. Ömer Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996) 3/245.

¹⁴⁷ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/456.

¹⁴⁸ Âl-i İmrân 3/137; el-İsrâ 17/77; el-Ahzâb 33/38.

¹⁴⁹ el-En'âm 6/6; el-A'râf 7/96; Yûnus 10/21; Hûd 11/15-16; er-Râ'd 13/11; er-Rûm 30/41; el-Mû'min 40/21-22; ez-Zuhruf 43/23.

¹⁵⁰ Muhammed Reşid, *Tefsîrü'l-menâr* (Dimeşk: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitap, 2010), 1/316.

3.3 Kıssa Kavramı

Helâk olan kavimlerin anlatıldığı bölümlere Ulûmü'l Kur'ân bağlamında kıssalar denilmiştir. Bundan dolayı Kur'ân'da kıssanın anlamı, amacı vb. konulara kısaca değinmek gerekmektedir.

“İz sürmek, izi aynen takip etmek, geriye doğru adımları izlemek” anlamındaki قص fiilinden mastar olan “kıssa” kelimesinin sözlükteki karşılığı hikâye, olay ve haber anlamına gelmektedir.¹⁵¹ Kelimenin sözlük anlamı tespit edilirken Kur'ân'ı Kerîm'deki kullanılış şekilleri önem arz etmektedir.

3.3.1 İz Takip Etmek

Hiz. Mûsa ile yanındaki genç olan kimsenin balığı unuttukları yere, gerisin geriye izlerini takip ederek¹⁵² gitmesini ifade eden ve Hiz. Mûsa'nın annesinin kızına onu yani Hiz. Mûsa'nın içinde bulunduğu sepeti takip etmesini anlatan¹⁵³ kelimeler bu manaya örnek olarak verilebilir.

3.3.2 Haber Vermek

Hiz. Peygambere geçmişte yaşanan olayların haber verildiğini bildiren âyet¹⁵⁴ ve Kur'ân'da geçen birçok âyet bu manada kullanılmaktadır.¹⁵⁵

“Kur'ân kıssası” tamlamasından Kur'ân indirilmeden önce gerçekleşmiş ve Kur'ân'ın içerisinde zikredilen anlatımlar anlaşılmaktadır. Bu anlatılan olaylar genellikle geçmiş peygamberlerle kavimleri arasında geçmiştir. Bununla beraber peygamberlerden bahsedilmeyen olaylara da kıssa denir. Hiz. Peygamber döneminde meydana gelmiş olaylar, bizim açımızdan geçmiş olmasına rağmen kıssa tabiri ile ilişkilendirilmemektedir. Bunun sebebi, vahyin nazil olduğu dönem esas kabul edildiğinde bu yaşananlar kıssa kapsamına girmemektedir. Kur'ân kıssaları, gerçekleşmiş olayları anlatmaktadır.¹⁵⁶

¹⁵¹ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 610.

¹⁵² el-Kehf 18/64.

¹⁵³ el-Kasas 28/11.

¹⁵⁴ Tâhâ 20/19.

¹⁵⁵ en-Nisâ 4/64; el-En'âm 6/57; el-A'râf 7/35; Hûd 11/100.

¹⁵⁶ Âl-i İmrân 2/62.

3.3.3 Kıssaların Amacı

Kur'ân'ı Kerîm bir “Hidâyet” kaynağıdır.¹⁵⁷ Bu da Kur'ân'ın insanları doğruya yönlendirecek özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.¹⁵⁸ Bundan dolayı Kur'ân'ı Kerîm'in birçok yerindeki kıssalar da aynı özelliği taşıdığından, onlar da hidâyete rehberlik etmektedirler.

Kur'ân'ın tamamı göz önünde bulundurulduğunda kıssalar önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Onlar, geçmiş kavimlerden bahsederken tevhid, ibâdet, ahlâkî ilkeler ve hukuk gibi konuları da içermektedir. Çünkü kıssaların içerisindeki anlatılanlarda geçen, yüceltilen, eleştirilen, onaylanan veya reddedilen tüm ameller hüküm ifade etmektedir.¹⁵⁹ Kısaca söylemek gerekirse Kur'ân kıssalarının amacının kalbi teskin etmek, öğüt vermek ve hatırlatma olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁰

3.4 Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler

Kur'ân'ı Kerîm birçok âyette eski toplumlardan ve ümmetlerden bahsetmektedir. Onların inançlarını, amellerini ve karakterlerini ortaya koymaktadır. Bütün bu anlatılanlar Kur'ân'ın büyük bir bölümünü teşkil eden kıssalarda ele alınmaktadır. Bu bölümde kıssalar incelenip Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Peygamber'e kadar gelip geçen ümmetler arasından helâk olanlar hakkında bilgi verilmiş ve bu bilgi sayesinde müslümanların inancını, amellerini ve karakterini vahye göre tanzim etmesi için fayda sağlanmaya çalışılmıştır.

Kur'ân'ı Kerîm'in kıssalarında ilâhî ceza ile yok edilen topluluklar arasında özellikle, Hz. Musa'nın döneminden önceki ilâhî ceza dönemlerinde varlık gösteren Nûh, Âd, Semûd, Lût ve Medyen kavimleri öne çıkmaktadır. Bu toplumlar, Kur'ân'da sıklıkla atıf yapılan ve tarihî süreçteki ilâhî yasaların işleyişini örneklendiren ibretlik vakalardan biri olarak anlatılmıştır. Her bir kavmin başına gelen felaketler, inkâr ve azgınlıklarının sonucu olarak sunulurken, aynı zamanda peygamberlerin uyarılarına rağmen hakikati görmezden gelmenin kaçınılmaz âkıbetine dikkat çekilmiştir. Bu anlatımlar hem geçmişten ders

¹⁵⁷ Zümer 39/23.

¹⁵⁸ İsrâ 17/9.

¹⁵⁹ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 10.

¹⁶⁰ Hûd 11/120.

çıkarmayı hem de ilâhî dengenin evrensel olduğunu vurgulayan bir perspektifle ele alınmaktadır.¹⁶¹

3.4.1 Nûh Kavmi

Hz. Nûh, Kur'ân'ın sunumuna göre Hz. Âdem'in ardından gelen ve sahibi şariat olan ikinci peygamberdir. Hz.Nûh'un kavminin başına gelen tûfan herkes tarafından bilinen bir kıssadır.

Kur'ân'ı Kerîm'in tamamı bütüncül olarak değerlendirildiğinde ve hadis kaynakları incelendiğinde diğer peygamberlere nazaran Hz. Nûh geniş bir şekilde anlatılan ve “ulü'l-azm”¹⁶² olarak adlandırılan beş büyük peygamberden biridir. Âyetlerde Hz. Nûh'un peygamber olmadan önceki hayatından bahsedilmemekte, ancak peygamberlik görevi zamanındaki mücadelesinden bahsedilmektedir.¹⁶³

Nûh kelimesinin genel kanaate göre arapça olarak kabul edilmediği söylenmekle birlikte arapça kökenli değerlendirip kendi nefisini kötülediğinden “Nûh” ismi verildiği söylenmektedir.¹⁶⁴

Kur'ân'ı Kerîm'in kendine özel üslûbu gereği kıssaların gerçekleştiği tarih ve zamanı belirtmemektedir. Tûfandan sonra geminin yerleştiği yer belirtilirken “اسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ”¹⁶⁵ ifadesi kullanılmış, geminin bir dağ (el-Cûdî) civarına yerleştiği belirtilmiştir.

Bir kısım tarih ve tefsir kaynaklarından yararlanarak birtakım tespitlerde bulunarak, Nûh kavminin yaşadığı coğrafi bölge hakkında yorum yapmak mümkündür. Cûdi dağı, bugün bilinen Cûdi dağı ise, bu kavmin Mezopotamya bölgesinde yaşadığı ihtimali kuvvetlidir.¹⁶⁶ Mücâhid (ö. 103/721) ve Kâtâde (ö. 117/735) gibi birçok tâbiîn müfessirleri bu bölgenin Musul ve Cizre'de bulunan bir dağ olduğunu zikretmişlerdir.¹⁶⁷

¹⁶¹ el-Kasas 28/43.

¹⁶² Muhammed Aruçi, “Ülû'l-Azm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/294.

¹⁶³ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/226.

¹⁶⁴ Harman, “Nûh”, 33/226.

¹⁶⁵ Hûd 11/44.

¹⁶⁶ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 44.

¹⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Risâletü'l-Âlemiyye, 2019), 4/288.

Bu iki şehrin aynı bölgede olması, Kur'ân'da adı geçen dağın bugünkü Cûdi dağı olduğu görüşü daha ağır basmaktadır.¹⁶⁸

Hız. Nûh, Hız. Âdem'den itibaren zuhur eden ve hak yolunu bozan topluma peygamber olarak gönderilmiştir.¹⁶⁹ Hız. Âdem ilk insan ve ilk peygamber olması sebebiyle onun dönemi tek ümmet olarak isimlendirilmiştir.¹⁷⁰ Bu dönem Hız. Nûh peygamberin kavmi ile yeni bir aşamaya girmiştir.

Allah Tealâ Hız. Nûh'u, kavmine kendilerini uymak ve tebliğde bulunması için peygamber olarak göndermiştir.¹⁷¹ Nûh (a.s.), kavmini ilâhlaştırdıkları putlarına karşı ve dünyevî ihtirasları yüzünden haddi aşmalarına karşı, bu isyanlarına devam etmeleri hâlinde elim bir azâba maruz kalacaklarını kendilerine bildirerek, onları uymıştır.¹⁷² Onlar bu uyarılara karşı mallarına, mülklerine ve çocuklarına güvenerek kibirlendiler.¹⁷³ Kavmin önde gelen üst tabakası bir ara toplanarak Hız. Nûh'a karşı muhalefet ettiler. Onlar insanın değerini zenginlik, güç ve kuvvet ile ölçtüklerinden, onu ve inananları alaya alıp, istihza etmişlerdir. Bundan dolayı, zengin olmayan Hız. Nûh'un kendilerine peygamber olarak gönderilmesini kabul etmeyişleri, onların Hız. Nûh'u peygamber olarak görmediklerini göstermektedir.

Vahyi değer yargısı olarak kabul etmeyen bu zengin zümre, Hız. Nûh'a (a.s.) inanan güçsüz ve zayıf kimselerle aynı seviyede olmayı reddetmiş, bu kibirli hallerinden dolayı mazlumları etrafından uzaklaştırması için Hız. Nûh'a baskı yapmışlardır.¹⁷⁴ Buradan da Nûh kavminin, kendi kafalarınca insanları sınıflara ayırıp ona göre tavır sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Hız. Nûh'un, bu anlamsız tepki ve baskıya karşı iman etmiş mazlumları yanından kovmayı kabul etmediği şu ifadesinden anlaşılmaktadır; “*Ben iman edenleri kovacak değilim.*”¹⁷⁵ Çünkü mü'minlerin Allah'a kul olmaları, kendisinin de Allah'ın elçisi olması nedeniyle, bu kibirli kavmin teklifini reddetmesi gerekmektedir.

Oysa Nûh kavmi, kendilerine gelecek bir peygamberin mutlaka bir melek veya hazinelerle desteklenmiş olması gerektiğine inanmışlar ve bu konuda aşırı inatçı bir tavır

¹⁶⁸ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 44.

¹⁶⁹ Mevdudî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2/397.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/213; Yûnus 10/19.

¹⁷¹ Hûd 11/25.

¹⁷² Nûh 71/1.

¹⁷³ Sebe' 34/34-35.

¹⁷⁴ eş-Şûrâ 42/111.

¹⁷⁵ Hûd 11/14.

sergilemişlerdir. Hz. Nûh tüm bu beklentileri boşa çıkarmak adına tüm peygamberler gibi kendisinin de bir beşer olduğunu, vahyi ulaştırmak üzere Allah tarafından gönderildiğini, bundan dolayı gayba dair bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁶

Hz. Nûh kavminin tüm itirazlarına rağmen onları put merkezli bir hayat yaşamaktan alıkoymak için ciddi çaba göstererek her türlü davet metodunu denemiştir. Fakat servet, güç ve inat, onların iman etmemesine sebep olmuştur.¹⁷⁷

Böylece Nûh kavmi dünyevileşip nimetlerle şımardığı için hâkikati tam olarak anlayamamışlardır. Ancak Hz. Nûh bir ömür boyu çabalayıp, fiilî duasını yapmış, inkârcıların ıslahı için bütün gücünü kullanmıştır. Buna rağmen az sayıda kişi ona inanmıştır.¹⁷⁸

3.4.1.1 Nûh Kavminin Helâkı

Hz. Nûh tüm bu çabalarının sonucunda kavminin inkârcılık hastalığına çare olamamasının ardından Rabbine yaptığı dua kabul edilmiş, inkârcı kavminin tûfanla helâk olacağı haber verilmiş ve kendisine de gemi yapması emredilmiştir.¹⁷⁹ Son olarak Allah'ın emriyle karada gemi yaptığı sırada alaya alınan¹⁸⁰ Hz. Nûh, yorulup yenik düştüğünü bildirerek¹⁸¹ rabbine yalvarmış, takatinin bittiği yerde ilâhî yardım başlamış ve göğün kapıları sonuna kadar açılmıştır.¹⁸²

Cezanın şeklini, inanmayanların peygamberlere karşı söyledikleri Allah'ı ve peygamberi incitecek ağır sözler de belirlemiştir. Nûh kavminin önde gelen varlıklı kesiminin Hz. Nûh'a ve onunla beraber olanları küçük görmelerine karşı¹⁸³ ilâhî denge gereği helâk edildiklerinde, hayvanlar dâhil gemidekilerin tümünden daha aşağı seviyeye düşmüşlerdir.¹⁸⁴

Varlık hiyerarşisini bozarak kendilerinden daha aşağı olan maddî varlıklara tapmaları, onlarla alt derecede kalarak helâk olmalarına sebep olmuştur. Davet karşısında

¹⁷⁶ Hûd 11/31.

¹⁷⁷ Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, 44.

¹⁷⁸ Harman, "Nûh", 33/227.

¹⁷⁹ Hûd 11/36-39.

¹⁸⁰ Hûd 11/38.

¹⁸¹ el-Kamer 54/10.

¹⁸² el-Kamer 54/11-12.

¹⁸³ eş-Şûrâ 42/111.

¹⁸⁴ Resûl Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2017), 172.

elbiselerine bürünmelerine¹⁸⁵ karşın onları su bürümüş, gemiyi yaparken onunla eğlenmelerine karşın rüsva eden bir azâba duçar olmuşlar, âhirette de sürekli azâba mahkûm edilmişlerdir.¹⁸⁶

Onların alayda ve inançsızlıkta birleşmelerine karşın, göklerin ve yerin suları onları boğmakta, inkârlarını ve alaylarını kendilerine yutturmakta birleşmiştir.¹⁸⁷ Hz. Nûh'tan etrafındaki mü'minleri kovmayıp davasından vazgeçmezse taşlanacağını söylemelerine karşın geminin Cudi dağında karar kılmasından sonra zâlimlerin uzak olunmasını bildiren âyet¹⁸⁸ ile onların yeryüzünden kovulduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁹

Hakka gözlerini kapatan bu kavim Allah'ın elçisine tuzak kurmuş,¹⁹⁰ ancak kurdukları tuzağı kendilerine hazırladıklarını fark edememişlerdir. Nasıl ki kör olan önündeki çukuru göremez ve su birikintisine düşüp boğulursa gerçekte kör olmadıkları halde örtülerine/geleneksel kafa yapılarına bürünerek manen kör olan Nûh kavmi de ağır suçlardan kaynaklı olarak meydana gelen tûfanın oluşturduğu derin suda boğulmuşlardır. Zira tuğyan olan yerde tûfan olur.¹⁹¹

Âyette Nûh kavminin helâkı esnasında suların köpürüp çoğalmasını tuğyan ile ifade edilmektedir.¹⁹² İsyan ve haddi aşarak tuğyan eden bir kavme karşı suyun tuğyan ettiği görülmektedir. Allah Tealâ bu zâlimleri isyankâr¹⁹³ bir toplum olarak nitelemiş, bu azgınlıklarına karşı tabiatın tuğyanı ile cezalandırıldıklarını zikretmiştir.¹⁹⁴

3.4.2 Âd Kavmi

Hz. Nûh'tan sonra gelen, Âd kavmine gönderilen peygamber Hz. Hûd'tur.¹⁹⁵ Âd kavmi için Âd-ı ûlâ ve Âd-ı uhrâ olmak üzere iki ayrı kavme işaret edilmiştir. Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği kavim Âd-ı ûlâ'dır. Necm sûresinde, "*Allah daha önce gelen Âd'ı helâk etti*"¹⁹⁶ zikredilmektedir. Bundan dolayı Kur'an'da Âd ile ilgili olarak

¹⁸⁵ Nûh 71/7.

¹⁸⁶ Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I", 172.

¹⁸⁷ el-Kamer 54/9.

¹⁸⁸ eş-Şuarâ 26/116.

¹⁸⁹ Hûd 11/44.

¹⁹⁰ el-A'râf 7/74.

¹⁹¹ Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I", 173.

¹⁹² el-Hâkka 69/11.

¹⁹³ en-Necm 53/52.

¹⁹⁴ Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I", 173.

¹⁹⁵ el-A'râf 7/69.

¹⁹⁶ en-Necm 53/50.

bahsedilen tüm olaylar birinci Âd kavmiyle ilgili olduğu kanısına varılmıştır. Âd-ı ûlâ'nın helâk olarak arkasından gelen neslin Âd-ı uhrâ olduğu söylenmiştir.¹⁹⁷

Âd kavminin hayatlarını sürdürdükleri coğrafi bölge Kur'ân-ı Kerîm'de Ahkâf bölgesi olarak anlatılmaktadır.¹⁹⁸ Günümüzde bu bölge kum tepeleri ile örtülüdür. Âd kavminin helâk edilmesinden sonra yerleşim yerlerinin çoğu bu tepelerin altında kalmıştır.¹⁹⁹ Kur'ân'ı Kerîm'in birçok yerinde Âd kavminden bahsedilmektedir. Tarihe İrem bağları olarak geçen Yemen bölgesinde bulunan efsane bağlara sahip olan bu kavim, aşırı güç ve kuvvetin verdiği şımarıklık ve böbürlenme sebebiyle Hz. Hûd'un davetini reddetmiş ve sonunda helâk olmuşlardır.²⁰⁰

Âd kavminin yaratılış itibarıyla bedenen güçlü ve kuvvetli bir yapıya sahip oldukları bilinmektedir.²⁰¹ Ekonomilerinin sağlam olduğu ticaret ve ziraatte mâhir olduklarından anlaşılmaktadır.²⁰² Bu nedenle öyle şehirler imar etmişlerdir ki bu şehirlerin benzeri hiçbir yerde görülmemiştir.²⁰³ Ancak bu maddî refah onların şımarmalarına güçsüzleri köleleştirmelerine sebep olmuştur.²⁰⁴

Bundan dolayı Allah Teâlâ, kavmin içinden kardeşleri olan Hz. Hûd'u kendilerine peygamber olarak göndermiştir. Hz. Hûd herhangi bir maddî ücret istemeksizin her peygamberin davet ettiği tevhidî onlara tanıtıp, davet etmiştir. Hz. Hûd kavmini bir olan Allah'a ibâdete davet etmiş,²⁰⁵ ellerinin altında bulunan nimetleri teker teker hatırlatıp, tevbe edip Allah'a yönelmeleri hâlinde bu nimetlerin daha çok olacağını bildirmiştir.²⁰⁶ Böyle yapmamaları hâlinde ilâhî güç karşısında âciz kalacaklarını, dünyada helâk ile âhirette ise azâb ile cezalandırılacaklarını kendilerine anlatmıştır. Ancak onlar Hz. Hûd'u yalanlayıp, pek azı hariç iman etmemeyi tercih etmişlerdir.²⁰⁷

Hz. Hûd kavminin peygamberlerini beyinsizlik ile itham etmeleri “²⁰⁸ güçlerine güvendiklerini, “Bizden daha kuvvetli var mı”²⁰⁹ söylemleri ise gittikçe azgınlaştıklarını

¹⁹⁷ Celal Kırca, “Âd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/333.

¹⁹⁸ el-Ahkâf 46/21.

¹⁹⁹ Sancar, *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*, 55.

²⁰⁰ Ertuğrul, “Kur'ân'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I”, 174.

²⁰¹ Fussilet 41/45.

²⁰² eş-Şuarâ 26/129-135.

²⁰³ el-Fecr 89/6-8.

²⁰⁴ el-A'râf 7/70.

²⁰⁵ el-A'râf 7/65.

²⁰⁶ Hûd 11/52.

²⁰⁷ eş-Şuarâ 26/139.

²⁰⁸ el-A'râf 7/65.

²⁰⁹ Fussilet 41/15.

göstermektedir. Bütün bu azgınlıklarına rağmen Hz. Hûd nasihat etmeye devam etmiş,²¹⁰ onlar ise tüm bu nasihatlere rağmen azâbı getirmesini isteyerek²¹¹ sertlik ile cevap vermeyi tercih etmişlerdir.

Görüldüğü gibi, Hz. Hûd'un beşer olması sebebiyle ona peygamberliği yakıştıramamaları, onları Allah'ın elçisine meydan okumaya sevk etmiştir. Her şeyin sahibi Allah Teâlâ'da elçisini sahipsiz bırakmamış, sonunda vahye karşı kibirli davranan, onu bilmemezlikten gelen bu hadsiz topluluğu, helâk ile cezalandırmıştır.²¹²

3.4.2.1 Âd Kavminin Helâkı

Âd kavminin yaratılış itibarıyla güçlü, kuvvetli bir kavim olduğu daha önce belirtilmiştir. Putperest olan bu kavim, kötü geleneklerine çok sıkı bir şekilde bağlanmışlar ve bundan dolayı başlarına gelecek azâbı da reddetmişlerdir.²¹³ Kökleşmiş geleneklerine sınıksız sarılan, ahlâken yozlaşmış iri yapılı olan bu kavmin hâli iri gövdeye sahip ancak kökleri hastalıklı, gövdesi çürüyen bir ağaca benzemektedir. Köklerine sıkı sıkıya sahip çıksalar da köklerin aslında problem olunca, şiddetli bir rüzgâr kökü çürük ağacı nasıl yerle bir ederse, Allah'ın helâk olmaları için gönderdiği kasırgada onları kökünden sökülmiş hurma kütükleri gibi yerle bir etmiştir.²¹⁴

Onların bu hâli tıpkı güçlü ve zorba bir ordunun önünde hiçbir şey bırakmadan ezip yok ettiği gibi, temelde hafif ve rahmet olan rüzgâr, gerçekte basit olan ama kendilerini büyük gören zorba bir kavim karşısında zorbalaşmış, güçlenip büyüyerek hurma kütüğü gibi iriyarı olan kavmi, kütüğü kökünden kesilmesi gibi devirmiştir. Âd kavmi esen rüzgâr karşısında âdeta küle dönüşmüştür. Kalıplarına güvenen bu kavim rüzgârın gücü karşısında hafifliği simgeleyen kül gibi savrulup, küle dönüştükleri gibi, çok değer verdikleri amelleri de Allah katında bir değer görmeyerek savrulup gitmiştir.²¹⁵

Gelişmişliklerini kavimlerinin yararlarına kullanmak yerine onlara zulmedecekleri yapılar kurarak²¹⁶ aldatıcı oyun ve eğlenceye yatırım yapan Âd kavmi, “*Bu bize yağmur getiren buluttur.*”²¹⁷ diyerek buluttan esen şiddetli rüzgârla helâk olmuşlardır. Bu rüzgâr,

²¹⁰ el-Ahkâf 46/21.

²¹¹ el-Ahkâf 46/22.

²¹² el-Hâkka 69/6.

²¹³ eş-Şuarâ 26/139.

²¹⁴ Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I”, 174.

²¹⁵ Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I”, 175.

²¹⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Çelik-Şura Yayınları, 1993), 7/318.

²¹⁷ el-Ahkâf 46/24.

endamlarına güvenen boylu poslu insanları öyle savurmuştur ki sabahleyin yurtlarında sadece oturduğu evleri görünür olmuştur. Mazlumlara karşı zorbaca tavır sergileyen kavme²¹⁸ tabiatın zorbalığı, rüzgârın onlara karşı zorbaca eserek yerle bir ettiği görülmektedir. Toplumun fitratını bozan kavme karşı bulut da aynı tavrı sergileyip, yağmur yerine rüzgâr göndermiştir. İşleri güçleri yalan, iftira ve tuzak kurmak olan bu kavme yağmur bulutu tuzak kurmuş, rahmet yerine buluttan azâb görmüşlerdir.²¹⁹

3.4.3 Semûd Kavmi

Semûd kavmi, Hz. Sâlih'in kavmidir. Semûd kavmi daha önce helâk olmuş Âd kavminden sonra gelmiştir.²²⁰ Semûd kavminin bir yahudi kabilesi olduğunu söyleyenler olsa da yaygın görüş Arap kavmi olduğu yönündedir.²²¹

Yaşadığı coğrafya konusunda ihtilâflar varsa da genel görüş Semûd kavminin Medine ile Şam arasında bulunan Hicr olarak isimlendirilen bir bölgedir. Hicaz'ın kuzeyindeki Hicr bölgesi günümüzde Medâin-i Sâlih olarak da isimlendirilmektedir.²²²

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Tebük yolculuğunda Hicr mevkinde konaklaması ve su kuyularından su alınmamasını söylemesi, alınmış ve hamur yapımında kullanılmışsa hamurları develerin yemesini, suyu dökmelerini, su ihtiyacını develerinin içtiği kuyudan sağlamalarını emretmiştir.²²³ Bu olay Hicr bölgesinin Medâin-i Sâlih'i de içine alan bölge olduğunu göstermektedir.²²⁴

Semûd kavmi de Âd kavmi gibi putlara tapan bir topluluktur. Allah Teâlâ onların yaşamış oldukları araziye, kayaları kolayca oyup ev yapabilecek şekilde elverişli yaratmıştır. Bu durum işlenen yumuşak kayaların zaman içinde sertleşmesinden ve içindekilerin kendilerini bu şekilde korunmasından anlaşılmaktadır. Buda Allah'ın kendilerine verdiği bir lütuftur. Yüce Allah, bu lütuf karşılığında onlardan kendisine kulluk yapmasını istemiş ve onlara bir peygamber göndererek yaptıkları yanlışlıklar konusunda uyararak hak yola davet etmiştir.²²⁵

²¹⁸ eş-Şuarâ 26/130.

²¹⁹ Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna", 178.

²²⁰ el-A'râf 7/74.

²²¹ Celal Kirca, "Semûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/500.

²²² Ömer Faruk Harman, "Hicr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/454.

²²³ Buhârî, "Enbiya", 17.

²²⁴ Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, 61.

²²⁵ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi 1* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 208.

Semûd kavminin kayaları yontup evler yapmaları, bedenlen güçlü ve kuvvetli bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Ticaret yolu üzerinde bulunmaları sebebiyle ticaretle uğraşmışlar ve güçlü bir ekonomiye sahip olmuşlardır. Bu maddî zenginliği zorbaca kullanıp aralarında bulunan zayıf kimseleri köleleştirmiş, onları kullanmışlardır.

Hız. Sâlih, kavmine sahip oldukları nimetleri zikrederek yalnız Allah'a ibâdet etmelerini, tevbe ederek Allah'a yönelip itaatkâr olmalarını emretmiştir.²²⁶ Semûd kavmi ise Hız. Sâlih'i yalanlayıp, kendilerine getirmiş olduğı şey hakkında derin şüphe içerisinde olduklarını söylemişlerdir.²²⁷ Hız. Sâlih ise mûcize olarak deveyi göstererek²²⁸ onları imana davet etmiştir. Bu davetinden dolayı ücret istemediğini bildirmesine rağmen “*Sen ancak bizim gibi bir insansın*”²²⁹ ve “*Sen olsa olsa büyülenmiş birisin*”²³⁰ diyerek onunla alay etmişler ve peygamberliğini hazmedememişlerdir.

3.4.3.1 Semûd Kavminin Helâkı

Hız. Sâlih, kavmine kendisinden ısrarla istedikleri mûcizenin deve olduğunu zikretmiş, ona zarar vermelerine karşı uyarmış ancak vahye kulaklarını tıkayan inkârcı kavim, peygamberlerine isyan ederek deveyi kesmişlerdir.²³¹

Semâd kavminin yıldırım²³² ve sarsıntı²³³ ile helâk oldukları zikredilmektedir. Burada herhangi bir zıtlık yoktur. Çünkü yıldırım çarpması şiddetli bir sesin gelmesine ve arkasından da şiddetli bir sarsıntıya sebep olması mümkün olan bir olaydır. Semûd kavminin, elektrik enerjisiyle helâk edildikleri de söylenmektedir.²³⁴

Hız. Sâlih kavminden mü'minler kurtulduktan sonra helâk olan kimselere serzenişte bulunması,²³⁵ helâk gerçekleştikten sonra olduğı anlaşılmaktadır. Helâk olan kimselerin arkasından bu şekilde bir söylemin gerçek olup olmaması konusunda ihtilâf edilmiştir. Hız. Sâlih'in bu hitâbı âyet ile sabittir. Bu ifadeler helâk olan kavme karşı peygamberleri

²²⁶ Hûd 11/61.

²²⁷ Hûd 11/62.

²²⁸ el-A'râf 7/73.

²²⁹ eş-Şuarâ 26/154.

²³⁰ eş-Şuarâ 26/153.

²³¹ Hûd 11/64-67.

²³² ez-Zâriyât 51/44.

²³³ el-Hâkka 69/5.

²³⁴ Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, 66.

²³⁵ el-A'râf 7/79.

tarafından hak ettikleri azâbı kendilerine bildirme, onların akılsız birer varlıklar olarak bu dünyadan geçip gittiklerini bildiren ayıplama şeklinde bir söylemdir.²³⁶

Bu âyeti farklı yorumlayıp Hz. Sâlih'in henüz helâk olmadan önce bu ifadeleri söylediğini zikredenlerde olmuştur. Burada âyette geçen “câsimin”²³⁷ kelimesinin üzerinde durulması gerekmektedir. “Cusûm” kökünden türeyen bu kelime kımıldamadan yere yapışıp kalmak anlamına gelmektedir.²³⁸ Kelimenin lügat manasından hareketle “*Yurtlarında dizüstü çöke kaldılar.*”²³⁹ meâlinden çıkan ilk anlam, Semûd kavminin diz üstü çökerek helâk olmalarıdır.²⁴⁰ Hz. Sâlih'in kavminin arkasından söylediklerine²⁴¹ dayanarak “çöke kalmak” ile henüz helâkın gerçekleşmediğini, sarsıntıdan sonra korkudan diz çöktüklerini, kibirlenen ve böbürlenlen bir kavim içi bu durumun zillet olduğunu, ayrıca Hz. Sâlih'in kavmine karşı söylemlerinin ancak hayatta olan kimselere söylenebileceğini ileri sürerek bu iddialarını desteklemeye çalışmışlardır.²⁴²

Nitekim Râzî (ö. 606/1210) de bu iddiaları zikredip, vefat eden bir kimsenin arkasından dostu olan kimsenin zamanındaki uyarılarını hatırlayarak geride kalan kimseler içinde ibret olması için bu söylemlerde bulunmanın olabileceğini vurgulamıştır.²⁴³ Nitekim Hz. Peygamber de, Bedir savaşının yapıldığı yerde müşriklerin atıldığı kuyunun yanına gelip onlara seslenmiş, bunun ardından kendisine soru soran Hz. Ömer'e kuyuda bulunan müşriklerin cevap veremeyeceklerini ancak geride kalanlardan daha iyi işittiklerini ifade etmiş, sonunda Hz. Sâlih'in helâk olan kavmine yaptığı konuşmayı hatırlatmıştır.²⁴⁴

Semûd halkı tüm uyarılara rağmen deveyi kesmişler, deveye yaptıkları muameleye benzer bir şekilde ile cezalandırılmışlardır. Nitekim âyette²⁴⁵ deveyi öldürüş şekilleri “فَعَقَرُوا النَّاقَةَ” ile ifade edilmiştir. Buda devenin bacaklarının kılıçla kesilip, onu bağırarak işkence çektirerek öldürülmesi anlamına gelmektedir.²⁴⁶ Deveye yaptıkları bu zâlimlik, helâk

²³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/229.

²³⁷ el-A'râf 7/78.

²³⁸ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 123.

²³⁹ el-A'râf 7/78.

²⁴⁰ Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l Arabiyye, 1986), 2/165.

²⁴¹ el-A'râf 7/79.

²⁴² Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 6/133.

²⁴³ Muhammed b. Ömer Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Sadık Kılıç vd. (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 10/493-494.

²⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/230.

²⁴⁵ el-A'râf 7/77.

²⁴⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/479.

esnasında dizüstü çöke kalıp, deveyi bağtırtıklarına benzer bir korkunç sese maruz kalmalarına sebep olmuştur.²⁴⁷

3.4.4 Lût Kavmi

Tevrat'ın içerisinde yer alan bilgilere göre Hz. Lût, Hârân'ın oğlu ve Hz. İbrâhim'in yeğeni olarak gösterilmektedir.²⁴⁸ Hz. Lût, amcası Hz. İbrâhim'in peygamberliğini doğrulamış ve onun izinden gitmiştir.²⁴⁹

Hz. Lût, Hz. İbrâhim ile birçok sefere katıldığı gibi Mısır yolculuğuna da katılmıştır. Yazma eserlerde yazan bilgilere göre Hz. İbrâhim ve Hz. Lût birçok koyun sürüsüne sahiptiler. Yaşadıkları bölgelerde kuyuların az olması ve kabilelerin arasında tartışma çıkması sebebiyle Hz. Lût'un Sodom bölgesine doğru hareket ettiği söylenmektedir.²⁵⁰ Tüm bu söylenenlere rağmen Hz. Lût'un Sodom'a gitmesi peygamber olarak görevlendirilmesi görüşü daha ağır basmaktadır.²⁵¹

Hz. Lût'un peygamber olarak gönderildiği kavmin en ayırt edici özelliği o güne kadar insanlar arasında hiç görülmemiş olan livata /homoseksüellik fiilini yani doğal olan kadın-erkek arasında olması gereken cinsellik yerine erkekler arası bir cinselliği benimsemiş ve bunu âdet hâline getirmiş olmalarıdır.²⁵² Bir başka ifade ile onlar; Allah'ın kanunu olan sünnetullah'a karşı gelmiş, doğal olmayan bir cinsel tercih ve hayat tarzını benimsemişlerdir. Hz. Lût bu şartlar altında mücadelesini sürdürürken gayri meşrû fiili engellemek ve hayatı doğal akışına tekrar döndürmek üzere görevlendirip, gönderilmiştir. Nitekim onun kavmine yaptığı en büyük tebliğ *“Ey insanlar bu çirkin işi niçin yapıyorsunuz? Niçin Allah'ın sizler için yarattığı kadınları bırakıp erkeklere yöneliyorsunuz?”*²⁵³ soruları ile sürekli onları uyarmak olmuştur.

Buna rağmen azmış ve yoldan çıkmış olan Sodom halkı onu dinlemedikleri gibi şehirden kovmak ile tehdit etmişlerdir.²⁵⁴ Hz. Lût'un karısının bu pisliliği yapanlardan yana tavır aldığı dikkate alınırsa, insan doğasına zıt olan bu işin ulaştığı boyut daha iyi anlaşılacaktır. Bu durum aynı zamanda kötü fiilin işlenmesine orada yaşayanların çoğunun râzı olduğu

²⁴⁷ Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I”, 179.

²⁴⁸ Ömer Faruk Harman, “Lût”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/227; Mevdudî, *Tefhimü'l Kur’ân*, 5/60.

²⁴⁹ el-Ankebût 29/26.

²⁵⁰ Harman, “Lût”, 27/227.

²⁵¹ es-Sâffât 37/133.

²⁵² el-Ankebût 29/28.

²⁵³ el-A'râf 7/80-81.

²⁵⁴ eş-Şuarâ 26/160-163.

veya göz yumduğu anlamına gelmekte, erkeklerin böylesine şehvetten gözünün dönmesi, kadınların buna ses çıkarmaması ve yöneticilerin bu işten çıkar sağlaması, dolayısıyla erkeklere cinsel gözle bakmayanları “bunlar temiz insanlar” sözleriyle alaya almalarından anlaşılmaktadır.²⁵⁵

3.4.4.1 Lût Kavminin Helâkı

Hız. Lût’un bütün mücadelesine rağmen kavminde bir değişim olmamış, şehir halkı onu ve inanları dışlayıp istememişlerdir.²⁵⁶ Bu durumda toplumda temiz olmak dışlanmak anlamına gelmektedir. Allah Tealâ şehir halkının Hız. Lût’a ve inanlara eziyetlerinin arttığı bir sırada meleklerini insan sûretinde önce Hız. İbrâhim’e göndermiştir.²⁵⁷ Hız. İbrâhim kendisine Hız. İshâk’ın doğum müjdesini veren melekler, Hız. Lût’un kavminin helâkını haber verdiklerinde O, derhal Hız. Lût’un içlerinde bulunduğunu dile getirerek içindeki korkuyu ifade etmiştir.²⁵⁸ Çünkü Hız. İbrâhim bir beldeye azâb ve belâ geldiğinde kuru ve yaş demez o azâbın herkesi kuşatacağını bilmektedir. Melekler, Hız. Lût ve inanların kurtarılacağını söyleyerek onun içini ferahlatmışlar ve yanından ayrılıp görevlerini yerine getirmek üzere Sodom ülkesine gitmişlerdir.²⁵⁹

Hız. Lût’un evine misafir olarak gelen melekler güzel ve alımlı erkekler şeklinde gelmişlerdir. Bu şekilde gelmeleri Lût kavminin düştüğü sapkınlık çukurunun derinliğini göstermek içindir. Çünkü onlar; artık fertlerin kimliğine ve kişiliğine bakmaksızın herkesi birer şehvet objesi olarak görmekte ve şehre gelen her misafir ve yolcu onların bu itici tutumuna maruz kalmaktaydılar. Nitekim alımlı erkekler şeklinde şehre giren meleklerle tam da beklediği gibi davrandılar. Hatta ev sahibi olan Hız. Lût’un yalvarmasına rağmen onlara sarkıntılık yapmaya kalkıştılar. Hız. Lût’un “*İçinizde hiç akli başında kimse yok mu? Beni misafirlerimin yanında küçük duruma düşürüyorsunuz!*”²⁶⁰ uyarıları da fayda etmemiştir. Çünkü onların kafaları şehvetten uyuşmuş ve misafire gösterilmesi gereken saygı ve nezaket durumu onların kafasından kalkmıştır.

Hız. Lût gelenlerin melek olduğunun farkında değildir. Çünkü O biryandan kavminin düştüğü duruma üzülmekte diğer yandan misafirlerine bir zarar gelmesinden endişelenmektedir. Bu hâl içerisinde misafirlerini gözü dönmüş bu şehvet azgınlıklarından

²⁵⁵ Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 1/83.

²⁵⁶ eş-Şuarâ 26/167.

²⁵⁷ el-Ankebût 29/31.

²⁵⁸ Hûd 11/69.

²⁵⁹ Hûd 11/77.

²⁶⁰ Hûd 11/78.

kurtarmaya çalışırken melekler, gerçeği ve onların âkıbetlerini Hz. Lût'a açıklamışlar,²⁶¹ artık bu kavmin defterinin dürüldüğünü ve şafakla birlikte helâk edileceklerini haber vermişlerdir.²⁶² Bunun için kavminin kötü âdet ve huylarını benimseyen onları destekleyen karısı hariç derhal yakınları ve inanlarla birlikte arkalarına bakmadan fecir vaktine kadar güvenli bir yere ulaşmalarını tembih etmişlerdir. Hz. Lût ve inananlar bu ilâhî îkaz doğrultusunda şehri hemen terk etmişler, şafak vakti geldiğinde bölgede büyük bir sarsıntı meydana gelmiş, gökten taşlar düşmeye başlayarak şehir altı üst olmuştur.²⁶³

Fıtratlarını bozup aykırı yönde kullanmaları, cezalarının da bu yönde olmasını tetiklemiştir. Nitekim şehirleri onların üzerine tersine çevrilmiş, fıtrata aykırı davranan ve haddi aşan bu kavme karşı tabiatın dengesi bozulmuş, her şey alt üst olmuştur. Nitekim insanoğlunun işlediği günâhlar dengeyi ve düzeni etkilemektedir.²⁶⁴

Uzun süre bir günâhı işleyen onun yanlış olduğunu unuttur ve onun için normal hâle gelir. Bu kavim de aşırı biçimde sürdürdüğü eşcinsel ilişkinin normalliğine inanmış ve içinde bulundukları davranış onlar için normalleşmiştir.²⁶⁵ Bu işi kendi aralarında meclislerde, toplantılarda yapmalarının yanında yolculara ve misafirlere musallat olmuşlardır. Bunun üzerine misafir oldukları yeryüzü, üzerinde barındırmayarak onları altüst etmiştir.²⁶⁶

Hz. Lût'un kavmine “İçinizde aklı başında bir adam yok mu?”²⁶⁷ demesi de kafalarıyla değil şehvetleriyle, akıllarıyla değil sürekli nefsanî istekleriyle hareket ettiklerini göstermektedir. Basiretleri kör olanların gözleri de kör edilmiştir. Günâh gözlerinde süslü gözüküp, bunun ile zevk alanlara azâbın ve uyarının tattırılmasında bir uyum söz konusudur. Bu şekilde uyarıdan ders almayıp şehvî arzularının peşinden koşmak isteyenlere uygun bir ceza olarak “azâbımı tadın” denilmiştir.²⁶⁸

“Hevâ” nefsin şehvetinin peşinden gitmesi anlamında kullanılmaktadır. “Ehvâ” ise yukarı kaldırıp ters çevirmek suretiyle yere çarpmak anlamına gelmektedir.²⁶⁹ Hevâ ve arzularının peşinden giden bu kavmin helâkını anlatan kelimelerdeki bu benzerlik ilginç

²⁶¹ Algül, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 1/84.

²⁶² Hûd 11/81.

²⁶³ Hûd 11/82-83.

²⁶⁴ Resûl Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2018), 147.

²⁶⁵ Ömer Müftüoğlu, *Kur’ân’da Hz. Lût ve Kavmi* (Eskişehir: Eskişehir İslâmî İlimler Vakfı Yayınları, 1997), 117.

²⁶⁶ Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II”, 148.

²⁶⁷ Hûd 11/79.

²⁶⁸ Ertuğrul, “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II”, 149.

²⁶⁹ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 849.

bir uyum olduğunu göstermektedir. Allah Teâlâ doğal tabiatlarını altüst eden kimselerin yerleşim yerlerini altüst etmiştir.²⁷⁰

3.4.5 Şuayb Kavimleri

Hiz. Şuayb, Medyen ve Eyke kavmine gönderilmiş peygamberdir.²⁷¹ Medyen ve Eyke kavimlerinin aynı kavim mi, yoksa ayrı birer kavim olup olmadıkları konusunda ihtilâf edilmiştir.²⁷² Aynı kavim olmadıklarını iddia edenlerin dayanakları, Medyen ve Eyke kavimlerinin âyetlerde ayrı ayrı zikredilmeleri ve İbn Ömer'in (ö. 73/693) iki ayrı kavim oldukları ve peygamberlerinin de Hiz. Şuayb olduğu yönündeki hadistir.²⁷³ Ancak bu hadis zayıf kabul edildiği gibi iki kavmin tek ümmet oldukları da söylenmektedir.²⁷⁴

Lügat olarak Eyke "ormanlık" anlamına gelmektedir.²⁷⁵ Eyke'liler bu ormanlıklarda yaşadıkları için "Ashâbü'l-Eyke" olarak anılmışlardır. Bu iki kavmin ayrı olduklarını söyleyenlerin başka bir delili ise İkrime'nin (ö. 105/723) peygamberler arasında yalnızca Hiz. Şuayb'ın iki kere peygamber olarak gönderildiğini içeren rivâyetidir.²⁷⁶ Bu kavimlere "Ress" kavmini de ekleyerek üç ayrı kavmin peygamberi olarak görenlerde vardır. Hâlbuki "Ress" halkı da Hiz. Şuayb'ın kavmindendir. Hepsine ayrı ayrı olarak gönderildiği düşünüldüğünde dil meselesi gündeme gelecektir. Çünkü her peygamber kendi kavminin dili ile gönderilmiştir.²⁷⁷ Bundan dolayı Medyen, Eyke ve Ress halklarını bir kavmin ayrı kabileleri şeklinde nitelendirmek daha doğru olacaktır.²⁷⁸

Meyden halkının aslında müslüman bir kavim olduğu söylenmektedir. Ancak onlarda diğer kavimler gibi şirk düzenini tercih etmişlerdir. Bu düzenle beraber ticareti ahlâksızlaştırıp, yozlaşmış bir düzende hareket etmişlerdir. Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hiz. Şuayb ²⁷⁹ hak, haksızlık ve adâlet konuları üzerinde fazlaca durmuştur.²⁸⁰ Çünkü Medyen halkı, Kur'an'da özellikle ölçü ve tartı hususundaki haksızlıkları ile anılmaktadır.²⁸¹ Eksik tartımları veya ölçmeleri yüzünden birçok

²⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/544.

²⁷¹ el-A'râf 7/85; eş-Şuarâ 26/176-178.

²⁷² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4/55.

²⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/345.

²⁷⁴ Ömer Faruk Harman, "Medyen, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/347.

²⁷⁵ Harman, "Medyen", 28/347.

²⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/345.

²⁷⁷ İbrâhim 14/4.

²⁷⁸ Sancar, *Kur'an'da Helâk Olan Kavimler*, 81.

²⁷⁹ Hûd 11/84.

²⁸⁰ el-A'râf 7/85.

²⁸¹ Hûd 11/84.

haksızlıklara ve zulümlere sebep olan bu kavme karşı Hz. Şuayb sürekli Allah'ın varlığı ve birliğini hatırlatarak mücadele etmiştir. Ölçü ve tartıda yaptıkları hileleri bırakmamaları hâlinde başlarına belâ ve musibet gelebileceği hususunda halkını uyarmıştır.²⁸²

Medyen kavmi yapılan uyarılara karşı her azgın ve sapkın kavmin peygamberine yaptığı gibi onu büyülenmiş olmakla itham etmişler, daha da ileri giderek sadece uyarıcı ve doğruyu gösteren bir elçiyi, basit bir insan olmakla aşağılamışlardır.²⁸³ Hâlbuki Hz. Şuayb'ın onlardan hiçbir çıkar beklentisi olmamıştır. Onun tek amacı tevhidin gönüllerde yerleşmesi ve insanî ilişkilerde adâletin gerçekleşmesi olmuştur.

Hz. Şuayb Allah'ın, kavmine verdiği nimetlerini ısrarla kavmine hatırlatarak düştüğü bataklıktan kurtarmaya çalışmıştır.²⁸⁴ Tüm bu çabalara karşı üstün tabaka Hz. Şuayb'ı anlamamazlıktan gelip alaya almışlar, taşıyarak öldüreceklerine dair tehditler savurmuşlardır.²⁸⁵ Hz. Şuayb'ın vahye olan bağı sağlam olduğundan tehditlere boyun eğmeyerek davetine devam etmiştir.²⁸⁶

Üst tabakadaki müstekbir kesim Hz. Şuayb'ın yeterince düşünmediğini, buna sebep olan şeyin kıldığı namaz olduğunu zikrederek alaya almışlardır.²⁸⁷ Bu tavırlarıyla da hukukî zemini olmayan ticarî özgürlükten yana olduklarını ortaya koymuşlardır. Böylece onlar dinin ekonomik konulara müdahale etmemesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Aksi takdirde ekonomik hayatları bozulacaktır. Çünkü onlara göre ekonomik hayat her türlü dini müdahalelerden uzak olmalıdır.²⁸⁸

3.4.5.1 Şuayb Kavimlerinin Helâkı

Tüm bu olanlardan sonra Medyen kavmi, kibrin dozunu artırmış, meydan okurcasına Hz. Şuayb'tan azâbı hemen getirmesini istemişlerdir.²⁸⁹ Hz. Şuayb bu hadsizliğin sonucunun vahim bir sona götüreceğini bildiği için tevbe etmelerini, daha önce meydan okuyup helâk olan Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kavminin başına gelenleri hatırlamalarını istemiştir.²⁹⁰ Fakat

²⁸² Hûd 11/85.

²⁸³ Hûd 11/91.

²⁸⁴ el-A'râf 7/86.

²⁸⁵ Hûd 11/91.

²⁸⁶ Hûd 11/92.

²⁸⁷ Hûd 11/87.

²⁸⁸ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/251.

²⁸⁹ eş-Şuarâ 26/186-187.

²⁹⁰ Hûd 11/89.

dinlemeyip direnmekte ısrar eden kavmine karşı Hz. Şuayb ellerinden geleni yapıp beklemelerini, kendisinin de bekleyeceğini bildirerek son sözlerini söylemiştir.”²⁹¹

Medyen halkı ilk önce korkunç bir ses,²⁹² onun arkasından şiddetli bir sarsıntı²⁹³ ile yurtlarında dizüstü donup kalarak helâk olmuşlardır. Eykeliler de peygamberlerini yalancılıkla itham ederek gölge gününün azâbından kurtulamamışlardır.²⁹⁴ Yüce Allah, Eykelilere şiddetli bir azâb göndermiş, onlarda evlerini terk etmek zorunda kalarak çöllere düşmüşlerdir. Gördükleri bulutun gölgesine saklanıp serinliğinden yararlanacaklarını zannederken, buluttan inen ateşle helâk olmuşlardır. Bundan dolayı bugün, “gölge günü” olarak zikredilmiştir.²⁹⁵

Hz. Şuayb kavimlerinin helâkına sebep olan ticarî ve sosyal fesat ibretlik bir durumdur. Çünkü ticarî ahlâksızlığın ileri seviyede yaşandığı toplumların da bu esef verici sona maruz kalacakları sosyal bir gerçekliktir. Bu nedenle Müslüman toplumların bu kötü sona korunabilmeleri için tedbir almaları, hayatın her alanında ahlâkî ve adâleti hâkim kılmaları gerekmektedir. Zira ticarî ve ekonomik alandaki ahlâkî seviyeyi yükselten toplumların daha müreffeh ve güçlü oldukları görünen bir gerçektir.²⁹⁶

²⁹¹ Hûd 11/93.

²⁹² Hûd 11/94.

²⁹³ el-A'râf 7/91.

²⁹⁴ eş-Şuarâ 26/189.

²⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/347.

²⁹⁶ Ertuğrul, “Kur'ân'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II”, 154.

4. HÛD SÛRESİ BAĞLAMINDA HELÂK EDİLEN KAVİMLERİN FÎ ZİLÂLÎ'L KUR'ÂN VE TEFSÎRÜ'L MÜNÎR ADLI TEFSİRLERDE MUKAYESELİ İNCELENMESİ

Tezimizin ana bölümünü oluşturan bu bölüme kadar tezin alt yapısını oluşturacak, okuyucunun zihninde hedeflenen amaç ile sağlam bir bağ kurmasına yarayacak bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde Hûd sûresine bütüncül bakabilmek için tüm âyetlerin tefsirine tezimizin ana kaynakları olan Seyyid Kutub ve Vehbe Zuhaylî'nin eserlerinden istifade edilerek mukayeseli bir şekilde yer verilmiştir.

4.1 Hûd Sûresi Tefsîri ve Helâk Olan Kavimler ile İlgili Âyetlerin Mukayesesi

الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

“Elif-lâm-râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlam kılınmış, sonra da şu şekilde açıklanmış bir kitaptır.”²⁹⁷

Seyyid Kutub burada “muhkem kitap” ifadesi ile Kur’ân’ın tutarlılığına, çelişkisiz bir şekilde sistematik oluşuna ve insan ürünü olmadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca bu âyetin insanların bir benzerini getirememesindeki âciz kalmaları ile Kûr’a’nın edebî i’cazını vurgulamış, insanın Kur’ân’ı kendi sığ aklı ile sınırlandırmaya çalışırsa derinliğini kavrayamayacağını ifade etmiştir.²⁹⁸

Vehbe Zuhaylî ise Kur’ân’ın edebî üstülüğüne ve ilâhî kaynaklı oluşuna vurgu yapmış, Kur’ân’ın insanı etkileyen bir üsluba sahip olduğunu zikretmiştir. Ayrıca Kur’ân’ın insanı ve evreni kuşatan bir bilgiyle indirildiğine işaret etmiştir.²⁹⁹

Her iki müfessirde aynı bakış açısı ile âyeti tefsir ederek benzer ifadelere yer vermiş, farklı bir düşünce ortaya koymamışlardır.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

²⁹⁷ Hûd 11/1.

²⁹⁸ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/110.

²⁹⁹ Zuhaylî, *Tefsîrü 'l-Münîr*, 6/319.

“Allah’tan başkasına ibâdet etmeyin. Kuşkusuz ben de O’nun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”³⁰⁰

Seyyid Kutub burada tevhidin yalnızca ibâdetlerde değil hayatın tüm alanlarında Allah’ın hâkimiyetini kabul etmek anlamına geldiğini, bu durumunda kapitalizm, sekülerizm, ırkçılık gibi modern câhiliye düzenlerini alt üst ettiğini vurgulamıştır. Peygamberin uyarıcı ve müjdeci olmasındaki hikmeti İslâm’ın korku ve ümit dengesini koruması olarak zikretmiştir.³⁰¹

Vehbe Zuhaylî ise tevhidin İslâm’ın temel hedefini oluşturduğunu, bu çağrının tüm peygamberlerin ortak mesajı olduğunu belirtmiştir.³⁰²

Seyyid Kutub sosyal düzenle bağ kurarken, Zuhaylî yalnızca tevhid çağrısının tüm peygamberlerin ortak görevi olduğu vurgulamış, sosyal bir düşünceye yer vermemiştir.

وَأَن اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِن تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلٰى
يُكُفُّ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

“Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O’na tevbe edin. Allah da sizi belirlenmiş bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce yararlandırırsın, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek o dehşetli günün azâbından korkarım.”³⁰³

Seyyid Kutub burada istiğfarın bireysel bir arınmanın yanı sıra toplumsal bir düzelmenin başı olarak görmüş, günâhlardan kurtulmadan câhiliye sisteminden kurtulup Allah’ın sisteminin kurulmasının mümkün olmadığına vurgu yapmıştır.³⁰⁴

Vehbe Zuhaylî ise istiğfar emrinin insana âcizliğini ve Allah’a olan ihtiyacını hatırlattığını zikretmiş, istiğfarın yalnızca günâhların affedilmesi değil rûhî bir arınma olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca dünyanın geçici oluşu ve âhirete hazırlanmanın önemini vurgulamıştır.³⁰⁵

Seyyid Kutub istiğfarın toplumsal rolüne dikkat çekerken, Zuhaylî bireysel rolüne vurgu yapmıştır.

³⁰⁰ Hûd 11/2.

³⁰¹ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur’ân*, 8/111.

³⁰² Zuhaylî, *Tefsîrû ’l-Münîr*, 6/320.

³⁰³ Hûd 11/3.

³⁰⁴ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur’ân*, 8/112.

³⁰⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû ’l-Münîr*, 6/320.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Dönüşünüz yalnız Allah’a olacaktır; O her şeye kâdirdir.”³⁰⁶

Seyyid Kutub bu âyetin açıklamasında okuyucuya “Yaptıklarının hesabını nasıl vereceksin?” sorusunu sorarak dikkat çekici bir üslûb kullanmıştır. Câhiliye düzenlerinin geçici imkânlarına aldanmamaları gerektiğini zikretmiştir.³⁰⁷

Vehbe Zuhaylî ise burada tevhidi inkâr eden bir kimse için açık bir tehdit olduğunu bildirmiştir.³⁰⁸

Her iki müfessirde burada dünyadaki nihai hedefin yaratıcıya dönüş olduğunu farklı ifadelerle zikretmişlerdir.

أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتُونُ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Bakınız! O inkârcılar içlerindeki O’ndan gizlemek için sırtlarını dönerler. Bilesiniz ki elbiselerine büründükleri zaman dahi Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir; çünkü O kalplerin içini bilendir.”³⁰⁹

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Yeryüzünde kımlıdayan hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’ın üzerine olmasın. Allah onların halen bulunduğu yeri de emanet olarak konulacağı yeri de bilir; hepsi apaçık kitapta vardır.”³¹⁰

Seyyid Kutub, bu âyetlerde vahyi inkâr edenlerin riyakâr tavırlar sergileyerek Allah’ın her şeyden haberdar olmasını unutarak güya elbiselerine bürünerek saklayabileceklerini zannetmelerini eleştirmiş, bu durumun kibirlilikten kaynaklanan bir hastalık olduğunu belirtmiştir.³¹¹

Vehbe Zuhaylî ise burada vahyi inkâr edenlerin tutumlarını şüphe ve kötü niyetleri saklama çabaları olarak açıklamış, bu durumu iki yüzlülük olarak ifade etmiştir. Her şeyi

³⁰⁶ Hûd 11/4.

³⁰⁷ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/114.

³⁰⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/321.

³⁰⁹ Hûd 11/5.

³¹⁰ Hûd 11/6.

³¹¹ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/116.

bilen ve herkese rızkını veren Allah’a karşı yeryüzünde bu tavrı takınmalarını samimiyetsizlik olarak zikretmiştir.³¹²

Her iki müfessirde inkârcıların tutumlarını iki yüzlülükten kaynaklanan bir kibir olarak değerlendirmişlerdir.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur. Eğer sen, “Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz” desen kâfirler derhal, “Bu büyü gibi bir düzmecedir” derler.”³¹³

Seyyid Kutub bu âyette inancın temelleri, yaratılışın hikmeti ve insanın imtihanı açısından değerlendirmiş, insanın asıl görevinin kulluk olduğunu zikretmiştir. Arşın su üzerinde olmasını mutlak hâkimiyeti, ilâhî yaratılışın bir düzen içerisinde olduğunu sembolize ettiğini ifade etmiştir. Ölümden sonra dirilişi büyü olarak nitelendirmelerini kalplerin katılaşmasından kaynaklanan hakikati inkâr olarak değerlendirmiştir.³¹⁴

Vehbe Zuhaylî ise arşın Allah’ın kudretini ve hâkimiyetini temsil ettiğini ifade etmiş, su üzerinde olmasını da evrenin şekilsiz hâlini tasvir ettiğini ve Allah’ın yaratması ile düzenli bir hâl aldığını vurgulamıştır. Zuhaylî imtihanın salih amel, ihlâs ve takva üzerine kurulu olduğunu belirtmiştir.³¹⁵

Her iki müfessirde bu âyette Allah’ın hâkimiyetinden, kudretinden ve kâinatı muhteşem bir düzende yaratmasından bahsetmiştir.

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“Andolsun, eğer biz onlardan azâbı belirli bir süreye kadar ertelese de mutlaka, “Onu engelleyen nedir?” derler. Bilesiniz ki onlara azâb geldiği gün artık ondan kurtulmaları mümkün değildir. Alay etmekte oldukları şey kendilerini çepeçevre kuşatacaktır.”³¹⁶

³¹² Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/326.

³¹³ Hûd 11/7.

³¹⁴ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/120-121.

³¹⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/328-329.

³¹⁶ Hûd 11/8.

Seyyid Kutub vahyi inkâr edenlerin aceleci ve sabırsız tutumlarını modern câhiliye insanın dünyevî sonuçları hemen görmek istemesine benzetmiştir. Allah'ın bir müddet süre tanınmasını tevbe fırsatı olarak yorumlamıştır.³¹⁷

Vehbe Zuhaylî, bir müddet süre verilmesini ecel olarak nitelendirerek, Allah'ın kader planı ve ömrü ile ilişkilendirmiştir.³¹⁸

Seyyid Kutub sosyolojik olarak gaflet içerisindeki bir halden bahsederken, Zuhaylî kader üzerinden değerlendirmiş ve dilsel tahlil yapmıştır.

وَلَيْسَ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكَفُورٌ

*“Eğer insana tarafımızdan bir nimet tattırır da sonra ondan çekip alırsak tamamen ümitsizliğe düşer, nankörleşir.”*³¹⁹

وَلَيْسَ أَذَقْنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ

*“Eğer başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırırsak, “Kötü durumlar benden uzaklaşıp gitti” der. Artık onun bütün yaptığı sevinmek ve övünmektir.”*³²⁰

Seyyid Kutub, insanın nankörlük ve bencillik huyunu madde planlı yaşayan câhiliye toplumunun zihniyetine bağlamıştır.³²¹

Vehbe Zuhaylî ise âyetleri şükür ve sabır ekseninde değerlendirmiş, insanın nimete nankörlük etmesini bu nimetin Allah'tan geldiğini unutması olarak zikretmiştir.³²²

Seyyid Kutub sosyolojik bir tahlil yaparken, Zuhaylî ahlâkî bir değerlendirmede bulunmuştur.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُم مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

*“Ancak sabredip, dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve büyük bir mükâfat vardır.”*³²³

³¹⁷ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/124.

³¹⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/334.

³¹⁹ Hûd 11/9.

³²⁰ Hûd 11/10.

³²¹ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/125.

³²² Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/334.

³²³ Hûd 11/11.

Seyyid Kutub sabrın İslâm davasında sebat edip zulme direnmek olduğunu, salih amelin ise toplumu ihya etme çabası olduğunu ifade etmiştir.³²⁴

Vehbe Zuhaylî ise sabrın farzlara bağlılık ve haramlardan kaçınmak olduğunu ifade etmiş, salih amelin ise sünnete uygun ve ihlaslı olması gerektiğini vurgulamıştır.³²⁵

Kutub toplumsal bir direnişten ve dirilişten söz ederken, Zuhaylî bireysel bir diriliş olarak değerlendirmede bulunmuştur.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَ لَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

*“Ona bir hazine indirilse veya onunla beraber bir melek gelse ya!” demelerinden dolayı canın sıkılarak sana vahyedilen âyetlerin bir kısmının tebliğini terkedecek değilsin ya! Sen ancak bir uyarıcısın. Allah her şeye vekildir.”*³²⁶

Seyyid Kutub burada peygamberin durumunu, bu kadar cehâlet karşısında sıkıntı duyması ve vahye karşı bu kadar bilinçsiz tavırlardan sıkıntı duyup ezilmesi olarak açıklamıştır.

Vehbe Zuhaylî ise peygamberin bu kadar cehâlet karşısında sıkılıp bunalması ve vahyi onlara anlatmaktan vazgeçmeyerek yoluna, tebliğe devam etmesinin vurgulandığını ifade etmiştir.

Her iki müfessirde aynı bakış açısı ile âyeti yorumlamıştır.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَضَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

*“Yoksa “Kur’an’ı kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!”*³²⁷

فَالَّذِي يَسْتَجِيبُ لَكُمْ فَاعْلَمُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

³²⁴ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/125.

³²⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/335.

³²⁶ Hûd 11/12.

³²⁷ Hûd 11/13.

“Eğer size cevap veremezlerse, bilin ki Kur’ân ancak Allah’ın ilminin eseri olarak indirilmiştir ve O’ndan başka tanrı yoktur; hâlâ teslim olmayacak mısınız?”³²⁸

Seyyid Kutub burada on ifadesinin sayısal olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamış, önemli olanın Kur’ân’ın âciz bırakan bir kitap olduğunun bilinmesi ve bu sebeple âciz bırakan bir nevinin getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca inkârcıların çağıracakları ortakları olan kimselerin şairler, edipler, cinler ve insanlar olduğunu zikretmiştir.³²⁹

Vehbe Zuhaylî ise meydan okumanın yalnızca Kur’ân’ın fesâhat yönünden değil toplumu ilgilendiren siyasetten ekonomiye kadar her alana dair hüküm ve esasların tertipli bir şekilde, peygamberlere dair bilgilerin ve gaybî bilgileri haber verme hususunda da âciz bırakabilecek on uydurma sûrenin getirilmesi olarak anlamıştır.³³⁰

Kutub sadece fesâhat yönünü ele alırken Zuhaylî, fesâhatın yanında ahkâma dair yönlerini de ele alarak açıklamalarda bulunmuştur.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ

“Kim dünya hayatı ve onun ziynetini istiyorsa, orada onlara işlerinin karşılığını eksiksiz veririz; orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar.”³³¹

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Onlar, âhirette paylarına ateşten başka bir şey düşmeyen kimselerdir. Dünyada ürettikleri boşa gitmiştir; yapıp ettikleri de geçersizdir.”³³²

Seyyid Kutub, dünya hayatı için çabalayan kimse için ister yüce araçlar elde etmek için çabalasın isterse önemsiz menfaatler elde etmek için çabalasın, bunun karşılığının bu dünyaya has bir şekilde karşılığını alacağını ifade etmiş, âhirette payının olmamasını ise hastalıktan şişerek patlayıp yok olan deveye benzetmiştir.³³³

³²⁸ Hûd 11/14.

³²⁹ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/128.

³³⁰ Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 6/342.

³³¹ Hûd 11/15.

³³² Hûd 11/16.

³³³ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/128.

Vehbe Zuhaylî ise dünya isteklerinin elbiseler, mücevherler, ev döşemeleri olarak nitelendirmiş, bunlar için çabalayan kimselere emeğinin karşılığı olarak sağlık, makam vb. imkânların verileceğini ifade etmiştir.³³⁴

Kutub dünya sevgisini arzulayan kimsenin isteklerini örnek vermeden anlatırken, Zuhaylî örnek vererek açıklamıştır.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابٌ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ

*“Rabbinden gelmiş açık bir delile dayanan kimse (hiç ötekiler gibi olur mu)? Bu delili de rabbinden gelen bir şahit izliyor; ayrıca ondan önce de bir önder ve rahmet olarak Mûsâ’nın kitabı var. İşte bunlar ona inanırlar; çeşitli gruplardan onu inkâr edenlerin varacağı yer ise cehennem ateşidir. Bundan şüpheniz olmasın; bu rabbın tarafından bildirilmiş bir gerçektir, fakat insanların çoğu inanmazlar.”*³³⁵

Seyyid Kutub مِنْ رَبِّهِ ifadesinde bulunan zamir ile peygamberin kastedildiğini, وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ ifadesindeki ardından gelen şahidin Kur’ân olduğunu zikretmiş, ardından gelen وَمِنْ قَبْلِهِ ifadesindeki zamirinde Kur’ân olduğunu ve bunu desteklediğini ifade etmiştir. Buranın manasını şu şekilde izah etmiştir; Rabbi tarafından bunca deliller ile beraber olan peygamber ve kendisini Kur’ân’ın izlediği ve Kur’ân’dan önce Mûsâ’nın kitabı vardır.³³⁶

Vehbe Zuhaylî ise rabbinden gelen delilin Kur’ân olduğunu, kendisini izleyen şeyin Cebrail olduğunu ifade etmiştir.³³⁷

Her iki müfessirde zamirlere birbirlerinden farklı manalar vererek izah etmişlerdir.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Allah hakkında yalan yanlış şeyler uydurandan daha zâlim kim vardır! Onlar (kıyamet gününde) rablerinin huzuruna çıkarılacaklar, şahitler de “İşte bunlar rablerine asılsız

³³⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/345.

³³⁵ Hûd 11/17.

³³⁶ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/134-135.

³³⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/349.

şeyler isnat edenlerdir” diyecekler. Bilin ki, Allah’ın lâneti zâlimlerin üzerine olacaktır!”³³⁸

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

“O zâlimler, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermeye çalışanlardır; âhireti inkâr edenler de işte bunlardır.”³³⁹

Seyyid Kutub âyetteki şahitleri peygamberler, melekler ve mü’minler olarak zikretmiştir. Allah’a iftira atan kimselerin kıyamette teşhir edilerek rezil edileceklerini ve lanete uğrayacaklarını bildirmiştir.³⁴⁰

Vehbe Zuhaylî ise buradaki en zâlim kimsenin, Allah’ın sıfatlarını başkalarına vermeye çalışan, Allah’ın izni olmadan şefaate edecek kimselerin olabileceğini zanneden, melekleri Allah’ın kızları olarak gören, Hz. İsa ve Hz. Üzeyr’i Allah’ın oğlu iddia edenler olarak açıklamıştır. Burada zâlimlerin arz olunmalarının hususi olduğu ve böylece rezil olmalarının daha derinden olacağını zikretmiştir.³⁴¹

Kutub bu âyeti yüzeysel olarak açıklarken, Zuhaylî biraz daha ayrıntılı açıklamıştır.

أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ

“Onlar yeryüzünde (Allah’ı) âciz bırakacak değillerdir; kendilerini Allah’ın azâbından koruyabilecek yardımcıları da yoktur; cezaları kat kat olacaktır. Çünkü onlar (hakikati) ne görebiliyorlar ne de işitebiliyorlardı.”³⁴²

أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

“İşte kendilerine yazık edenler bunlardır; uydurdukları (tanrılar) da yanlarından kaybolup gitti.”³⁴³

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخَسَرُونَ

³³⁸ Hûd 11/18.

³³⁹ Hûd 11/19.

³⁴⁰ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/140.

³⁴¹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/355.

³⁴² Hûd 11/20.

³⁴³ Hûd 11/21.

“Şüphesiz bunlar, âhirette en çok ziyana uğrayanlardır.”³⁴⁴

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapan ve rablerine gönül huzuruyla teslim olanlara gelince, işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.”³⁴⁵

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصْمَىٰ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Bu iki grubun durumu, kör ve sağır olan kimse ile gören ve işiten kimsenin durumuna benzer. Bunlar eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?”³⁴⁶

Seyyid Kutub helâk olan kavimlerin anlatıldığı âyetlerden önceki bu son âyetlerde anlatılan iki grubun birincisini; son gelen âyette belirttiği gibi körler gibi hiçbir şeyi göremeyen, sağır gibi hiçbir şeyi duyamayan ve akıllarını çalıştıramayan, kibirleri ve inatları ile Allah’ı âciz bırakacaklarını zanneden ve sonunda peşine düştükleri kimselerin âhirette kendilerinden sıvışıp kaçtıklarını görerek perişan olmuş bir grup, ikinci grubu ise gören ve işiten, böylece vahyin gösterdiği doğrultuda yürüyen kimselerin olduğu bir grup olarak nitelemiştir.³⁴⁷

Vehbe Zuhaylî ise bu âyetlerin açıklamasında; inkârcıların Allah’ın kendilerini cezalandırmasından âciz bırakamayacaklarını, kat kat azâb verilmesinin sebebinin başkalarını da saptırmaları olarak açıklamıştır. Ayrıca Zuhaylî kâfirlerin vahyi görmezden gelip, duymamak için ellerinden geleni yaptıkları için gözleri görmeyen bir kimseye, mü’minlerin ise vahyi görüp, kulak verdikleri için gören kimseye benzetildiklerini söylemiştir.³⁴⁸

4.1.1 Nûh Peygamber ve Kavmi

Hûd sûresinde helâk olan kavimlerin geçtiği ilgili bölümler aktardığımız bilgiler ışığında Seyyid Kutub’un *Fî zılâli ’l-Kur ’ân* ve Vehbe Zuhaylî’nin *Tefsîrû ’l-Münîr* adlı eserlerinde mukayeseli bir şekilde incelenip ele alınarak iki müfessirin bu sûre bağlamında helâk olan kavimler hakkındaki tespitleri değerlendirilmiştir. Âyetler tek tek değil gruplandırılarak

³⁴⁴ Hûd 11/22.

³⁴⁵ Hûd 11/23.

³⁴⁶ Hûd 11/24.

³⁴⁷ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur ’ân*, 8/142.

³⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû ’l-Münîr*, 6/358.

ele alınmıştır. Âyetlerin gruplandırılması iki müfessirin âyetleri değerlendirış tarzına göre tespit edilmiştir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَن لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْيَوْمِ

“Andolsun, biz Nûh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” “Allah’tan başkasına ibâdet ve kulluk etmeyin. Doğrusu ben sizin adınıza elem dolu bir günün azâbından korkuyorum.”³⁴⁹

Seyyid Kutub bu âyetlerin tefsirinden önce Hz. Peygamber gibi Hz. Nûh’un da aynı tebliği yaptığından bahsetmiş ve bunun sebebinin risâlet ve inanç birliği olduğunu belirtmiştir.³⁵⁰ Âyette “Ben dedi” ifadesinin yerine “Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” şeklinde ifade edilmesinin sebebini, Kur’ân’ın olayı hikâyeye tarzında değilde olayı şu an vaki olmuş gibi canlandırarak anlatmasına bağlamıştır. Bu ifadenin risâlet vazifesinin hedefi olduğunu aktarmış, risâletin temelini “Allah’tan başkasına ibâdet ve kulluk etmemeyi emretme” olduğunu aktarmıştır. Azâbın olacağı günden bahsederken çok acı vereceğini ifade etmiş, bununda sebebini âyette geçen كَلِمَةٍ kelimesinin aslında ismi fail olup, ismi meful manasında kullanılması olarak belirtmiştir.³⁵¹

Vehbe Zuhâyli âyetleri grublara ayırmış ve her bir âyet grubunu isimlendirmiştir. İlk olarak 24. âyet ile 31. âyet arasının olduğu gruba “Nûh Kıssası” ismini vermiştir. Âyetlerin açıklamasından önce Nûh kıssasının Yûnus sûresinde de geçtiğini ve kıssadaki öğütler ve faydalı konular sebebiyle Hûd sûresinde tekrardan bahsedildiğine işaret etmiştir.³⁵²

Nûh kıssasının ihtiva ettiği konuların özetini geçtikten sonra âyetlerin açıklamasına geçmiştir. Zûhayli 25. âyet ile alâkalı olarak Hz. Nûh’un kavminin müşrik bir kavim olduğunu dile getirmiştir.³⁵³

Seyyid Kutub âyetlerin vurgulu ve etkileyici olmasını vahyin anlatılış tarzına bağlamış ve burada bir tespitte bulunurken kelimenin sarf bilgisinden faydalanmıştır. Zuhaylî ise Hûd sûresinin bir önceki sûre ile tenasübünü zikredip âyetleri gruplandırıp

³⁴⁹ Hûd 11/25-26.

³⁵⁰ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/149.

³⁵¹ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/150.

³⁵² Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/365.

³⁵³ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/366.

isimlendirmelerde bulunmuştur. Bundan dolayı iki müfessir burada ortak bir görüş belirtmedikleri gibi ihtilâf edecekleri farklı bir görüşte belirtmemişlerdir.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرِيكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرِيكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِآدِي الرَّأْيِ وَمَا

نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ

“Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz” dediler.”³⁵⁴

Nûh kavminin ileri gelenleri topluma yön veren kimselerdir. Seyyid Kutub burada üst mevkide olan bu kişilerin tavırları ile Mekkeli müşriklerin tavırlarını benzetmektedir. Çünkü kuşklarının, suçlamalarının ve burnu havada olmanın aynı havayı yansıttığını zikretmiştir.³⁵⁵

Ayrıca Kutub İnsanoğlunun, insanların peygamberlik görevini yüklenemeyecek kadar değersiz bir canlı türü olarak görmelerini, eğer insanlara bir elçi gönderilecekse bu görev başka bir canlıya verilmesinin gerekliliği düşüncesini câhilce bir kuşku olarak nitelemiştir. Çünkü Kutub’a göre bu durum halife olarak seçilmiş canlı türüne güvensizliktir.³⁵⁶

Seyyid Kutub bu kuşkuyu, insanların kendi aralarından bir peygamber seçilmesi durumunda bunun toplumun üst tabakasını oluşturan, kilit noktalarda görevli olan seçkinler arasından seçilmesi gerektiği düşüncesi olarak açıklamıştır. Bu kuşkuya sebep olan durumun arkasında insana üstünlük veren değeri bilmemek yatmaktadır. Çünkü insanın değerinin mal, mülk ve makam ile alakası yoktur. İnsanın vicdanının temiz olması, yaratana ile ilişkide olması bu değeri belirlemektedir. Peygamber olarak seçilen kimsenin bu değerleri taşımasında malın, mülkün ve gücün ilgisinin olmadığına vurgu yapmıştır.³⁵⁷

“Sizin bize karşı herhangi bir üstünlük taşıdığınız görüşünde değiliz.”³⁵⁸ Kutub peygamberin üstün olması gerektiği düşüncesinin sakat bir mantık olduğunu belirtmiştir.

³⁵⁴ Hûd 11/27.

³⁵⁵ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/151.

³⁵⁶ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/151.

³⁵⁷ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/152.

³⁵⁸ Hûd 11/27.

Çünkü onlara göre üstünlük servet sahibi olmak, yüksek bir konumda olmak ise akıllı olmaktır. Bu mantık ile kavramlara yüklenen manaların kullanıldığı toplumlarda, tevhid inancının yerine câhiliye mantığı egemen olmuştur. Örnek olarak da Amerika’da insanın değerinin, gelir seviyesine ve hesaptaki paranın değerine göre ölçüldüğünü zikretmiştir. Bunun nedenini de Amerika’da câhiliyeye özgü putperest bakış açısı olduğunu belirtmiştir.³⁵⁹

Kutub, “*Tersine sizlerin yalancı olduğunuz kanısındayız.*” ifadesinin Hz. Nûh zamanından itibaren tekrarlanan tavır olduğunu, cepleri kabarık, kalpleri katı, kibirli, seçkin olarak isimlendirilen zavallıların davranışları olarak ifade etmiştir.³⁶⁰

Vehbe Zuhâyli ise kavmin ileri gelenlerinin şüphe içerisinde olduklarını belirtmiş ve bu şüpheyi dört başlıkta başlıklandırmıştır.³⁶¹

A-) Hz. Nûh’un kral olmayıp kendileri gibi bir beşer olmasıdır.

B-) Hz. Nûh’a basit kimselerin tabi olmasıdır. (Fakirler, güçsüzler, çiftçiler gibi ayak takımı olanlar)

C-) Üstün bir meziyete sahip olmamakla itham etmeleridir.

D-) Hz. Nûh ve onunla beraber olanları yalancı olarak görmeleridir.

Seyyid Kutub âyetin açıklamasında gerek Mekke dönemi ile gerekse günümüz ile bağlantılar kurarak uzun açıklamalarda bulunurken Vehbe Zuhaylî kısa bir şekilde maddeler hâlinde açıklamak ile yetinmiştir. İki müfessirde ihtilâf edilecek herhangi bir konuya değinmemişlerdir.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَيْنِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ هَا كَارِهُونَ

“Nûh dedi ki: “*Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbinden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?*”³⁶²

Seyyid Kutub burada Hz. Nûh’un, kavminin kendine uyan kimseleri küçümsemeleri ve kendilerini yalancı olarak itham etmelerine karşın yine de “Ey Kavmim” hitabında bulunarak onları kendisine, kendisini onlara nispet ederek lütufkâr bir tavır takındığını

³⁵⁹ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/153.

³⁶⁰ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/154.

³⁶¹ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/366.

³⁶² Hûd 11/28.

belirtmiştir.³⁶³ Çünkü bu davranışının sebebi, onlara gerçekleri göstermek, vicdanlarını harekete geçirmek ve hislerini uyandırmaktır. Buradan da dileyen kimsenin dilediği inancı seçmesi, görerek ve düşünerek ikna olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Yoksa kimsenin zorla ve baskıyla herhangi bir şeyi kabul etmesi mümkün değildir.

Vehbe Zuhaylî, Allah katından verilen rahmetin peygamberlik ve vahiy olabileceğini ifade etmiştir. Bunlar, onlardan uzak kalmışsa, buna ulaşamamışlarsa ve bunun değerini bilememişlerse bir de bunun üzerine yalanlamaya ve reddetmeye kalkışmışlarsa bundan sonra yapılacak her işin zorlama olacağını bildirmiştir.³⁶⁴

Seyyid Kutub Hz. Nûh'un kavmine karşı hitap şeklindeki inceliğe değinirken Vehbe Zuhaylî buna değinmemiştir. Kutub Allah katından gelen rahmetin ne olduğu ile ilgili açıklama getirmezken Zuhaylî buraya açıklık getirmiştir. İki müfessirde kâfirlerin tüm davet aşamalarından sonra hâlâ inkârda diretmelerine karşın yapılacak olan davetin zorlama olacağını belirtmişlerdir.

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرِيتُمْ قَوْمًا
بَٰتِلِينَ

*“Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a âittir. Ben o iman edenleri (teklifinize uyararak) kovacak da değilim. Çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizin bilgisizce davranan bir toplum olduğunuzu görüyorum.”*³⁶⁵

Seyyid Kutub, Hz. Nûh'un etrafındaki zayıf tabakayı kovmamasının sebebini Allah katındaki geçerli değer yargısının iman olduğunu ifade ederek açıklamıştır. Allah Tealâ'nın fakirlerin, zenginlerin, güçlülerin, zenginlerin kısacası her kesimin rabbi olduğunu, herkesin mahşerde hesap vereceğini ve O'nun katında tek bir ölçünün geçerli olduğunu onun da iman ölçüsü olduğunu ifade etmiş, ancak Nûh kavminin bu durumu anlayacak kapasitede olmadıklarını ifade etmiştir.³⁶⁶

Vehbe Zuhaylî, Nûh kavminin peygambere tabi olan kimseleri kovma isteğinin aynı Hz. Peygamberden müşriklerin isteğine benzetmiştir. Buda kâfirlerin kibir, gurur ve benliklerini tatmin etmek için özel meclis tahsis edilmesini istemelerinden

³⁶³ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/155.

³⁶⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/367.

³⁶⁵ Hûd 11/29.

³⁶⁶ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/155.

kaynaklanmaktadır.³⁶⁷ Aynı zamanda Zuhâyli'ye göre, onların küçümseyici tavır takınmalarını ve zayıf mü'minlerin kovulmalarını istemelerinin sebebi, gerçekleri bilmeyen, bilgisizlik karanlıklarında yuvarlanan bir topluluk olmasından kaynaklanmaktadır.³⁶⁸

Seyyid Kutub zayıf kimselerin kovulmasının istenmesi durumunu Hz. Nûh yönünden değerlendirerek izah etmiştir. Çünkü Hz. Nûh'un zayıf kimseleri kovmamasının sebebini iman ehli olmaları olarak zikretmiştir. Vehbe Zuhaylî ise kâfirler yönünden değerlendirerek izah etmiştir. Çünkü zayıf kimselerin kovulmasını kâfirlerin kibir, gurur ve benliklerinden kaynaklandığına bağlamıştır. Her iki müfessirde kâfirleri bilgisiz ve câhil bir toplum olarak nitelemişlerdir.

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah'tan kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?”³⁶⁹

Seyyid Kutub İnanan kimseleri kovmanın ilâhî ölçüyü ihlal etmek olduğunu ve böyle olması hâlinde savunabilecek bir durumun söz konusu olmadığını izah etmiştir. Ayrıca onların içlerinde bulundukları durumun fitratlarını bozduğunu bu yüzden de düşünme melekesini kaybettiklerini açıklamıştır.³⁷⁰

Vehbe Zuhaylî bu âyeti “Onları kovarsın ve zâlimlerden olursun”³⁷¹ âyeti ile desteklemiş ve bu durumun büyük bir zulüm olduğunu belirtmiştir.³⁷²

İki müfessirde zayıf mü'minleri kovmanın ilâhî dengeyi bozan bir zulüm olduğunu ifade etmiştir.

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ

خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

³⁶⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/367.

³⁶⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/368.

³⁶⁹ Hûd 11/30.

³⁷⁰ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/156.

³⁷¹ el-En'âm 6/52.

³⁷² Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/368.

“Size ben, “Allah’ın hazineleri yanımdadır”, demiyorum; gaybı da bilmem. “Ben bir meleğim” de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, “Allah, onlara asla hiçbir hayır vermez” de diyemem. Allah, onların içlerindeki daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zâlimlerden olurum.”³⁷³

Seyyid Kutub, Hz. Nûh’un hazinelere sahip olmadığını, görünmeyeni bilmediğini ve melek olmadığını söylemesinin onların gözünde beşer üstü, ulaşılmaz bir varlık iddiasında bulunmamasına bağlamaktadır. Hor görülenlerde hayrın olmayacağını söylemenin münkirlerin arzularını tatmin etmek ve onların değer ölçülerini kabul etmek olduğunu belirtmiştir.³⁷⁴

Vehbe Zuhaylî Peygamber olmanın, Allah’ın hazinelerine sahip anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Ayrıca bu âyetin Hz. Nûh’un Allah’a karşı mütevazî, boynu bükük olduğunu göstermektedir.³⁷⁵ Âyetin açıklamasının sonlarında şu ifadelere yer vermiştir: Burada Peygamberler ve devlet reisleri arasını ayıran bir çizgi vardır. Peygamberler hiçbir beklentileri olmadan insanların hem dünyada hem de âhirette kazançlı olmalarını isterler. Devlet yöneten politikacılar ise kalabalık sayılara ulaşmak için maddî planlar yapıp destek kazanmak için kolaylıkla para harcarlar.³⁷⁶

Vehbe Zuhaylî buraya kadar olan âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;³⁷⁷

- 1-) Hz. Nûh (a.s.) tüm peygamberlerin yaptığı gibi kavmini tevhide ve put merkezli hayatı terk etmeye davet etmiştir.
- 2-) Tevhidi reddetmeyip, put mantığına devam etmek âhirette acıklı bir azâba sebep olacaktır.
- 3-) Güçsüzlerin genellikle hakkı kabul ettiklerini, üst tabakaların ise hakkı reddettikleri görülmektedir. Bizans İmparatoru’nun Ebû Süfyan’a Hz. Peygambere tabi olanların genelini zayıf kimseler olduğunu aktarması bu durumu desteklemektedir.
- 4-) İnkârcıların inanları “basit görüşlü” olarak nitelemeleri önemli değildir. Çünkü hak karşısında inkârcıların görüş ve düşüncelerinin önemi yoktur. Zira akıl ve zekâyâ sahip herkesin hakkı kabul etmesi gerekir. Aksini yapmak ahmak veya aptal olmak demektir.

³⁷³ Hûd 11/31.

³⁷⁴ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/157.

³⁷⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/368.

³⁷⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/369.

³⁷⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/369-371.

5-) Peygamberler sayılara takılı kalmadan inandıkları vahye, sımsıkı sarılmışlardır.

6-) Peygamberler hiçbir zaman vahye davet ederken zorlama metodunu kullanmamışlardır.

7-) Peygamberlerin sırf güçsüz ve mevki sahibi olmadıkları mü'minleri kovmaları aklen de naklen de doğru değildir. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı kovulan mü'minler âhirette davacı olurlardı. Buradaki kovmaktan kasıt mutlak olarak yanlarında yer vermemektir.

8-) Rızık, gayb, insanların Allah katındaki konumları vb. her şey Allah Tealâ'nın tasarrufundadır.

9-) Gerçek manevî yüceliğe üç unsur ile ulaşılır: Mutlak istiğna, tam bir ilim, kâmil bir kudret.

İki müfessirde aynı ifadelerle kâfirlerin kafa yapısındaki peygamber algısının yanlışlıklarına değinmiştir. Zuhaylî buna ilaveten peygamberlerle yöneticiler arasındaki farkları zikretmiştir. Ayrıca Zuhaylî fikhî yönü kuvvetli olduğu için buraya kadarki âyet grubundan çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri sıralamıştır.

4.1.2 Nûh Kavminin Azâbın Gelmesinde Aceleci Davranması

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَكُتِّرْتَ جَدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Dediler ki: “Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azâbı getir.”³⁷⁸

Seyyid Kutub âyette geçen bu ifadeleri güçlülük kılığına bürünmüş bir acziyet, kuvvet pozu veren bir zaaf olarak açıklamıştır. Çünkü hakkın galip gelmesinden korkanların tavrı, adilik, küçümseme ve câhilce meydan okumaktır.³⁷⁹ Bu kadar ileri gitmelerine rağmen Hz. Nûh alicenap bir tavır sergileyerek onları hakka davet etmeye devam etmiştir.

Vehbe Zuhaylî Hz. Nûh'un, kavminin asılsız iddialarına ve şüphelerine cevap verdikten sonra, isyankâr kavmin Hz. Nûh'un çok mücadeleci olması ve söylediği azâbı çabucak getirmesi hususundaki aceleci tavırlarını, itiraz ettikleri iki şüphe olarak zikretmiştir.³⁸⁰

³⁷⁸ Hûd 11/32.

³⁷⁹ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/158.

³⁸⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/372.

Ayrıca Zuhaylî, Hz. Nûh'un çokça çabalayıp mücadele etmesinin onların uzaklaşmasından başka bir işe yaramadığını bildiren âyeti³⁸¹ zikretmiştir.

Seyyid Kutub kâfirlerin meydan okurcasına sergiledikleri tavırların korkakça bir tavır sergileyen âciz bir insan profiline sahip kişiler olarak nitelerken, Zuhaylî yalnızca kâfirlerin azâbı derhal istemelerine değinmiştir.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Nûh dedi ki: “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah’ı) âciz bırakamazsınız.”³⁸² “Ben size öğüt vermek istesem de eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz.”³⁸³

Seyyid Kutub burada sünnetullaha uygun olarak helâk gerekiyorsa, bunun mutlaka gerçekleşeceğini belirtmiştir. Sünnetullahın karşısında öğüt vermek işe yaramamaktadır. Çünkü azgınlık ve sapıtmada ileri gidilerek sınır aşılmıştır.³⁸⁴

Vehbe Zuhaylî Allah’ın azdırması ve saptırmasını, gönüllerinde azgınlık ve isyankârlığı bir fitrat olarak yerleştirmek değil de sadece bu yola götüren sebeplerle neticeleri birbirine bağlamak olarak açıklamıştır. Çünkü azgınlığın ve isyankârlığın o işi yapmakla ve çaba sarf etmekle ilgisinin olduğuna, sonuçların ise önsözlere ve sebeplere bağlı olduğuna değinmiştir.³⁸⁵

İki müfessirde farklı açıdan değerlendirmişlerdir. Seyyid Kutub sünnetullah ekseninde helâk olacak bir durum söz konusu ise bu durumun gerçekleşeceğine değinmiştir. Zuhaylî ise sebep sonuç çerçevesinde değerlendirerek Allah Teâla’nın azgınlığı ve sapkınlığı sebepsiz kişinin gönlüne yerleştirmedigine dikkat çekmiştir.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا يُجْرَمُونَ

³⁸¹ Nûh 71/5-6.

³⁸² Hûd 11/33.

³⁸³ Hûd 11/34.

³⁸⁴ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/159.

³⁸⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/372.

“(Ey Muhammed!) Yoksa “Onu (Kur’an’ı) kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu uydurmuşsam, suçum bana âittir. Ben de sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım.”³⁸⁶

Seyyid Kutub, Nûh kıssası anlatılırken bu bölümde Mekkeli müşriklere atfı yapılmasını dehşetli bir dönüş olarak isimlendirmiştir. Konu dışında zikredilen bu ifadelerin akışı bozmasının söz konusu olmadığını, belirtilen hedefi yerine getirdiğini belirtmiştir. Onlar bu kıssaların Hz. Peygamberin uydurduğunu söylemekteyken, bu âyet ile kıssa bitmeden cevap verilmiştir.³⁸⁷

Vehbe Zuhaylî bu âyetin kıssasının ortasında gelmesini kıssayı tekit eden ve güçlendiren bir ara cümle olarak görmüştür. Bu âyet ile Mekke müşriklerinin anlatılan bu kıssaları yalandıklarını beyan etmiştir.

Ayrıca Zuhaylî İbn Abbas’tan nakil yaparak âyetin ilk olarak Hz. Nûh ile kavminin karşılıklı konuşma esnasında söyledikleri söz olarak anlaşıldığını zikretmiştir. Bunun sebebinin de âyetten önce ve sonra yalnızca Hz. Nûh (a.s.) ve kavminden anlatıldığına bağlamıştır. Bu durumda Hz. Nûh’un kavmi azâb diye bir şeyin varlığını ve gerçekleşeceği düşüncesinin Hz. Nûh tarafından uydurulduğunu söylemişlerdir.³⁸⁸

İki müfessirde uydurulan şeyin Kur’ân değil de kıssalar olduğunu ifade etmiş, bu durumun bir ara cümle ile kıssanın ortasında gelmesinin kıssayı teyit ettiği anlamına geldiğini zikretmişlerdir.

Vehbe Zuhaylî buraya kadar olan âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;³⁸⁹

1-) Kâfirlerin inatçı, anlayışsız ve ahmak tavırları, her ne kadar Hz. Nûh elinden gelen mücadeleyi yapsa da tevhidi anlamalarına engel olmuş, azâbın ve helâkın hemen gelmesi konusunda aceleciliğe sürüklemiştir.

2-) Tevhidin varlığı konusunda deliller ortaya koymak ve şüpheleri kaldırmak için yapılan mücadele takdir edilmesi gereken bir husustur. Peygamberlerde bu mücadeleyi en iyi veren kişilerdir. Kim bu mücadeleye destek vermişse kurtulmuş, kim de kabul etmemişse cezaya ve azâba uğramıştır.

³⁸⁶ Hûd 11/35.

³⁸⁷ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/159.

³⁸⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/373.

³⁸⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/374-375.

3-) Bilgisiz, taassup ve bile bile ısrarcı davranmak inkârcıların mesleğidir. Doğru görünümlü bâtil bir mücadele kötülenmiştir

4-) “Eğer Allah sizi azdırmayı dilerse”³⁹⁰ âyetinde Allah’ın hiçbir kimsenin isyan etmesini, azgınlaşmasını istemediğine kişinin bütün bunları kendisinin yaptığına, Allah’ın istemediğini savunan Mu‘tezile ve Kaderiye’ye karşı reddiye vardır. Hakikatte hidâyet eden de delâlete düşüren de Allah’tır. Âyetten anlaşılan Allah’ın insanlara hidâyeti ve delâleti açıklaması sonucu insanın da Allah’ın iradesiyle birlikte dilediği yolu tercih etmesidir.

Hz. Nûh’un nasihati bu manayı iki yönden desteklemektedir:

a-) Eğer Allah’ın onları azdırma konusundaki isteği olsaydı nasihatın bir faydası olmaz ve Hz. Nûh’a kâfirlere nasihat ve tebliğde bulunmasını emretmezdi. Halbuki tüm peygamberler kâfirlere davet ve nasihat etmekle emrolunmuşlardır.

b-) Eğer Allah Tealâ’nın onların azmalarını ve sapmalarını istemesine dair hüküm sabit olsaydı, bu durum onlar için bir mazeret olurdu. Bu durumda peygamberlerin mücadelesi anlamsız bir iş olurdu.

4.1.3 Geminin Yapılışı ve Kâfirler Hakkında Üzülmenin Yasaklanması

وَأُوحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
وَاصْنَعِ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Nûh’a vahyolundu ki: “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme.”³⁹¹

“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.”³⁹²

Seyyid Kutub bu âyetlerle uyarma ve davet işinin son bulduğunu ve tartışmanın bittiğini ifade etmiştir. İman edenlerin iman ettiğini, geriye kalanların ise yalnızca inkâr, tekzip ve istihza ettiklerini zikretmiştir.³⁹³ Bu vakitten sonra mesuliyet kalmadığı için üzülme ve

³⁹⁰ Hûd 11/34.

³⁹¹ Hûd 11/36.

³⁹² Hûd 11/37.

³⁹³ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/160.

kederlenmeye gerek kalmadığını aktarmıştır. Geminin yapımının gözetim altında ve öğretilen şekilde olduğunu açıklamıştır.³⁹⁴

Vehbe Zuhaylî, tûfandan çıkış yolu olan geminin gözetim altında, korunaklı bir vaziyette vahyin yönlendirdiği şekilde öğretilerek yapıldığını zikretmiştir. “Vahyimizle” ifadesinin “öğretmemizle” manasında kullanıldığını açıklamıştır. “Gözler” kelimesinin Hz. Mûsa kıssasında³⁹⁵ olduğu gibi “mükemmel bir gözetim ve tam manasıyla himaye” anlamında kullanmıştır.³⁹⁶

Her iki müfessirde “Vahyimizle” ifadesinin öğretilen şekilde, öğretimimizle olarak açıklamışlardır. Seyyid Kutub geminin yapılması olayını davetin bitip tûfanın gerçekleşme zamanının gelmesi olarak yorumlarken Zuhaylî geminin yapılışını tûfandan sonraki çıkış yolu olarak zikretmiştir. Böylelikle Kutub tûfanın başını, Zuhaylî ise sonunu düşünerek yorum yapmıştır.

وَيَصْنَعُ الْفُلَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَجُورًا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْجُرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْجُرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْجُرُونَ

“(Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.”³⁹⁷

Seyyid Kutub, geçmişte yaşanan bir olayın gelecek sığası ile ifade edilmesinin anlatılan manzaraya ayrı bir ciddiyet verdiğini söylemiştir. Hz. Nûh’un tüm alaylara ve küçümsemelere karşın ilâhî vahyin inceliğini kavramış olması ve zamanı geldiğinde onlarla alay edecek olması, onun gemi yapımına ara vermeden devam etmesine sebep olmuştur.³⁹⁸

Vehbe Zuhaylî, Hz. Nûh’un gemiyi yapması ifade edilirken geçmiş bir durumun hikâyeye edilmesi şeklinde ele alındığını zikretmektedir. Kavmin üst tabakasının gemi yapılırken alaycı tavırlar sergilemelerini, Hz. Nûh’un gemiyi sudan uzak bir yerde, karada yapmasına bağlamıştır.³⁹⁹

İki müfessirde âyetin başındaki gelecek sığasına dikkat çekerek ortak bir görüş belirtmişlerdir. Kutub Hz. Nûh’un alaylar karşısındaki aldırmandan ilâhî vahye dayanarak

³⁹⁴ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/161.

³⁹⁵ Tâha 20/39.

³⁹⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/377.

³⁹⁷ Hûd 11/38.

³⁹⁸ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/162.

³⁹⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/380.

işine sarılıp gemi yapımına devam edişine dikkat çekerken, Zuhaylî kâfirlerin alaylarının sebebini geminin karada yapılmasına bağlamıştır. Böylece kâfirlerin alayları hususunu iki müfessir farklı değerlendirmiştir.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ

“Artık, geldiği kimseyi rezil eden azâbın kime geleceğini, kimin üzerine sürekli bir azâbın ineceğini ileride anlayacaksınız.”⁴⁰⁰

İki müfessirde bu âyet üzerine yorum yapmamıştır.

4.1.4 Korkunç Sahne

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ أَمَرَ وَمَا أَمَرَ مَعَ إِيَّاكَ لَا قَلِيلٌ

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّبُهَا وَمُرْسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh’a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama, onunla sadece pek az kimse iman etmişti.”⁴⁰¹

“(Nûh), “Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” dedi.”⁴⁰²

Seyyid Kutub, suların kaynaması hususunda değişik rivâyetlerin bulunduğunu, kendisi sadece naslara uygun olan rivâyetleri nakledeceğini bildirmiş ve şu ifadelerle yer vermiştir; suyun kaynaması, suyun coşarak ocağın altından gelmesi olarak ya da volkanik bir patlama gibi suyun patlayıp gelmesi olarak anlaşılabilir. Suların kaynaması Hz. Nûh’a gösterilen bir işaret olabileceği gibi helâkın gelmekte olduğunun habercisi de olabilir.⁴⁰³

“Sular kaynayınca her çiftten bir çift al” emri ile yapılan işlerde Hz. Nûh’un olacak olaylardan önceden haberdar olma ihtimalini barındırmaktadır. Önce gemi yapımı emri daha sonra diğer emirler gelmekte, halbuki âyetler geminin yapımındaki hikmeti

⁴⁰⁰ Hûd 11/39.

⁴⁰¹ Hûd 11/40.

⁴⁰² Hûd 11/41.

⁴⁰³ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/163.

açıklamamaktadır. Hz. Nûh'un geminin yapılışındaki hikmeti bilip bilmediğini bilinmemektedir. Ayrıca Kutub, her çift ile kastedilenin, canlılığı devam ettirecek unsurlar olarak açıklamıştır.⁴⁰⁴ Geminin durması da gitmesi de Allah Tealâ'nın kontrolü altında olduğundan, binen kimselere endişeye gerek olmadığı duygusu verilmektedir.⁴⁰⁵

Vehbe Zuhaylî, suyun tandırdan fışkırmasını Hz. Nûh'un bir mûcizesi olduğunu İbn Abbas'tan gelen bir rivâyet ile aktarmıştır; Tandır yeryüzü manasına gelmektedir. Bundan dolayı yerkürenin her yerinden su kaynakları fışkırır bir hale bürünmüştür.⁴⁰⁶

Zuhaylî, her çiftten bir çift alma emrini hayvanların her bir cinsini muhafaza etmek için her türden birer çiftin gemiye yüklenmesi anlamında ifade etmiştir. 950 sene kavmini imana davet eden Hz. Nûh'a az kişinin iman ettiğini, sayılarının altı veya sekiz kişi olduğu söylenmiştir. İbn Abbas'tan ise, "Hanımları dahil hepsi 80 kişi idiler" olarak gelmiştir.⁴⁰⁷

Zuhaylî, Taberanî'den naklettiği rivâyetlere dayanarak Hz. Peygamberi'in (s.a.v.) gemiye binerken "bismillah" denmesinin ümmetin boğulmasına karşı bir emniyet olacağını zikretmiştir.⁴⁰⁸ Topluca boğularak helâk oldukları zikredildikten sonra Allah'ın mağfîret ve rahmet sahibi olmasının zikredilmesinin Kur'ân'ın zıtları bir arada toplama üslûbu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁹

Seyyid Kutub buradaki âyetlerde herhangi bir sayı ve nitelik belirtmeyen rivâyetlere yer vererek açıklamalarda bulunurken Zuhaylî hem sayı hem de nitelik açısından rivâyetleri aktararak değerlendirmelere yer vermiştir.

Vehbe Zuhaylî buraya kadar olan âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;⁴¹⁰

1-) Hz. Nûh kavminin imana yönelmelerinden ümit kesilince, onlar uyarıldıkları azâbın gelmesi için isyanda ısrar etmişlerdir. Bu durum Ehl-i Sünnet'in kaza ve kader görüşünü doğrulamaktadır. Çünkü Nûh kavminin iman etmeyeceği bildirilmiştir. Mutlaka buna uygun bir durum gelecektir. Aksi söz konusu olursa Allah'ın ilmi cehâlet ile yan yana gelir, bu durumda imkânsızdır.

⁴⁰⁴ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/163.

⁴⁰⁵ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/164.

⁴⁰⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/381.

⁴⁰⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/381.

⁴⁰⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/382.

⁴⁰⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/382.

⁴¹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/383.

2-) Allah Hz. Nûh’a helâk olan kavmi için üzülmemesini, helâk olmadan önce kendisine lütuf olarak haber verildiği anlaşılmaktadır.

3-) “Gözlerimizin önünde” ifadesinden anlaşılan kuşatmaktır. Yoksa Allah’ı insan yerine koymak değildir. Çünkü Allah Tealâ sonradan yaratılan hiçbir şeye benzemez

Geminin kaç yılda yapıldığı hakkında farklı rivâyetler vardır. İki sene, otuz sene ve yüz senede yapıldığı ve meleklerin nasıl yapılacağını öğrettiği söylenmektedir. Uzunluğu, genişliği ve hangi malzemeden yapıldığı konusunda da farklı görüşler vardır.

4-) İnsanların Hz. Nûh’a gemi yapımı esnasında peygamberlikten sonra marangozluğa mı başladın şeklinde alaycı tavırlar sergilemişlerdir. Hz. Nûh da helâk olan kavminin arkasından onları bilmezlikten gelerek alaya almıştır. Önceden nasıl başkalarını tanımamazlıktan gelmişlerse şimdi onlarda görmezlikten gelinmiştir.

5-) Hz. Nûh’un iman eden kimselerle beraber kurtulması ve aralarında hayvanlarında bulunması Allah’ın rahmetinden ve lütfundandır.

6-) Hûd sûresi 41. âyet her işin başında besmele çekilmesine delâlet etmektedir.

4.1.5 Dağlar Gibi Dalgalar

وَهِيَ تَجْرِي فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi”⁴¹¹

قَالَ سَأُوِّي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

يْنَ

“O, “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nûh, “Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azâbından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.”⁴¹²

Seyyid Kutub, bu manzarayı tabiatın saçtığı vahşet ve insanın dehşete düşen ruhunun birleşimi olarak yorumlamıştır. Hz. Nûh’un babalık duygusunun ağır basmasıyla oğlunu

⁴¹¹ Hûd 11/42.

⁴¹² Hûd 11/43.

dalgaların arasından gemiye çağırılmış, ancak âsi olan oğlu delikanlılığın verdiği gurur ile dağa sığınarak kurtulacağını iddia ederek bu çağırışı reddetmiştir.⁴¹³

Vehbe Zuhaylî, “Bismillah” diyerek gemiye binme emrinden sonra korku ve dehşetin yaşandığı büyük dalgalar arasında geminin seyir hâlinde olmasının muazzam bir ilâhî tasvir olduğunu ifade etmiştir. Dağlar gibi dalgaların oluşmasının şiddetli rüzgarların varlığına delalet edebileceğini zikretmiştir.⁴¹⁴

Zuhaylî, Hz. Nûh’un babalık sevgisi ve şefkatinden dolayı oğluna seslendiğini ifade etmiştir. İsyankâr oğlu ise bu suların normal sel suları olduğunu zannetmiş, yüksek bir yere çıkarak kurtulacağını söyleyerek babasının çağrısını reddetmiştir. Ayrıca araya suların girmesi ile hem yerden hem gökten suların çıkmasının çok dehşet verici bir manzara olduğunu vurgulamıştır.⁴¹⁵

Her iki müfessirin hem tûfan olayının dehşetini ifade ediş tarzlarında hem de Hz. Nûh’un oğluna seslenişini babalık duygusuna bağlamalarında ortak bir bakış açısı vardır.

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zâlimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.”⁴¹⁶

Seyyid Kutub, bu âyette ilâhî emir gereği her tarafa sükûnet hâkim olduğu gibi âyetlerde de bu durgunluğun hissedildiğini ifade etmektedir. İlahî hitabın yere ve göğe akıllı kimselere has sîgalarla hitap ettiğini vurgulamıştır.⁴¹⁷

Ayrıca Kutub, “Denildi” sîgasının kullanılmasında ince ve derin bir üslûbun olduğunu ifade etmiştir. Çünkü rahmetten uzak yaşamaları, lanete müstehak olmaları ve önemsiz kimse oldukları için kimin dediği belli olmayan meçhul sîgası kullanılmıştır.⁴¹⁸

Vehbe Zuhaylî, Cudî dağının Musul’da bulunan dağ olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁹

Seyyid Kutub yalnızca bilgi içeren aktarımlarda bulunmayıp âyetin geneli hakkında değerlendirmelerde bulunurken Zuhaylî yalnızca Cudî dağı hakkında bilgi vermiştir.

⁴¹³ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/165.

⁴¹⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/389.

⁴¹⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/389.

⁴¹⁶ Hûd 11/44.

⁴¹⁷ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/165.

⁴¹⁸ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/165.

⁴¹⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/389.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

“Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va’din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.”⁴²⁰

Seyyid Kutub, Hz. Nûh’un buradaki seslenişini bağı yanık bir baba olarak nitelendirmiştir. Hz. Nûh Rabbinden ailesinin kurtulacağına dair vaadin gerçekleşmesini istemekte, buradaki hükmün hikmetinin bildirilmesini istemektedir.

Vehbe Zuhaylî, Hz. Nûh’un oğluna karşı şefkatinden dolayı onun durumunu öğrenmek için bu niyazda bulunduğunu ifade etmiş, aile fertlerinin kurtulacağı vaad edildiği için oğlunun durumunu merak ettiğini belirtmiştir.⁴²¹

Her iki müfessirde Hz. Nûh’un oğluna seslenişini şefkat nazarı ile bakan bir baba konumunda nitelendirerek ortak bir bakış açısı sergilemişlerdir.

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْتَلِنَ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ لِيُؤْتِيكَ آيَاتِي تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana câhillerden olmamanı öğütlerim” dedi.”⁴²²

Seyyid Kutub, Hz. Nûh’un bir önceki âyetteki sorusuna hemen cevap verilerek farkında olmadığı bir gerçeğin hatırlatıldığını ifade etmiştir. O da Allah’ın ilâhî dengesine göre aile bağının kan bağı ile ölçülmediği gerçeğidir. Aile bağı akîde akrabalığından oluşmaktadır.⁴²³ Ayrıca inanç bağının kopmaz bir bağ olduğunu, mü’minlerin onunla birbirlerine bağlandıklarını ifade etmiştir. Burada Hz. Nûh ve oğlunun bağlarının kopmasının sebebi oğlunun kötü bir iş işlemesi sonucu inanç bağının kopmasıdır.⁴²⁴

Vehbe Zuhaylî, burada Cumhurun, ifadeyi “Oğlun, senin dinin ve velayetinin, ehli değildir.” manasında anladıklarını ve muzaf takdir ettiklerini aktarmıştır. Ayrıca bu âyette gerçek değerın nesep ile ilgili olmadığı, din birlikteliği ile alakalı olduğu, Allah’ın adâletinin hiçbir kayırmaca olmadan peygamber ve velileri de içine aldığı,

⁴²⁰ Hûd 11/45.

⁴²¹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/389.

⁴²² Hûd 11/46.

⁴²³ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/166.

⁴²⁴ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/167.

peygamberlerin dünyaya dair işlerde bazen hata edebileceklerini, Allah'ın ilâhî düzenine karşı olan bir hususta dua etmenin caiz olmadığını ve böyle bir durum olursa bunun ancak cehâletten kaynaklanabileceğinin deliline işaret etmiştir. Ayrıca Zuhaylî burada, son derece büyük bir tehdidin ve sert bir yasaklamanın olduğunu zikretmiştir.⁴²⁵

Burada her iki müfessir de aile bağına oluşturan unsurun din birlikteliği olduğunu ifade ederek, ortak bir görüş belirtmişlerdir.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Nûh, “Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi.”⁴²⁶

Seyyid Kutub, Hz. Nûh'un bu ifadelerle yanlış yapmaktan korkan ve dehşete kapılmış bir kişi olarak Rabbine niyazda bulunduğunu ifade etmiştir.⁴²⁷

Vehbe Zuhaylî, Hz. Nûh'un buradaki ifadeleri ve onun gibi tüm peygamberlerin yapabileceği ictihad hatalarının, “en faziletli olanı terk etmek” şeklinde anlaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bunun için Hz. Nûh'un Rabbinden mağfiret talebini; yersiz istekte bulunarak günâha girdiğini, tevbe edip bu günâhının bağışlanmasını istediğini, rahmet edilmezse amelleri boşa gidip hüsrana uğrayan bir kişi olacağından korkan bir kimsenin iltica etmesi şeklinde açıklamıştır.⁴²⁸

Seyyid Kutub kısa açıklama yaparak değerlendirmede bulunurken Vehbe Zuhaylî ayrıntıya girerek Hz. Nûh'un yersiz istekte bulunmaktan sakındığını ifade etmiş, peygamberlerin yaptıkları hataları “ictihadî hatalar” olarak değerlendirmiştir.

Vehbe Zuhaylî buraya kadar olan âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri ise şöyle sıralamıştır;⁴²⁹

1-) Gemilerin denizlerde akıp gitmesi Allah Teâlâ'nın murakabesi ile olmaktadır.

⁴²⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/391.

⁴²⁶ Hûd 11/47.

⁴²⁷ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/167.

⁴²⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/392.

⁴²⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/392-395.

2-) Israrla yapılan inat ve kibirlenmenin hiçbir kimseye faydası yoktur. Umumî bir azâb geldiğinde Allah'ın dilemesi haricinde helâk edilecek olanlara kimse fayda veremeyecektir.

3-) Hz. Nûh aile fertleri ile gemiye binin emrinden dolayı evladı için kurtulma duasında bulunmuştur. Hâlbuki Hz. Nûh evladına inkârcılarla birlikte olmamasına dair öğüt vermiş, kâfirlerin haklarında hükmün verildiğine dair âyetlere muhatap olmuş ama bunları bir anlığına düşünememiştir. Çünkü Hz. Nûh evladının iman ehli olduğunu zannetmiştir. Yoksa Hz. Nûh bir taraftan kâfirlerin helâk olmasını isterken diğer taraftan bir kısmının kurtulmasını istemesi imkânsızdır.

Hz. Nûh'un oğlu hakkında onun münaфіk olduğu, açıktan iman ettiği, ama küfrünü gizlediği söylenmiştir. Bundan dolayı Allah Tealâ Hz. Nûh'a, oğlu hakkında hiç bilmediği gayb bilgisini bildirmiştir. Hz. Nûh oğlu hakkında bilgisi net olmadığı için onun hakkında nida da bulunması helal görülmüştür. Hz. Nûh'un oğlu hakkında, karısının oğlu (üvey oğlu) olduğu da söylenmiştir. Ancak bu görüş sahih değildir.

4-) Dinî bağ akrabalık bağından çok daha güçlüdür. Hz. Nûh oğlu ile kan bağı vardır. Ancak din konusunda ortak bir noktaları yoktur. Bundan dolayı Allah tarafından *“O senin aileden değildir”* diyerek hatırlatmada bulunulmuştur.

5-) Burada mü'minlere takva ehlinin, itaatkâr kul olsalar bile evlatları sebebiyle imtihan edilebileceklerine dair, teselli niteliğinde bir öğüt vardır.

6-) Allah'ın adâleti herkes için mutlaktır. İster peygamber olsun ister salih bir kimse olsun hiç kimseye bir ayrıcalık söz konusu değildir. Buna göre insanların âhirette hesaba çekilmesinde neseplerin rolünün hiçbir önemi olmayacak, amelleri ve imanları ön planda olacaktır.

7-) Hz. Nûh'un özrü, tevbenin iki unsura ayrıldığı anlamına gelmektedir.

Birinci unsur: Tевbenin gelecekle ilgili olduğunu ve günâhı terk etmekte azimli olmayı gerekli kıldığını ortaya koymaktadır.

İkinci unsur: Tевbenin geçmişle ilgili olan kısmıdır. Burada geçmişe pişman olmak vardır.

8-) Genel kanaate göre tûfan, yeryüzünün tamamını içine alan genel bir helâk olayıdır. Coğrafi bilgilere göre yüksek dağların tepelerinde sadece denizlerde bulunan bazı sedef taşları ve fosilleşmiş balıkların bulunduğuna dair söylemler bu bilgiyi desteklemektedir.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأُمَّمٌ سَنُنَتِّعُكُم ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Ona denildi ki: “Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracaksın. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azâb dokunacak.”⁴³⁰

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.”⁴³¹ âyetlerine gelince;

Seyyid Kutub, burada geçen kıssaların ana gayesini ve bu sûre içerisindeki konumunu şöyle sıralamaktadır;⁴³²

a-) Bu kıssa, inkâr edilen vahyin gerçekliğini ortaya koymaktadır. Çünkü anlatılan kıssayı ne peygamber bilmekte ne de kavmi bilmektedir. Burada sadece ilâhî bir vahiy olarak anlatılmaktadır.

b-) Hz. Nûh’tan beri gelen dinlerin hepsinin aynı kaynaktan geldiği ve inanç birliği olduğu gözlenmektedir.

c-) Risalet tarihi boyunca tüm peygamberlere karşı gelinmiştir. Peygamberlerin göstermiş oldukları mucizeler ve deliller aynı şekilde yalanlanmıştır.

d-) Sonuçta Allah’ın hak olan vaadi her zaman gerçekleşmiştir. Tarihteki en bariz örneği ise Nûh kıssasıdır.

e-) “Âkıbet muttakilerindir.” fermanı kesintisiz yerini bulmuş, azâba uğramadıkları gibi yeryüzünde iktidar sahibi olmuşlardır.

f-) Toplumu ve gelecek kuşakları birbirine yakınlaştıran bağın inanç bağı olduğu vurgulanmıştır.

Vehbe Zuhaylî, Allah’ın vaadi olan gemiden selâmetle ve bereketle çıkmanın, Hz. Nûh ve mü’minlere değer verilmesi olarak yorumlamıştır. Çünkü onlar yeryüzünün tamamı

⁴³⁰ Hûd 11/48.

⁴³¹ Hûd 11/49.

⁴³² Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/167.

tûfan ile helâk olduğunda yararlanacakları bitki ve hayvanın kalmayacağını bildikleri için hayatlarını nasıl devam ettireceklerini bilmediklerinden, endişeye kapılmışlardır.

Ayrıca Zuhaylî, Hz. Nûh'un peygamberlerin babası olduğunu, tûfan helâkından sonra gelen halkın gemide bulunanların soyundan geldiğini, bu gelenlerin bir kısmının mü'min ve salihlerden oluştuğunu, bu kimselerin hem dünya hem âhirette saâdet içinde olacaklarını, diğer bir kısmın ise kâfir ve fâsık olmaya yöneleceklerini, bunlarında dünya süsüne aldanıp âhirette azâba uğrayacaklarını ifade etmiştir.⁴³³

Vehbe Zuhaylî bu iki âyetten çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri ise şöyle sıralamıştır;⁴³⁴

1-) Allah'ın selamı, emniyeti, ikramı, saygısı, bereketi âhiret yurduna kadar tüm mü'minleri kapsamaktadır.

2-) Hz. Nûh döneminde olsun sonradan yaşayan milletler olsun dünyada inkârı tercih eden herkes, dünyanın geçici nimetlerinden faydalanacaklar ancak âhirette azâba uğrayacaklardır.

3-) Hz. Nûh'un hayatı, kıssası, kavmi ile olan mücadelesi, tûfan ile helâkın gerçekleşmesi, Hz. Peygamberin bilmediği haberlerdendir. Bu olaylar ona ancak vahiy ile bildirilmiştir.

4-) Hz. Nûh kıssası Yûnus sûresinde de zikredilmiştir. Bunun sebebi Hz. Nûh kavmi ile Mekkeli müşriklerin benzerliklerini ortaya koymaktır. Bu benzerlik iki kavmin de azâbın çabuk gelmesi konusunda aceleci davranmalarıdır.

Hûd sûresi ise, Hz. Nûh'un, kâfirlerin eziyetlerine katlanıp sabretmesi sonucu nasılkı fethe ve zafere eriştiyse, bu sûrenin inişi ile de aynı sabır ve sebat göstererek Hz. Peygamberin mücadele etmesi istenmiştir. Buradaki benzerlik, yapılan eziyet ve işkenceye karşı sabır ve sebat etmektir.

5-) Vahiy tebliğ etmek, bu uğurdu zorluklara göğüs gererek sabretmenin sonucu yardıma nail olarak zafere ulaşmaktır. Nitekim tüm peygamberler sabır yolunu tutmuşlardır.

6- Dünyada zafere ulaşmak, âhirette de cennete erişmek muttaki olan, Allah'ın emirlerine uyan, koyduğu sınırları aşmayan, O'nun şeriatına bağlı kalan kimselere aittir.

⁴³³ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/396.

⁴³⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/398-399.

7- Nûh kavminin anlatılması Hz. Peygamberin nübüvvetinin ilâhîliğine delâlet etmektedir. Çünkü hem Hz. Peygamber hem de müşriklerden herhangi biri Hz. Nûh ve kavmi hakkında bu kadar ayrıntılı bilgilere sahip değildir.

4.1.6 Hz. Hûd Kıssası

وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. O’ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz.”⁴³⁵

Seyyid Kutub, bu âyete başlamadan önce Âd ve Semûd kavmi hakkında şu betimleyici bilgileri aktarmıştır; Yaşadıkları devirde tüm imkânların zirvesine ulaşmış, bol rızıklara erişmiş, buna karşın oyun ve eğlenceye dalarak Allah’a isyan etmiş kimselerdir. Bunun neticesinde helâk olup gitmişlerdir.⁴³⁶

Kutub, Hz. Hûd’un Âd kavminin kardeşlerinden olduğunu, Âd kavminin akrabalık bağı ile birbirlerine bağlı olduklarını ifade etmiştir. Bu durum âyetin metninde yer almaktadır. Ayrıca âyet inanç bağı kesilince kan bağının da kesileceğine dikkat çekmektedir. Bir kavim, ilâhî daveti kabul edip etmemesi ile konumunu belirlemektedir. Bunun sonucunda ya İslâm ümmetinde yer almakta ya da putlara yönelen milletler içinde yer almaktadır.⁴³⁷

Seyyid Kutub, Âd kavminin Hz. Nûh kavminden kurtulan kimselerin hatırasına aşırı hürmet göstermelerinin, onları putçuluğa götürdüğünü söylemiştir. Çünkü bu kavim onların hatırasını dağlarda ve taşlarda arayarak, putperest olmuşlardır. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra uydurma ilâhlara ibâdete çağıran sahtekâr din tüccarları ortaya çıkmış, bu kimseler onlar adına mescitler inşa etmişlerdir. Hz. Hûd da işte böyle bir ortamda kavmini yalnızca Allah Tealâ’ya ibâdete çağırmıştır.⁴³⁸

Vehbe Zuhaylî Hz. Nûh’tan sonra peygamber olarak Âd kavminin akrabalarından olan Hz. Hûd’un peygamber olarak gönderildiğini, buradaki kardeşliğin ise dinî bakımdan olmadığını belirtmiştir. Çünkü Hz. Hûd, Âd kavminin sakinlerinden birisidir. Bu kabile

⁴³⁵ Hûd 11/50.

⁴³⁶ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/201.

⁴³⁷ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/202.

⁴³⁸ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/203.

bir Arap kabilesi olan, Ahkâf denilen beldeye yerleşmiş olup, kaynaklarda yer aldığına göre hem bedenen hem de maddî imkânlar bakımından güçlü, kuvvetli bir kabiledir.⁴³⁹

Seyyid Kutub ve Vehbe Zuhaylî burada Âd kavminin hem bedenen hem de maddî anlamda güçlü, kuvvetli yapıya sahip olduklarından ve ekonomik bakımdan zengin olmalarından bahsetmiş, kardeşlik bağının ise akrabalık bağından kaynaklandığını, inanç bağından kaynaklanmadığını ifade ederek ortak bir bakış açısı sergilemişlerdir. Seyyid Kutub buna ilaveten Âd kavminin putlara tapan bir kavim olduğundan ve bu putçu zihniyetin nerden geldiği hakkında bilgi vermiştir. Zuhaylî ise bu konuda herhangi bir noktaya temas etmemiştir.

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?”⁴⁴⁰

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tevbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günâhkârlar olarak yüz çevirmeyin.”⁴⁴¹

Seyyid Kutub’un değerlendirmeleri şu şekildedir; Hz. Hûd bu çağrısında bir çıkarımın olmadığını, samimi olduğunu belirtmektedir. Hz. Hûd’un herhangi bir ücret istememesini dile getirmesinden anlaşılmaktadır ki kavmi ona bu iddiada bulunmuşlardır. Bundan dolayı Hz. Hûd bu iddiayı reddetme ifadesinden sonra “Acaba aklınızı başınıza toplamayacak mısınız?” diyerek seslenmiştir.⁴⁴² Hz. Hûd’da, sûrenin başında geçtiği üzere Hz. Peygamberin kavmini istiğfara davet ettiği gibi o da kavminin bu davranışları karşısında onları af dilemeye çağırıştır.

Seyyid Kutub Allah’a yönelmek ile kuvvet artışı arasındaki ilişkiyi şöyle değerlendirmiştir; Allah’a yönelmek ile kuvvet artışı arasındaki ilişki oldukça anlaşılır niteliktedir. Bunun nedeni, temiz kalp ile hayırlı işler yapmak ve tevbe ederek hayata devam etmektir. Bu özelliklerin bulunduğu kimselerin güçlerinde gözle görülür bir etkinin olduğu anlaşılmaktadır. Böyle davranan kimselerin vücudu sağlıklı olur. Çünkü

⁴³⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/405

⁴⁴⁰ Hûd 11/51.

⁴⁴¹ Hûd 11/52.

⁴⁴² Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/204.

bu iki davranış, onları daima temiz ve helal olan yiyecek yemeye teşvik eder, dengeli ve ölçülü beslenme alışkanlığı kazandırır. Böylece gönülleri rahata kavuşmakta, sınırları gerginlikten uzak durmuş olur. Her an Allah Tealâ'ya güvenmeleri, O'nun rahmetinden emin olmaları düşüncesi yer almaktadır. Bu davranışlara sahip olan insanların kurdukları yapılarda sağlıklı olmaktadır.⁴⁴³

Kutub, tevbe edip Allah Tealâ'ya yönelenlere “bol yağmur indirilmesi” meselesinde; yağmur olayının evrensel bir doğa kanunu olduğunu, bir yerde doğası gereği tabiata hayat verirken başka bir yerde felakete sebep olabileceğini, Allah'ın takdirine, kudretine, hikmetine binaen bir toplumu ihya ederken bir başka toplumu helâk edebileceğini zikretmiştir. Böylece Allah Tealâ'nın müjdesini de azâbını da tabiat olaylarını kullanarak bildirebileceği ortaya çıkmaktadır. Tüm bu olanların altında yatan hikmet, Allah Tealâ'nın dilediğini yapmada özgür olmasıdır. Böylece Allah Tealâ özgür iradesini, göklerde ve yerde egemen olan “hak” ilkesi uyarınca serbestçe kullanabilmekte ve bu durum tabiatın doğal akışına bağlı olmak zorunda değildir.⁴⁴⁴

Ayrıca Kutub, Hz. Hûd'un bu çağrısına olağanüstü bir mûcize eşlik etmediğini, bunun sebebini ise Nûh kavminin yakın zamanda tûfan ile helâk olmasına ve Âd kavminin zihninde bu olayın tazeliğini koruduğuna bağlamıştır.⁴⁴⁵

Vehbe Zuhaylî, bu âyetlerde Allah'ın dışında tapılan varlıkların putlar, heykeller olduğunu, onlara tapılmaması gerektiğini, aksi halde bu durumun Allah'a şirk koşturmak olduğunu zikretmiştir. Âd kavminin verilen nimetlere ve rızıklara nankörlük ettiklerinden, sahte varlıklara şefaâtçi gözü ile bakmalarından dolayıda Allah'a yalan iftira ettiklerinden, hiçbir ücret beklemeden samimi duygularla kendilerine gelen peygamberin sözlerini hiç düşünmeden reddettiklerinden bahsetmiştir.⁴⁴⁶

Zuhaylî 52. âyetin açıklamasında, Âd kavminin ziraat ve bahçe işleriyle çok meşgul olduklarından ve uzun süre yağmayan yağmurlara muhtaç olduklarını zikretmiştir. Ayrıca Âd kavminin güce, kuvvete önem veren, üstün olup insanlara galip gelmeyi seven bir kavim olduğundan bahsetmiştir. Nitekim birçok âyet bunu desteklemektedir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/205.

⁴⁴⁴ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/206.

⁴⁴⁵ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/206.

⁴⁴⁶ Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 6/406.

⁴⁴⁷ el-A'râf 7/69; eş-Şûrâ 42/128-133.

Ayrıca Zuhaylî, âyette zikredilen istiğfarın faydası konusunda istiğfara devam eden kimseye Allah'ın ferahlık vereceğine dair hadisi aktarmıştır.⁴⁴⁸

Seyyid Kutub bu âyetleri daha çok dirâyet metodunu kullanarak kendi yorumları ile açıklamıştır. Vehbe Zuhaylî ise klasik metodu kullanarak rivâyetlerden elde ettiği bilgiler ile açıklamıştır.

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ

“Dediler ki: “Ey Hûd! Sen bize açık bir mûcize getirmedi. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz. Biz sana iman edecek de değiliz.”⁴⁴⁹

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوِّ قَالَ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

“Biz sadece şunu söyleriz: “Seni, ilâhlarımızdan biri fena çarpmış.” Hûd, dedi ki: “İşte ben Allah'ı şâhit tutuyorum. Siz de şâhit olun ki, ben sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”⁴⁵⁰

Seyyid Kutub Âd kavminin peygamberleri hakkında sapıklıkta ileri giderek saçmaladıklarından, uydurdukları putlardan birisinin Hz. Hûd'u çarpması sonucu aklı dengesini yitirdiği iddialarında bulunduklarını zikretmiştir. Ayrıca Kutub, peygamberlerine inanmamalarının sebebinin ilâhlardan birinin tokadını yiyerek çarpılmasını iddia etmelerinin ardından Hz. Hûd'un yapacağı bir şeyi kalmadığından ve bu durumuna Allah'ı şahit tutarak, şirklerinden uzak olduğunu bildirmesinden bahsetmiştir.⁴⁵¹

Vehbe Zuhaylî, Âd kavminin cevabının inatçılık, ahmaklık ve kibirlilik olan dört durumu içerdiğinden bahsetmektedir;

- a-) Açık bir hüccet istemeleri,
- b-) Allah'ın dışında putların fayda veya zarar veremeyeceğini bilip, itiraf ettikleri hâlde putlara tapmakta ısrar etmeleri,
- c-) Taklide körü körüne bağlılık nedeniyle Hz. Hûd'un nübüvvetini tasdik etmemeleri,

⁴⁴⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/407.

⁴⁴⁹ Hûd 11/53.

⁴⁵⁰ Hûd 11/54.

⁴⁵¹ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/207.

d-) Sahte tanrılarının Hz. Hûd'un aklî dengesini bozup, delirdiğini iddia etmeleridir.⁴⁵²

Zuhaylî isyankâr kavmin şahit tutulmasının, şahitliğe ehil oldukları anlamına gelmediğini, sonucun böyle olduğunu bildirmek için kuvvetli bir ifade tarzı olduğunu zikretmiştir. Ayrıca Zuhaylî, âyette geçen iki şahitlik arasında bir eşitlik olmaması için “Ben Allah’ı ve sizi şahit tutarım” şeklinde bir ifade kullanılmadığına dikkat çekmiştir. Nitekim şirkten uzak olduğuna Allah’ın şahit kılınması sahih tevhidin yerleşmesi için doğrudur. Ancak onların şahit kılınmasına gelince, bu durumun onları ve sahtekâr dinî yapılarını hafife almak anlamına geldiğini söylemiştir.⁴⁵³

Seyyid Kutub Âd kavminin Hz. Hûd’a karşı gelmelerinin sebebinin sapıklıkta ileri gitmeleri ve putlardan birisinin Hz. Hûd’u çarpması sonucu deli olarak nitelemelerine bağlarken Vehbe Zuhaylî bunlara ilaveten ısrarcılık, ahmaklık, kibirlilik unsurlarını ekleyerek maddeler hâlinde sıralamıştır. Ayrıca Zuhaylî isyankâr kavmin şahit tutulması hakkında açıklama getirirken Kutub bu konuya değinmemiştir.

مِنْ دُونِهِ فَكَيْدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ

“Haydi hepiniz toptan bana tuzak kurun, sonra da bana göz açtırmayın.”⁴⁵⁴

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَّتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir.”⁴⁵⁵

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

حَفِيزٌ

“Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir ve siz O’na bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir.”⁴⁵⁶

⁴⁵² Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/407.

⁴⁵³ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/407.

⁴⁵⁴ Hûd 11/55.

⁴⁵⁵ Hûd 11/56.

⁴⁵⁶ Hûd 11/57.

Seyyid Kutub Hz. Hûd'un son ana kadar kendisini kavminden gören bir tavır takındığını, ancak işin sonunda nesep olarak bağı olan kimseler ile arasındaki bağları koparan bir başkaldırıda bulunduğunu zikretmiştir. Bu başkaldırının arkasında iman, güven ve Allah'ın vaadine tam bir teslimiyetin olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁷

Kutub 56. âyette ezici iradenin üstün gücünün somut bir manzarada gözler önüne serildiğinden bahsetmiştir. Bu tasvirde tüm canlıların perçeminden tutan üstün gücün büyüklüğü canlandırılmaktadır. Bu tasvirde “perçem” ifadesinin kullanılmasında tartışılmaz üstünlüğün, ezici iradenin ve egemenliğin Allah'a ait olduğu muazzam bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca bu ifadeler Âd kavminin kendi güçlerine güvenmelerine karşı onların bir hiç olduğunu ifade eden manzarayı yansıtmaktadır. Hz. Hûd artık elinden geleni yaptığını, duyurulması gerekeni duyurduğunu ve görevini yerine getirdiğini bildirmiştir. Allah Teâlâ'nın dilerse onların yerine başka kimseleri getirebilecek kudrette olduğunu ve O'na kimsenin zarar veremeyeceğini bildirerek kavmine son uyarılarını yapmıştır.⁴⁵⁸

Vehbe Zuhaylî burada Hz. Hûd'un cesur bir meydan okumada bulunduğunu, etkileyici bir mûcize gösterdiğini ve onlara aldırış etmeyen tavırlar sergilemesinde birkaç durumun olduğunu zikretmiştir;⁴⁵⁹

- a-) Müşrik bir tavırdan uzak olduğunu, bunun şahidinin Allah olduğunu,
- b-) Kendisinin, kavminin müşrik mantığından uzak olduğuna onları şahit tutma,
- c-) Korkusuzca tuzak kurmalarını isteyerek sahte tanrılarından korkmadığını belirterek meydan okuma.

Her iki müfessirde Hz. Hûd'un kavmine karşı muamelelerine aldırış etmeden elinden geleni yaptığını ifade ederken, Kutub Hz. Hûd'un bu karşı çıkışını imanına ve teslimiyetine bağlamış, Zuhaylî ise bir meydan okuma ve mûcize gösterisi olarak nitelemiştir.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ

⁴⁵⁷ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/208.

⁴⁵⁸ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/209-210.

⁴⁵⁹ Zuhaylî, *Tefsîrü 'l-Münîr*, 6/408.

“Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azâbtan kurtardık.”⁴⁶⁰

وَأُولَٰئِكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

“İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O’nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular!”⁴⁶¹

وَاتَّبَعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ إِلَّا إِنْ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا بُعْدًا لِإِعَادِ قَوْمِ هُودٍ

“Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd’un kavmi Âd, Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.”⁴⁶²

Seyyid Kutub, rahmetimizle kurtardık manası yerine acıdığımızdan kurtardık manasını tercih etmiştir. Azâb kelimesinin ağır manasına gelen “غَلِيظٌ” kelimesi ile ifade edilmesinin ayrı bir canlılık verdiğini ifade etmiştir.⁴⁶³

Kutub, Âd kavminin helâk edildiğini bildiren âyetler zikredildikten sonra uzak mana için kullanılan “بَلَاءٌ” ifadesinin kullanılmasının sebebini, onların artık yok olduklarına, bilinmez olduklarına, önemsiz bir bilgi kırıntısı olduklarına dikkat çekmek olarak açıklamıştır.⁴⁶⁴

Seyyid Kutub, tevhid ve risâlet davasının asıl konusunun Allah’tan başka ilâhları reddetme ve zâlimlerin zorbalıklarına karşı direnme olarak açıklamıştır. Zorbaca zulmeden otoritenin emrine girmeyi insanın özgürlüğünü hiçe sayan hem dünyada hem de âhirette azâba uğrayacakları bir sonuca götüren bir durum olarak zikretmiştir.⁴⁶⁵

Vehbe Zuhaylî, azâbın rüzgâr ve kasırga ile gerçekleştiğini ifade etmiştir. “Peygamberler” olarak cemî sîgasında gelmesini, bir peygamberi yalanmanın tüm peygamberleri yalanlamak anlamına geldiğini izah ederek açıklamıştır. Ayrıca Zuhaylî, lanetin manasını Allah Tealâ’nın rahmetinden ve hayrından mahrum olmak olduğunu açıklamıştır.⁴⁶⁶

Seyyid Kutub âyetleri açıklarken lügat bilgilerinden istifade ederek değerlendirmelerde bulunmuş, tevhid ve risâletin asıl konusuna dikkat çekmiştir. Kutub azâbın ne ile

⁴⁶⁰ Hûd 11/58.

⁴⁶¹ Hûd 11/59.

⁴⁶² Hûd 11/60.

⁴⁶³ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur’ân*, 8/211.

⁴⁶⁴ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur’ân*, 8/211.

⁴⁶⁵ Kutub, *Fî zılâli ’l-Kur’ân*, 8/212.

⁴⁶⁶ Zuhaylî, *Tefsîrü ’l-Münîr*, 6/409.

gerçekleştiğine dair bilgi vermezken Zuhaylî bu konuya dair görüşünü belirtmiş, aynı şekilde Kutub'un değinmediği lanetin manasına açıklama getirmiştir.

Vehbe Zuhaylî bu âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;⁴⁶⁷

1-) Hz. Hûd davetini iki yönde yoğunlaştırmıştır;

a) Tevhide ve Allah'a kulluğa davet etmek.

b) İstiğfara ve tevbe etmeye davet etmek.

İstiğfar ile tevbe farklı şeylerdir. İstiğfar, affedilmenin istenmesidir. Tевbe ise istiğfarın olmazsa olmaz şartlarındandır. Bu durumda tevbe, pişman olmak ve affa layık davranmak, zıt tavırlar sergilemekten uzak durmaktır.

2-) Âd kavmi Hz. Hûd'un getirdiği ilkeleri reddedip, put ve heykellerden medet ummaya devam edeceklerini, söylemleri ve eylemleri ile bildirmişlerdir. Bundan dolayı bu kavmin düşünmediklerini, akıllarını kullanmadıklarını, ortaya konan delilleri göremedikleri anlaşılmaktadır. Hz. Hûd kendisine karşı tüm tuzakların kurulmasını bir an önce getirmelerini istemesi⁴⁶⁸ bu delillerden birisidir. Bu durum düşmanların çokluğuna bakmadan Allah'ın inayetine güvenmesinden kaynaklanmaktadır ki bu meydan okuma peygamberlik alametidir.

3-) Allah Tealâ her daim adil davranır. Haddi aşan Âd kavminin yok edilmesi onlara zulmediyor anlamına gelmez. Onlara hak ve adâlet neyi gerektiriyorsa o şekilde muamele etmiştir.

4-) Peygamberlerin görevi vahyi ulaştırıp, inkârcı tutum sergileyenlere delilleri sıralamaktır. Bundan sonra insanların yüz çevirmesi, inkâr etmesi, alaycı tavır sergilemeleri peygamberlerin sorumluluğunda değildir. İnkâr yolunu tercih edenler kaybedip hüsrana uğrayıp, helâk olurken muttaki olup, tevhide sarılan kimseler onların yerine geçerler. Âhirette ise kâfirler cehennemde azâba dahil olurken mü'minler iyi amellerinin karşılığını görüp büyük ecir kazanarak cennete girerler.

5-) Âd kavminin cezası dünyada Allah'ın ve insanların lanetini alarak korkunç bir rüzgâr, şiddetli bir kasırga ile helâk edilmeleri, hayırdan uzaklaşmaları sebebiyle âhirette Allah'ın rahmetinden kovulmalarıdır.

⁴⁶⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/409-411.

⁴⁶⁸ el-A'râf 7/195.

4.1.7 Hz. Salih Kıssası

وَالِىٰ ثَمُوْدَ اٰخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يٰ قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تَوْبُوْا اِلَيْهِ اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ

“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih’i peygamber gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin O’ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O’ndan bağışlanma dileyin; sonra da O’na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.”⁴⁶⁹

Seyyid Kutub Hz. Nûh ve Hz. Hûd gibi Hz. Sâlih’in de yalnızca Allah Tealâ’ya ibâdete çağırıldığını bildirdikten sonra, Hz. Sâlih’in bunlara ek olarak, topraktan yaratıldıklarını ve yeryüzünde halife konumunda olduklarına dikkat çektiğini ifade etmiştir. Âyetin son kısmında “قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ” ifadesinin art arda gelişi bir tatlılık, ülfet ve sevgi kattığını, bunu da gönülden dinleyenlerin rahatlıkla anlayabileceklerinden bahsetmiştir.⁴⁷⁰

Vehbe Zuhaylî, Hz. Sâlih’in, kavmine, tevhide davet eden iki delil gösterdiğinden bahsetmiştir.⁴⁷¹ Birinci delilin, insanların topraktan yaratıldığını, Hz. Adem’in ilk yaratılan olduğunu, nutfe, kan pıhtısı, et parçası, iskelet gibi belirli merhalelerden geçirildiğini, nutfenin aslının kandan meydana geldiğini, kanın ise gıdalardan oluştuğunu, gıdaların da bitkilerden meydana geldiğini bildirmesidir.

İkinci delilin, insanların yer yüzünü imar etmesi gerektiğini, bunun için tarım, sanat, inşaat ve madencilikten yararlanmaya elverişli yaratıldıklarını, insanın bu durumlardan faydalanabilecek kabiliyette olduklarını, bunların hepsinin insanlara akıl verip hidâyete erdiren, her şeyi hikmetli bir şekilde yapan bir yaratıcının; Allah’ın varlığına delil olduğunu bildirmesidir.

Zuhaylî, “قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ” ifadesini, Allah’ın rahmetiyle, ilmiyle ve kudreti ile yarattıklarına yakın olduğunu, muhlis bir tavırla isteyen kuluna icâbet eden olarak açıklamıştır.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Hûd 11/61.

⁴⁷⁰ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/224-225.

⁴⁷¹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/416.

⁴⁷² Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/417.

Burada Seyyid Kutub kısa açıklamalara yer verirken Zuhaylî deliller öne sürerek insanın yaratılış aşamalarına değinmiştir. Her iki müfessir de “قَرِيبٌ مُّحِبٌّ” ifadesine dikkat çekmiş, Kutub telaffuz esnasındaki uyumuna işaret ederken, Zuhaylî mana derinliğine vurgu yapmıştır.

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهِينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ لَآلِهَةَ مَا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُّزَيَّبٌ

“Onlar şöyle dediler: “Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz.”⁴⁷³

Seyyid Kutub, Semûd kavminin Hz. Sâlih’i kendisinden ümit beslenen kimse olarak nitelemelerini, müşriklerin risâlet gelmeden önce Hz. Peyamber’i güvenilir kabul etmelerine benzetmiştir. Risâlet geldiğinde onlar da tıpkı Semûd kavmi gibi kötölemeye kalkışmışlardır.⁴⁷⁴

Zuhaylî, Semûd kavminin Hz. Sâlih’i kendisinden ümit beslenen kimse olarak nitelemelerinin, onun üstün akıl ve zekâsı ile kendilerine başkan veya danışman olmasını beklmeleri olarak açıklamıştır. Ayrıca Zuhaylî, Semûd kavminin soylu, servet sahibi, idare kabiliyeti olan, kendisinden ümit beslenen Hz. Salîh’in başlarındaki liderden sonra kendilerine başkanlık yapması gerektiğine dair düşündüklerini içeren bir takım rivâyetleri aktarmıştır.⁴⁷⁵

Seyyid Kutub “aramızda kendisinden ümit beslenen kimseydin” ifadesini Hz. Sâlih’in güvenilir olmasına bağlarken, Zuhaylî akıllı, zeki ve idare kabiliyeti olan lider bir kişi olarak niteleyerek, Kutub’tan farklı değerlendirmiştir.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَأَتَيْنِي مِنْهُ رَحْمَةٌ فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونِي غَيْرَ

تَخْصِيرٍ

“Sâlih, dedi ki: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse, O’na karşı

⁴⁷³ Hûd 11/62.

⁴⁷⁴ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/226.

⁴⁷⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/417.

*geldiğim takdirde beni Allah'tan kim koruyabilir? Demek ki, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz.”*⁴⁷⁶

Seyyid Kutub, burada Hz. Sâlih'in bir delil üzerine olmasını, kendisinin Rabbiyle ilgili gerçeği fark etmesi olarak yorumlamıştır. Eğer bu gerçeğe karşı gelirse onların kendisine katkısının yalnızca hüsrana olacağını bildirmiştir.⁴⁷⁷

Vehbe Zuhaylî, bu âyette Hz. Sâlih'in kavmini biraz olsun düşünmeye davet ettiğini bildirmiş, düşünürlerse, bu yaptıklarıyla onların yarardan daha çok zarara sebep olacaklarını bildirmiştir.⁴⁷⁸

Kutub âyetin başındaki “apaçık bir delille” ile ilgi değerlendirmede bulunurken Zuhaylî buraya değinmemiş, buradaki ifadelerle Hz. Sâlih'in kavmini düşünmeye davet ettiğini ifade etmiştir.

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَافَةٌ لَّكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسَوْءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ

*“Ey kavmim! İşte size mûcize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azâb yakalar.”*⁴⁷⁹

Seyyid Kutub, burada devenin Allah'a izafe edilmesinde ayrı bir özelliğin olduğundan bahsetmiş, deve hakkında israiliyat bigilerine yer vermeyeceğinden bahsetmiştir.⁴⁸⁰

Vehbe Zuhaylî, Hz. Sâlih'in peygamberliğin gereği olarak ilk önce Allah'a davet ettiğini daha sonra bunu ispat için mûcize getirdiğini ifade etmiştir. Ardından Semûd kavminin bayram gününde kendilerinin belirlediği bir taştan Hz. Sâlih'in mûcize getirmesini ve taştan deve çıkarmasını istediklerine dair rivâyeti aktarmıştır.⁴⁸¹

Seyyid Kutub yalnızca deve mûcizesinden bahsetmiş ancak Zuhaylî mûcizenin gerçekleştiği zaman ve taştan çıkması gibi ek bilgilere yer vermiştir.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتُّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ

*“Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.”*⁴⁸²

⁴⁷⁶ Hûd 11/63.

⁴⁷⁷ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/226.

⁴⁷⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/418.

⁴⁷⁹ Hûd 11/64.

⁴⁸⁰ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/227.

⁴⁸¹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/418.

⁴⁸² Hûd 11/65.

Seyyid Kutub, kalplerinin bozuk olmasından dolayı deveyi ayakta kılıçla kesmelerinden bahsetmiştir. Ayrıca Kutub, âyetlerin takip “ف”sı gelmesine dikkat çekmiş, olayların adım adım gerçekleştiğini vurgulamıştır.⁴⁸³

Vehbe Zuhaylî, burada deveyi kesenin Kudar b. Salif isimli şahsın olduğunu bildirmiştir.⁴⁸⁴

Seyyid Kutub devenin kesilişinden bahsetmiş, hüküm çıkarırken nahiv bilgisine dayanmıştır. Ancak Zuhaylî yalnızca deveyi kesen hakkında bilgi vermekle yetinmiştir.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمٍ إِذْ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

“(Helâk) emrimiz geldiğinde Sâlih’i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁸⁵

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”⁴⁸⁶

كَأَن لَّمْ يَعْنُوا فِيهَا آلَا إِنَّ تَمُودًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِتَمُودَ

“Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.”⁴⁸⁷

Seyyid Kutub, Semûd kavminin ölümünü basit ve gülünç olarak yorumlamıştır. Ayrıca “sanki orada hiç yaşamamışlardı” ifadesi ile hayatın ve ölümün arasında bir göz açıp kapama miktarı olduğunu zikretmiştir.⁴⁸⁸

Vehbe Zuhaylî, Semûd kavminin helâk oluş şeklinin yıldırım ve gürültü olduğunu, bu gürültünün kalpleri sarsan azâb çılgılığı olduğundan, işitildiğinde can alan, helâk eden ve son derece şiddetli bir ses olan gök gürlemesi olduğunu ifade etmiştir. “خِزْيِ” ifadesinin

⁴⁸³ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/227.

⁴⁸⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/418.

⁴⁸⁵ Hûd 11/66.

⁴⁸⁶ Hûd 11/67.

⁴⁸⁷ Hûd 11/68.

⁴⁸⁸ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/228.

rezalet derecesine varan büyük bir zillet hâli olduğunu ifade etmiştir. Orada sanki hiç yaşamamış gibi olmalarını süratle helâk edilmelerine bağlamıştır.⁴⁸⁹

Her iki müfessir de Semûd kavminin helâk edilişinin süratle ve çok hızlı olduğuna değinmiş olup, Kutub helâklarının gülünç ve basitliğine işaret ederken, Zuhaylî helâk oluş şekilleri hakkında bilgi vermiştir.

Vehbe Zuhaylî Semûd kavmi kıssasından çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;⁴⁹⁰

1- Atalarını taklit etme yolunu tercih etmeleri, âyetler karşısında inkârcı tavır takınmaları, peygamberin nübüvvetini reddetmeleri bu kavmin belirgin özellikleridir.

2- Günâhlara istiğfar etmek, kötülüklerden pişman olup tevbe etmek duanın hızlı kabul edimesinin şartlarından biridir. Çünkü Allah kullarına çok yakın olduğu gibi kendisine dua edenlere icabet etmekte de çok yakındır.

3- Hz. Sâlih'in devesi insanların yapmaktan âciz kaldığı altı hususu kendisinde barındırmaktadır. Bundan dolayı Hz. Sâlih'in devesi Allah'ın mucizesidir. Bu hususlar;

- Taştan çıkması,
- Dağın ortasında yaratılması,
- Erkek deve olmadan hamile olarak yaratılması,
- Doğum olmadan bir defada yaratılması,
- Su hakkının bir gün devede, bir gün kavimde olması,
- Bir topluluğa yetecek kadar süte sahip olmasıdır.

5- Allah'ın adâleti gereği Hz. Sâlih ile beraber olanlar kurtulmuş, vahyi reddedenler ise helâk olmuştur.

6- Peygamberlerin vaadi haktır ve mutlaka gerçekleşecektir. Hz. Sâlih kavmini üç gün sonra gerçekleşecek azâbla tehdit etmiş, dördüncü gün bu tehdit gerçekleşmiştir.

7- Semûd kavminin azâbı çığlık, şiddetli bir gök gürültüsü ve bir sarsıntı ile gerçekleşmiştir. O korkunç ses çıktığında memleketlerin her bir yanında yığılmış cesetler hâline gelmişlerdir. Korkunç sesin Cebrail'in sesi olabileceği gibi, gök gürültüsü ya da

⁴⁸⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/419.

⁴⁹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/419-420.

yeryüzündeki her şeyin sesine denk bir ses olabileceği de ifade edilmiştir. Semûd kavmi bu sesi işittiğinde kalpleri paramparça olup ölmüşlerdir.

4.1.8 Hz. İbrâhim Kıssası

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Elçilerimiz İbrâhim’e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da “selâm” dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi.”⁴⁹¹

فَلَمَّا رَأَى أَبْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ لُوطٍ

“Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. “Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik” dediler.”⁴⁹²

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَقَ يَعْقُوبَ

“Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü; bu sırada ona İshak’ın, İshak’ın ardından da Ya ‘kûb’un doğacağını müjdeledik.”⁴⁹³

قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

“Aman yâ rabbi! Ben mi doğuracağım: Ben yaşlı bir kadın, şu da ihtiyar kocam! Doğrusu şaşılacak bir şey!” dedi.”⁴⁹⁴

قَالُوا اتَّعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

“Elçiler de “Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir” dediler.”⁴⁹⁵

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ

“İbrâhim’in korkusu geçip kendisine müjde de gelince Lût kavmi hakkında bizimle tartışmaya başladı.”⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Hûd 11/69.

⁴⁹² Hûd 11/70.

⁴⁹³ Hûd 11/71

⁴⁹⁴ Hûd 11/72.

⁴⁹⁵ Hûd 11/73.

⁴⁹⁶ Hûd 11/74.

“Çünkü İbrahim yumuşak ve Allah’a yönelen bir kimseydi.”⁴⁹⁷

يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ

“İbrâhim, bundan vazgeç; çünkü rabbinin emri gelmiştir. Onlara, geri çevrilmez bir azâb mutlaka gelecektir” dediler.”⁴⁹⁸

Hiz. İbrahim’e gelen meleklerin anlatıldığı bu bölümde Seyyid Kutub, Hiz. İbrahim’in kendisini korkutan misafirlerine karşı cömert davranmasını onun Allah’a karşı olan teslimiyetine bağlamış, bu durumun her koşulda mü’minlere bir ders olması gerektiğini vurgulamıştır. Meleklerin Lût kavminin helâk edileceğine dair beyanlarından sonra onlarla tartışmaya girmesini ve orada Hiz. Lût’un varlığından bahsetmesini Hiz. İbrahim’in merhamet ve adâlet duygusuna bağlamıştır.⁴⁹⁹

Vehbe Zuhaylî ise genel itibari ile bu Hiz. İbrahim’e gelen meleklerin anlatıldığı bu bölümde fikhî çıkarımlarda bulunmuştur. Gelen meleklerin Cebrail, Mikail ve İsrail olduklarını aktarmıştır. Misafir ağırlamanın güzel bir ahlâk olduğunu, bu durumun sâlih kimselerin davranışlarından olduğunu zikretmiş, misafirliğe dair bilgiler vermiştir. Hiz. İbrahim’in hanımının gülmesini Lût kavminin helâk olacağına sevinmiş olabileceği şeklinde ifade etmiştir. Zuhaylî’de Kutub gibi Hiz. İbrâhim’in meleklerle tartışmaya girmesini onun adâlet ve merhamet duygusuna bağlamıştır.⁵⁰⁰

4.1.9 Hiz. Lût Kıssası

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ

“Elçilerimiz Lût’a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve “Bu çok zor bir gün” dedi.”⁵⁰¹

Seyyid Kutub, Lût kavminin içine düştüğü durumun cinsi sapıklık olduğunu, bu hastalığın hayata karşı çıkmak anlamına geldiğinden bahsetmiştir. İnsan fitratının cinsi sapıklıktan sırf ahlâkî sebeplerden ötürü değil, fitrî sebeplerden ötürü de nefret ettiğini

⁴⁹⁷ Hûd 11/75.

⁴⁹⁸ Hûd 11/76.

⁴⁹⁹ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/236.

⁵⁰⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/428-429.

⁵⁰¹ Hûd 11/77.

zikretmiştir. Hz. Lût, kavminin nasıl bir ahlâka sahip olduğunu bildiği için geldikleri gün kalbi daralmıştır.⁵⁰²

Vehbe Zuhaylî, meleklerin Allah'ın bir imtihanı olarak genç ve düzgün bir yapıya sahip olarak geldiklerini zikretmiştir.⁵⁰³

Seyyid Kutub Lût kavminin ahlâkî yapısının bozukluğundan bahsederken Zuhaylî, yalnızca meleklerin niteliklerine yer vermiştir. Böylece her iki müfessirde farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمَنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا

تُخْزَوْنَ فِي صَنِيعِي الْيَسِ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

“Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lût, dedi ki: “Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar(la nikâhlanmanız) sizin için daha temizdir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin. İçinizde hiç aklı başında bir adam yok mu?”⁵⁰⁴

Seyyid Kutub, kavmin koşarak gelmesini sara hastalığına tutulan kimselere benzetmiştir. Hz. Lût’un sıkıntı duymasının sebebi kavminin daha önceden vukuatlı olmasıdır. Hz. Lût kendi kızları ile nikâhlamayı teklif ederek onların fitratlarına hitap etmiştir.⁵⁰⁵

Vehbe Zuhaylî, Hz. Lût’un kavmine misafirlerin geldiğini karısının haber verdiğini zikretmiştir. “İşte kızlarım” ifadesinden maksadın kavminin kızları ve hanımları olduğunu bildirmiştir. Bunun sebebi olarak da İbn Abbas’ın “Peygamber ümmetin babası konumundadır” rivâyetini göstermiştir. Mücâhid, Katâde gibi alimlerin “kızlarım” ifadesini Hz. Lût’un kendi kızları olarak değil ümmetin kızları olarak anladıklarına dair nakilleri aktarmıştır.⁵⁰⁶

Seyyid Kutub kavmin sapıkça tavırlarla eve gelmelerinin sara hastalığına benzetmekle yetinirken Zuhaylî bu konuda herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Zuhaylî rivâyetlere dayanarak “kızlarım” ifadesinden kastedilenin ümmetin kızları anlamına

⁵⁰² Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/238.

⁵⁰³ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/434.

⁵⁰⁴ Hûd 11/78.

⁵⁰⁵ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/239.

⁵⁰⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/435.

geldiğini zikrederken, Kutub bu konuda açıklama yapmamış yalnızca fuhşa yönelmemeleri için bu teklifte bulunulduğunu ifade etmiştir.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكُمْ مِنْ حَقٍّ وَاتَّكَ لَتَعْلَمُنَّ مَا نُرِيدُ

“Onlar, “İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok. Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun” dediler.”⁵⁰⁷

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ

“(Lût da:) “Keşke size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı, ya da sağlam bir desteğe dayanabilseydim” dedi.”⁵⁰⁸

Seyyid Kutub, kavminin bu habisi fiili işaret eden sözlerini işittikten sonra Hz. Lût’un çaresizliğini, elleri yana düşen bir insana benzetmiştir.⁵⁰⁹

Vehbe Zuhaylî, Hz. Lût’un kavmine karşı söylediklerinin bir tehdit mahiyetinde olduğunu bildirmiştir.⁵¹⁰

Seyyid Kutub Hz. Lût’un çaresizliğine dikkat çekerken Zuhaylî, Hz. Lût’un kavmine karşı söylediklerini tehdit olarak değerlendirmiştir.

قَالُوا يَا لَوُطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ إِنَّهُ مُ

صِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ

“Konukları şöyle dedi: “Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamayacaklar. Geceleyin bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın müstesna. (Onu bırak.) Çünkü onların (kavminin) başına gelecek olan azâb, onun başına da gelecektir. Onların azâbla buluşma zamanı sabahdır. Sabah yakın değil midir?”⁵¹¹

Seyyid Kutub, “sabah yakın değil midir?” ifadesinin bu kadar sıkıntıdan sonra Hz. Lût için bir rahatlatma ifadesi olduğunu zikretmiştir.⁵¹²

⁵⁰⁷ Hûd 11/79.

⁵⁰⁸ Hûd 11/80.

⁵⁰⁹ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/240.

⁵¹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/435.

⁵¹¹ Hûd 11/81.

⁵¹² Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, 8/240.

Vehbe Zuhaylî, meleklerin Hz. Lût’a “Onların yok olma vakitleri bu sabahtır” dediklerini, buna karşın Hz. Lût’un helâkın hemen gerçekleşmesini istediğini, meleklerinde “sabah yakın değil mi?” diyerek karşılık verdiklerini, bundan sonra Hz. Lût’un ailesiyle birlikte geceleyin çıktığını ifade etmiştir.⁵¹³

Seyyid Kutub burada “sabah yakın değil midir?” ifadesinin Hz. Lût için ilk söylendiği andan itibaren rahatlatıcı bir haber olarak değerlendirirken, Zuhaylî Hz. Lût’un helâk edilmelerini hemen istemesinin ardından söylenen ifade olarak değerlendirmiştir.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِنْ سِجِّيلٍ مَنُصُونٍ

مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ

“(Azâb) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık. Bunlar zâlimlerden uzak değildir.”⁵¹⁴

Seyyid Kutub, helâkı her şeyi altüst eden, silip süpüren, ortadan kaldıran bir felaket şeklinde tasvir etmiştir. Bu alt üst oluşun onların insanlıktan çıkıp hayvanlık derecesine düşen tabiatlarıyla uygun olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Kutub, bu helâkı volkan püskürmesine benzetmiştir.⁵¹⁵

Vehbe Zuhaylî, “Bu azâb zâlimlerden hiçbir zaman uzak değildir.” ifadesini Lût kavmini helâk eden azâbın, Mekkeli müşrikler gibi zulmeden, onların yolunu takip eden kimselerden uzak olmayacağı şeklinde açıklamıştır.⁵¹⁶

Hiz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Ümmetimin sonunda bir topluluk gelecek, bunların erkekleri erkeklerle kadınları da kadınlarla yetinecek. Bu, olduğu zaman Lût kavminin azâbını yani “Allah’ın bunlar üzerine kızgın taşlar göndermesini bekleyin.” Sonra da Rasulullah (s.a.v.) şu âyeti okumuştur: “Bu azâb zâlimlerden (hiçbir zaman) uzak değildir.”⁵¹⁷

Seyyid Kutub âyetin ilk bölümünü ele alıp helâk edilişlerine dikkat çekerken Zuhaylî, son kısmına değinerek her dönemde zâlimlik yapan kimselerin bu âkıbete uğrayabileceklerine vurgu yapmıştır.

⁵¹³ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/436.

⁵¹⁴ Hûd 11/82-83.

⁵¹⁵ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/241.

⁵¹⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/437.

⁵¹⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/441.

Vehbe Zuhaylî Hz. Lût kavmi kıssasından çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;⁵¹⁸

1- Mü'min Allah'ın koyduğu kanunlara uymada ciddiyet gösteren kimsedir. Azâb gelmeden önce gelmemesi için elinden geleni yapan kimsedir.

2- Lût kavmi peygamberlerinin misafirlerin bulunduğu eve hızlıca koşarak gelmeleri, dehşet verici azâba süratlice lââyık olduklarının delilidir. Koşarak gelmelerine sebep olan kişi Hz. Lût'un karısıdır.

3- Kavmi Hz. Lût'a gelip misafirlerine göz dikince, Hz. Lût misafirlerini korumak niyetiyle kızlarını nikahlamayı teklif etmiştir. Buradan o zamanki sünnetin kâfir erkeklerle mü'min kadınının evlenmesine caiz olduğuna işaret etmektedir. Aynı durum İslâm'ın ilk yıllarında caiz olup sonradan neshedilmiştir.

4- Misafirlerine ikram eden, onları korumak için elinden gelen her şeyi yapan kimse şahsiyetli kimsedir.

5- Fesadın ve fuhşun olduğu yerde dürüstlük ve temizlik yoktur. Lût kavminin kızlara ihtiyacı olmadıklarına dair söylemlerinden, onların kadınlarla ilgilenmediği, onları arzulamadıkları, onların tek isteklerinin erkek olan misafirler olduğu anlaşılmaktadır.

6- Hz. Lût, kavminin ahlâksız tutumuna karşı, onları engelleyecek bir pozisyonda olmadığından, kendisini zayıf hissetmesinden rahatsız olduğunu ortaya koymuş, çaresizlik içerisinde onlara karşı koyacak bir gücün olması için temennide bulunmuş, bu çaresizliğin ardından misafirlerinin, kavmine gereken dersi vermeye gelen Allah'ın görevli melekleri olduğunu öğrenmiştir.

Meleklerin Hz. Lût'a “*Onlar sana hiçbir şekilde kötülük yapamayacaklardır*” diyerek rahatlatmaları, beş müjdeyi barındırmaktadır;

- a)** Allah'ın elçileri oldukları,
- b)** Kâfirlerin amaçlarına ulaşamayacakları,
- c)** Kâfirlerin helâk olacakları,
- d)** Hz. Lût'un ailesiyle birlikte kurtulacağı,
- e)** Hz. Lût'un yardımcısının Allah Tealâ olduğu.

⁵¹⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/437-441.

7- Lût kavminin helâkının tan yerinin ağarması ile Güneş'in doğuşu arasındaki zaman diliminde, Cebrail'in köyleri alt üst etmesi ile meydana geldiği zikredilmiştir.

a) Yaşadıkları beldenin toprağının yerden kaldırıp alınıp göğe çıkararak alt üst etme olayı olağan üstü bir durumdur.

b) Diğer köylerin sarsılmadan olduğu gibi kalıp yalnızca yaşadıkları bölgenin çarpılması acayip bir durumdur. Ayrıca Hz. Lût ve ailesinin çok uzak mesafede olmamalarına rağmen azâbı hissetmemeleri büyük bir mûcizedir.

8- Lût kavmine atılan taşların üç özelliği vardır;

a) “Siccîl” çok sert ya da çamurdan taşlaşmış taş.

b) “Menzûd” peş peşe yağan taş.

c) “Müsevveme” mühürlü, işaretlenmiş taş.

İşaretlenmiş taşların yer yüzündeki taşlardan olmadığına dair rivâyetler vardır.

4.1.10 Hz. Şuayb Kıssası

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرِيكُمْ بِخَيْرٍ
وَلِئِىْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُحِيطٍ

“Medyen halkına da kardeşleri Şu'ayb'ı peygamber gönderdik. O, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum. Ben sizin adınıza kuşatıcı bir günün azâbından korkuyorum.”⁵¹⁹

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adâletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”⁵²⁰

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ

⁵¹⁹ Hûd 11/84.

⁵²⁰ Hûd 11/85.

“Eğer inanan kimselerseniz Allah’ın bıraktığı helâl kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin başınızda bir bekçi değilim.”⁵²¹

Seyyid Kutub, inançdan sonra gelen ikinci ana unsurun adâlet ve emanet olduğunu zikretmiştir. Ayrıca Medyen halkından bahsetmiş, onların alışverişte hile yaptıklarından, kervanların geçtiği merkezî bir konumda olduklarından, insanların yollarını keserek yağmaladıklarından bahsetmiştir.⁵²²

Kutub, toplum içinde Allah’ın şeriatı hâkim olduğunda gerek ahlâkî kurallarda gerekse ictimâî münasebetlerde topluma bir takım materyalist görüşlerin tesir edemeyeceğini, bu görüşlerin İslâm şeriatı içerisinde silinip gideceğini söylemiştir.⁵²³

“Ölçü ve tartıyı eksik tutmayın” âyetini zaten bolluk içerisindeyiz, sizin bu hâliniz şuanki hâlinizi silip götürecek bir hâldir, şeklinde yorumlamıştır. Bu uyarının iki kez zikredildiğini birinci uyarının menfî, ikinci uyarının müsbet şekilde geldiğini zikretmiştir. “İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin” ifadesini yalnızca maddî olarak değil umumî olarak ele almıştır. İnsanların eşyalarının eksik verilmesi ile insanların adâletten ümidini keseceğine, toplumun havasını bozacağına ve böylece sosyal düzenin sarsılabileceğine değinmiştir.⁵²⁴

Vehbe Zuhaylî, Hz. Şuayb’ın kavminin içerisinde nesebi en şerefli olan kimse olduğunu zikretmiştir. Hz. Şuayb imanın aslı olan tevhidi onlara emretmiştir. Zuhaylî, “Ben sizi bir hayr içinde görüyorum” ifadesini; Nimet, ferahlık, bolluk olarak yorumlamış, Allah Tealâ’nın haramlarının çiğnenmesi hâlinde bu nimetlerden mahrum olarak herkesi toptan yok eden, arkasında tek bir iz dahi bırakmayacak bir azâbın kuşatabileceğinden bahsetmiştir. Bununla ya dünyada toptan helâk olmak ya da cehennemde âhîret azâbı çekmek olduğunu zikretmiştir.⁵²⁵

Zuhaylî, “ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ ” ifadesi ile yalnızca mal konusunda değil insanlar hakkında her türlü konuda noksanlık yapmaktan, zulmetmekten uzak durma olarak yorumlamıştır. “ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ” ifadesinin maddî, manevî her konuyu barındırdığını, ardından gelen “müfsidin” kelimesinin bozgunculuk manasına geldiğini,

⁵²¹ Hûd 11/86.

⁵²² Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/246.

⁵²³ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/247.

⁵²⁴ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/248.

⁵²⁵ Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 6/448.

bundan dolayı yanlışlıkla veya düzeltmek amacıyla yapılan işlerde günâh olmayacağını zikretmiştir.⁵²⁶

Her iki müfessirde aynı manalara gelen açıklamalara yer vermişlerdir. Medyen halkının refah seviyesi yüksek bir toplum olduğundan bahsetmişler, bu haldeyken adâlet terazisini yerinden oynatırlarsa sonlarının kötü olacağını ifade etmişler, insanların yalnızca maddî anlamda değil, haklarının da çiğnenmemesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca Kutub inançdan sonra gelen ikinci unsurun adâlet olduğunu ifade etmiştir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلُوكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرَكَ مَا يَعْْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

“Dediler ki: “Ey Şuayb! Babalarımızın taptığını yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor. Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve akli başında bir adamsın.”⁵²⁷

Seyyid Kutub, bu ifadelerin alaycı, küçümseyici bir tavırdan inat ve bilgisizlik yüzünden yapıldığını, namazın akîdevî bir mesele olduğunu anlamadıklarını zikretmiştir. Namaz ile hayat sisteminin veya sosyal düzenin birbirinden ayrılmayan parçalar olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Seyyid Kutub burada günümüz dünyasında da durumun Medyen halkının amelinden farkı olmadığını, inanç ve ibâdetin Allah’a, nizam ve beşerî ilişkilerin Allah’tan başka kimselere havale edildiğini ifade etmiştir.⁵²⁸

Vehbe Zuhaylî, Hz. Şuayb’ın kavminin bu şekilde alaycı bir tavırla ona cevap vermelerinin sebebini onun çok namaz kılan birisi olması ya da namazın mallarında diledikleri şekilde hareket etmelerini engellemesi olarak zikretmiştir. Çünkü kendilerini malların tasarrufunda menfaati gerektiren her durumda dilediklerini yapabileceklerini, zekât vermeden mallarını harcayacaklarını bildirmişlerdir.⁵²⁹

Her iki müfessirde Medyen halkının bu ifadeleri alaycı bir tavırla söylediklerini ifade etmişler, kavmin bu tavrı sergilemesinin sebebini namazın sosyal hayata müdahale eden bir yönü olmasına bağlamışlardır.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيْتَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَهْيَكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

⁵²⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/449.

⁵²⁷ Hûd 11/87.

⁵²⁸ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/250.

⁵²⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/450.

“Şuayb, şöyle dedi: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse! Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğinde (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım ancak Allah’ın yardımı ile. Ben sadece O’na tevekkül ettim ve sadece O’na yöneliyorum.”⁵³⁰

Seyyid Kutub, Hz. Şuayb’ın ıslah etmek isterken geneli içine alan bir ıslah hareketi başlatmak istediğini, toplumun her kesimini içine alan bir hareket istediğini zikretmiştir. Toplumlar ilâhî emirlere uyduğunda şahsî kazançlarının azalacağını, fırsatları kayıracaklarını zannetseler de kaybettiklerinin kötü ve haram kazanç olduğunu bildirmiştir.⁵³¹

Vehbe Zuhaylî, burada “rabbimden gelen delil” ifadesini peygamberlik, hikmet, basiret ve nimet olarak açıklamıştır. Ayrıca Hz. Şuayb’ın hayatını tutarlı yaşamaya çalıştığını, kavminin ise tutarsız bir hayata sahip olduklarına vurgu yapmıştır.⁵³²

Seyyid Kutub Hz. Şuayb’ın ıslah etmekteki mücadele amacına değinirken Zuhaylî, yalnızca “rabbimden gelen delil” ifadesinin anlamlarını zikretmiştir.

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ

بَعِيدٍ

“Ey Kavmim! Bana karşı olan düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Salih kavminin başına gelenin benzeri gibi bir felaketi sakın sizin de başınıza getirmesin. (Ve unutmayın ki) Lût kavmi sizden uzak değildir.”⁵³³

Seyyid Kutub, Hz. Şuayb’ın, kavmine kendilerinden hem zaman hem de mekân bakımından uzak olmayan kavimlerin ibretlik durumlarını hatırlatıp, onları kendilerine getirmeye çalıştığını zikretmiştir.⁵³⁴

Vehbe Zuhaylî Hz. Şuayb’ın, kavmine muhalefet etmenin, kızmanın fayda vermediğini, daha önceki ümmetlerin hâlinin ortada olduğunu, özellikle Lût kavminin mekân olarak da uzak olmadığını hatırlattığını, onları ibret almaya davet ettiğini bildirmiştir.⁵³⁵

⁵³⁰ Hûd 11/88.

⁵³¹ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/253.

⁵³² Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/451.

⁵³³ Hûd 11/89.

⁵³⁴ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/254.

⁵³⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/451.

Her iki müfessirde aynı bakış açısı ile değerlendirmelerde bulunarak Lût kavminden ibret alınması gerektiğini, yoksa azâbın hiç de uzak olmayacağına işaret ederek ortak açıklamalarda bulmuşlardır.

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيَّ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ

“Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O’na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir.”⁵³⁶

Seyyid Kutub, Hz. Şuayb’ın ibretlik kıssaları hatırlattıktan sonra kavmine yapması gerekenleri zikrettiğini, onları tevbe ve istiğfara davet ettiğini zikretmiştir.⁵³⁷

Vehbe Zuhaylî, burdaki ifadelerde günâhları terk edip, tevbede ve istiğfarda devamlı olmanın günâhları sileceğine hem bu dünyada hem de âhirette hayra neden olacağına delil olduğunu zikretmiştir.⁵³⁸

İki müfessirde burada çıkış yolunun tevbe ve istiğfar olduğuna değinmişlerdir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقْتُمْ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرِيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ

“Dediler ki: “Ey Şuayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, seni taşla tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin.”⁵³⁹

Seyyid Kutub inkârcıların bu tavırlarının hâkikatler karşısında içlerinin sıkılmalarına ve bu hâkikatleri görmeye tahammül edememelerine bağlamıştır. Üstünlük ve şeref sahibi olmanın inkârcılara göre saygın bir aile ve aşirete sahip olmak olduğunu ifade etmiştir.

540

Veyhbe Zuhaylî ise burada inkârcılara peygamberin tevhidi anlattığını, onların da âyette geçen مَا نَفَقْتُمْ ifadesinden derinlemesine tevhidi anlamadıklarını ifade etmiştir. Delillere söverek ve tehdit ederek karşılık veren kimselerin perişan olan beyinsiz kimseler olduklarını zikretmiştir.⁵⁴¹

⁵³⁶ Hûd 11/90.

⁵³⁷ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/254.

⁵³⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/452.

⁵³⁹ Hûd 11/91.

⁵⁴⁰ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/255.

⁵⁴¹ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/452.

Her iki müfessirde inkârcıların tutumlarını, hâkikatler karşısında tahammülü olmayan beyinsiz kimselere benzetmiştir.

قَالَ يَا قَوْمِ ارْهَطِيْ اَعْنَزُ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَاتَّخِذُوْهُ وِرَآءَكُمْ طَهْرًا اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيطٌ

“Şuayb da, “Ey kavmim! Size göre benim kabilem Allah’tan daha mı hatırlı ki O’nu arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki rabbim yaptıklarınızı kuşatmıştır.”⁵⁴²

Seyyid Kutub zayıf, güçsüz bir beşer topluluğunun Allah’a nazaran daha şerefli olamayacağını ve sırt çevirmenin kaçmak ve dönmek manasına geldiğini ifade etmiş, yapılan bu davranışların ölçsüzlük, küfür, tekzip, hayasızlık, nimeti inkâr olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴³

Vehbe Zuhaylî’de aynı şekilde bir beşer topluluğunun Allah’a nazaran hatırlı sayılmasının ölçsüzlük olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁴

وَيَا قَوْمِ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّىْ غَامِلٌۢ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَۙ مَنْ يَّاتِيْهِ عَذَابٌ يُّجْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَّارْتَقِبُوا اِنِّىْ مَعَكُمْ رَقِيبٌ

“Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kimin başına aşağılayıcı bir azâb geleceğini ve (böylece) yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim” dedi.”⁵⁴⁵

Hem Kutub hem de Zuhaylî burada peygamberin son çağrısını yaptığını ve artık perdenin kapanarak inkârcıların azâb ile baş başa kaldıklarını ifade etmişlerdir.⁵⁴⁶

وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍۭ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا الصَّيْحَةَ فَاصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جَاثِيْنَ

“Emrimiz gelince, Şuayb’ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; haksızlık edenleri de korkunç bir gürültü yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar.”⁵⁴⁷

كَانَ لَمْ يَعْزُوا فِيْهَا اِلَّا بُعْدًا لِّمَدَيْنِ كَمَا بَعْدَتْ ثُمُوْدُ

⁵⁴² Hûd 11/92.

⁵⁴³ Kutub, *Fî zılâlî ’l-Kur’ân*, 8/256.

⁵⁴⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû ’l-Münîr*, 6/452.

⁵⁴⁵ Hûd 11/93.

⁵⁴⁶ Kutub, *Fî zılâlî ’l-Kur’ân*, 8/257; Zuhaylî, *Tefsîrû ’l-Münîr*, 6/453.

⁵⁴⁷ Hûd 11/94.

“Sanki orada hiç oturmamışlardı! İşte böyle, Semûd’un yıkıldığı gibi Medyen de yıkılıp gitti!”⁵⁴⁸

Kutub tarihin kara yapraklarından birisinin daha kapandığını ifade ederek Medyen kavminin helâk olup gittiğini bildirmiştir.⁵⁴⁹

Zuhaylî ise azâbın burada korkunç bir gürültü olarak ifade edildiğini, diğer sûrelerde ise bulutlu günün azâbı ve çılgılık olarak ifade edildiğini zikretmiş, bunların hepsinin bir arada gerçekleştiği bundan dolayı inkârcıların yerlerinden kıpırdamayacak şekilde helâk olduklarını vurgulamıştır.⁵⁵⁰

Seyyid Kutub, Hz. Şuayb’a karşı kavminin yaptığı tavrın, kabile davası olduğunu, inanç davası olarak görmediklerini zikretmiş, hayatı maddî değerlerle ölçtükleri için Hz. Şuayb’ı anlamadıklarını öne sürmüştür.⁵⁵¹

Vehbe Zuhaylî, Hz. Şuayb’ın peygamberlerin hatibi olduğunu nakletmiş, onların bu tutumunun saçma olduğunu vurgulamıştır. Onların şan ve şerefi bir kabileye ait olup onların yanında bulunup bulunmamakta aradıklarını zikretmiştir.⁵⁵²

Her iki müfessirde Medyen kavminin peygamberlerine karşı tavırlarının kabilecilikten kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Seyyid Kutub son âyetlerin anlamlarını izah ettikten sonra şu açıklamalara yer vermiştir; Ne kadar kuvvetli olursa olsun bir beşer topluluğun, hele de zayıf tabiatlı bir varlık yığının Allah’tan şerefli olamayacağını zikretmiştir. Sırt çevirmenin kaçmak ve dönmek olduğunu, onların Allah’ı bırakıp kaçtıklarını ifade etmiştir. Hz. Şuayb’ın kabilesine veya topluluğuna değil de Rabbine güvendiğini “Şüphesiz Rabbim sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.” ifadesi ile ortaya koymaktadır. Kutub, “Elinizden geleni yapın” ifadesi ile Hz. Şuayb’ın kavminin arasından çıktığını kendi yoluna devam edeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Kutub, Medyen kavminin helâkı ile tarihin kara yapraklarından birinin de kapandığını bildirmiştir.⁵⁵³

⁵⁴⁸ Hûd 11/95.

⁵⁴⁹ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/257.

⁵⁵⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/454.

⁵⁵¹ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/255.

⁵⁵² Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/452.

⁵⁵³ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/256-258.

Vehbe Zuhaylî, Hz. Şuayb kıssasın geçtiği âyetlerden çıkarılabilecek hükümleri ve hikmetleri şöyle sıralamıştır;⁵⁵⁴

1- Hz. Şuayb'ın davetinde iki önemli detay vardır;

a) İnançtaki sıkıntıların düzeltilmesi,

b) Sosyal düzenin ıslah edilmesi.

Birincisi için Hz. Şuayb kavmini tevhide davet etmiştir.

İkincisi için ticarî ahlâkın olmazsa olmazı terazinin dengeli olmasını, eksiklik, noksanlık, sahtekârlık yapmamalarını emretmiştir. Şirkten tamamen kurtulmaları için hilekârlığı bırakıp adil olmaları gerekmektedir.

2- Medyen kavminin cezası dünyada umumî bir helâktir.

3- Hz. Şuayb'ın kavmini tevhide davet etmesi bir kere zikredilirken, sosyal düzeni alt üst eden aynı zamanda kul hakkı olan tartı ve ölçüdeki eksikliğe sık sık değinilmiştir. Bunun ardından tartının tam yapılması emredilmiştir. Ölçeklerin bilinenin dışında kullanılmaması kastedilmiştir.

İnsanların hak ettikleri tüm konularda haklarının eksik verilmemesi gerektiği, aksi halde bu durumun yer yüzünde fesat çıkarmakla aynı manaya geleceğinin vurgusu yapılmıştır.

Hz. Şuayb kavminin ticarî ahlâksızlık yapmalarının sebebini nimete nankörlük etmeleri ve sorumsuzca davranmaları olarak görmüştür. Çünkü “*Ben sizi nimet içinde görüyorum*”, “*Bolluk ve refah içinde görüyorum*” ve “*Allah'ın sizin için geriye bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır*” söylemlerinden kavminin durumunun iyi olduğu, muhtaç bir konumda olmayıp haddi aştıkları görülmektedir.

“*Ben sizin üzerinizde bekçi değilim.*” ifadesi ticarî işlerle uğraşan herkes için Allah'ın her daim gözetlediğini, kendilerini de gözetim altında hissetmesini sağlayan temel bir kaidedir.

4- Bu kadar açık hüccetler karşısında Medyen kavminin verdiği cevaplar, onların câhil ve budala olduğunu göstermektedir. Medyen kavmi taklitçi zihniyeti bırakamadıklarından, yaptıkları hileleri, ticarî özgürlük olarak gördüler. Bu sahtekâr düzeni çözen Hz. Şuayb'ın kıldığı namaz ile alaya alarak, bu düşüncesinin namaz ile alakalı olduğunu öne sürdüler.

⁵⁵⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/454-458.

Tüm bunları söylerken Hz. Şuayb'ın her zaman akli başında hilim sahibi olduğunu da itiraf etmişlerdir.

5- Medyen kavmi borç verirken sahih para vermekte, peşin alışverişte sayı ile, borç paralarda ise tartı ile alışveriş yaparak borcun fazlalaşmasını sağlıyorlardı.

6- Hz. Şuayb tevhid konusunda hiç geri adım atmamış, her zaman Allah'a güvencesinin tam olması, tüm işleri O'na havale etmesi, başarısını O'na dayandırması hususunda hiç sarsılmamıştır.

7- Helâk olayı gerçekleşmeden önce yapılan tüm tehdit ve uyarılar insanlar için bu durumdan kurtuluş için bir rahmet ve lütufta bulunmaktadır.

Hz. Şuayb kavmine geçmişte helâk olan kavimleri hatırlatmış, uyarıları dikkate almayıp, düşmanca bir tavır sergilemeleri hâlinde, aynı âkıbetin onların da başına geleceğini haber vermiştir.

8- Geçmişe tevbe edip, istiğfarda bulunmak kurtuluşun ve emniyet altında olmanın yoludur.

9- Medyen halkı Hz. Şuayb'ın kabilesinin varlığından dolayı ona bir şey yapmadıklarını alaya alıp, küçümseyerek ifade etmişlerdir. Nitekim Hz. Şuayb çekinilecek, sakınılacak olanın bir kabile değil, Allah Tealâ olması gerektiğini onlara her daim hatırlatmıştır.

10- Hz. Şuayb meydan okurcasına şiddetli bir şekilde ellerinden geleni yapıp beklmelerini, kendisinin de bekleyeceğini onlara bildirmiştir.

12- Medyen kavmi Semûd kavmi gibi “korkunç bir çılgılık” ile helâk olmuştur. Cebrail'in (a.s.) bir çılgılık sesi ile onları helâk ettiğini, yurtlarında hiç yaşamamış gibi yok olup gittikleri rivâyet edilmiştir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ

*“Gerçekten Mûsâ'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun adamlarına gönderdik; fakat onlar (Mûsâ'ya değil) Firavun'un emrine uydular; oysa Firavun'un emri isabetli değildi.”*⁵⁵⁵

Seyyid Kutub bu âyette Hz. Mûsa kıssasının tümünü birden atlayıp sonuç kısmından bahsedildiğini, işleri güçleri budalalık, cehâlet ve demagoji olan kavme karşı güçlü

⁵⁵⁵ Hûd 11/96-97.

delillerle çıkıldığını ancak insanların genelinin şanlarını şereflerini ayaklar altına alarak onların bu sığ davranışlarının peşinden gittiklerini zikretmiştir.⁵⁵⁶

Vehbe Zuhaylî ise buradaki mucizelerin dokuz tane olduğunu, bunların; asa, nurlu beyaz el, tûfan, çekirge, bit, kurbağa yağması, kan ve meyvelerde ve canlılarda noksanlık veya dağın gölge gibi oluşu ve denizin yarılmasını zikretmiştir. Firavunun ve etrafındaki kimselerin işlerinin bilgisizlik, sapıklık, inkârcılık, inatçılık, haksızlık ve bozgunculuktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir.⁵⁵⁷

Kutub mucizelerin neler olduğunu belirtmezken, Zuhaylî tek tek açıklamıştır. Firavunun işleri ve tavırları konusunda ortak bir görüş belirtmişlerdir.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

“Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir.

Gidilen o yer ne kötü!”⁵⁵⁸

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعَنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ بِئْسَ الرَّفْدُ الْمَرْفُودُ

“Onların burada da kıyamet gününde de lânet peşlerini bırakmadı; verilen “ödül” ne kötü!”⁵⁵⁹

Seyyid Kutub kıssanın hızlı bir şekilde son bölümüne geçildiğini ve Firavunun kıyamette tıpkı bir çoban gibi peşindeki insanları sürüklediğinden bahsetmiştir.⁵⁶⁰

Vehbe Zuhaylî ise dünyada delalette önderlik yapanların âhirette de cehenneme götürme hususunda önderlik yapacaklarını ve onların iki kat azâba uğratılacaklarını ifade etmiştir.⁵⁶¹

İki müfessirde Firavunun dünyada nasıl başı çekmişse âhirette de azâba götürme hususunda başı çekeceğini vurgulamıştır.

ذَلِكَ مِنْ آتِبَاءِ الْفَرَى نَقْصُهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ

⁵⁵⁶ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/259.

⁵⁵⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/461.

⁵⁵⁸ Hûd 11/98.

⁵⁵⁹ Hûd 11/99.

⁵⁶⁰ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/260.

⁵⁶¹ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/463.

“İşte sana anlatmakta olduğumuz eski beldelerin haberleri böyle. Kiminin izleri hâlâ ayakta, kimi de biçilip yere serilmiş.”⁵⁶²

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُ

مُ غَيْرَ تَنْبِيْهِ

“Onlara biz zulmetmedik; onlar kendi kendilerine zulmettiler. Rabbinin hükmü geldiğinde Allah’ı bırakıp da taptıkları tanrıları onlara hiçbir şey sağlamadı; ziyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.”⁵⁶³

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

“Rabbin, zulme sapan toplulukları yakaladığında işte böyle yakalar! Şüphesiz onun cezalandırması pek elem vericidir, pek çetindir!”⁵⁶⁴

Seyyid Kutub bu âyetlerde, eski beldelerin anlatıldığı haberlerin helâk olan kavimler olduğunu zikretmiş, onların başlarına gelen acı sonların hâlâ yüreklerde canlılığını koruduğunu, bir kısım ayakta kalan izlerin Âd kavmi harabeleri ve Hicr yurdunda kalan harabeler olduğunu, silinip giden yurtların ise Nûh kavmi ve Lût kavminin beldeleri olduğunu vurgulamıştır. Kutub, inkârcıların akıllarını kullanmayıp, hidâyetten yüz çevirmelerini, âyetleri yalanlayıp, alay ederek kendilerine zulmettiklerini belirtmiş, ayrıca sahtekâr ilâhların fayda vermek bir kenara dursun kat kat azâba uğramalarına sebep olduğunu zikretmiştir.⁵⁶⁵

Vehbe Zuhaylî de aynı şekilde anlatılanların önceki âyetlerde anlatılan helâk olan kavimler olduğunu belirtmiş, ayakta kalan izlerin Hz. Sâlih’in kavmine ait olduğunu, silinenin ise Hz. Lût’un kavmi olduğunu zikretmiştir. Aynı şekilde peygamberi yalanlamak, inkâr etmek, şirk koşmak, fesat çıkarmak ve sahte tanrılardan şefaât dilemek gibi sebeplerden dolayı kendi kendilerine zulmettiklerini ifade etmiştir.⁵⁶⁶

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

⁵⁶² Hûd 11/100

⁵⁶³ Hûd 11/101.

⁵⁶⁴ Hûd 11/102.

⁵⁶⁵ Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur 'ân*, 8/268.

⁵⁶⁶ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/466.

“İşte bunda, âhiret azâbından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı gündür ve o gün olup bitenin gözle görüldüğü bir gündür.”⁵⁶⁷

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدُّودٍ

“Biz o günü sadece belli bir süreye kadar erteleriz.”⁵⁶⁸

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

“O gün geldiğinde Allah’ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu!”⁵⁶⁹

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُّوا فَفِي النَّارِ هُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ

“Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onlar her nefeste acıdan inleyip feryat ederler.”⁵⁷⁰

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

“Rabbinin dilediği hariç, onlar gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Rabbin gerçekten istediğini yapar.”⁵⁷¹

وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْذُودٍ

“Mutlu olanlara gelince onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada kesintisiz bir lutuf olarak ebedî kalacaklardır.”⁵⁷²

Seyyid Kutub âyetlerin açıklamasında, âhiretten korkmayanların kalplerinin katılmış olduğunu, bugünün en büyük özelliğinin herkesin hazır bir şekilde bekleyiş içerisinde olduğu toplanma günü olduğunu, izinsiz kimsenin konuşamadığını ifade etmiş, o gün birtakım kimselerin o günün vermiş olduğu bunaltıdan yüksek sesle soluk alıp verdiklerini, kimilerinin de ellerinin altında her istedikleri olacak şekilde eğlendiklerini

⁵⁶⁷ Hûd 11/103.

⁵⁶⁸ Hûd 11/104.

⁵⁶⁹ Hûd 11/105.

⁵⁷⁰ Hûd 11/106.

⁵⁷¹ Hûd 11/107.

⁵⁷² Hûd 11/108.

zikretmiştir. Ayrıca Kutub, “gökler ve yer durdukça” ifadesinin süreklilik ve devamlılık manasına geldiğini, bu sürekliliğin Allah’ın isteğine bağlı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷³

Vehbe Zuhaylî ise helâk olan kavimlerde âhiret azâbından korkan kimseler için ibretler olduğunu ifade etmiş, âhiret gününün toplanma günü olduğunu, bedbaht olanların isyanları, küfürleri ve kendi elleriyle yaptıkları günâhlardan dolayı azâba uğradıklarını, bu kimselerin endişe, keder ve gönül darlığından dolayı zorlukla nefes alıp verdiklerini, mutlu olanların ise doğru yolu takip edip doğru ameller yapmalarından dolayı nimetler içerisinde olduklarını zikretmiştir. Aynı şekilde Zuhaylî de yerin ve göğün devamlı olmasından maksadın süreklilik olduğunu vurgulamıştır.⁵⁷⁴

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ

“O hâlde onların taptıklarının boş şeyler olduğundan şüphen olmasın; onlar daha önce babalarının tapındığı gibi tapınmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Biz onların hak ettiklerini elbette eksiksiz olarak vereceğiz.”⁵⁷⁵

Seyyid Kutub burada hitabın peygambere, ihtarın ise kavmine olduğunu belirtmiştir. Onların taptıklarının önemsenmemesi gerektiğini, gündeme bile getirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁷⁶

Vehbe Zuhaylî ise buradaki hitabın peygamberi teselli manasında olduğunu, geçmişteki kavimlerin başına nelerin geldiğini, sünnetullahın nasıl işlediğini, peygamberin âyetlere muhatap olarak bizzat öğrendiğini vurgulamış, bundan dolayı müşriklerin sonunun ne olacağı hususunda şüphe etmemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁷⁷

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاحْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَأَنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ

“Gerçek şu ki biz Mûsâ’ya da kitabı vermiştik; onda da ihtilâfa düşüldü. Eğer rabbın tarafından daha önce verilmiş bir söz olmasaydı işleri bitirilirdi. Onlar kitap hakkında derin bir şüphe içindedirler.”⁵⁷⁸

وَإِنْ كُنَّا لَمَّا لِيُوقِنَهُمْ رَبُّكَ أَعْمَاهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

⁵⁷³ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/271.

⁵⁷⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/473-74.

⁵⁷⁵ Hûd 11/109.

⁵⁷⁶ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, 8/273.

⁵⁷⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/478.

⁵⁷⁸ Hûd 11/110.

“Şüphesiz rabbin, onların her birine yaptıklarının karşılığını tam olarak verecektir. Rabbin, onların yapmakta olduklarından haberdardır.”⁵⁷⁹

Seyyid Kutub burada İsrailoğullarının ihtilâflarını, söyledikleri sözler, inandıkları inançlar ve yaptıkları ibâdetlerin farklı farklı olmasına bağlamıştır. Kutub, diktatörlerin yalnızca belli bir süreye kadar istediklerini yapma imkânı verildiğini, zamanı geldiğinde herkesin cezasını çekeceğinin bildirilmesinin mü'minlere teselli olarak yorumlamıştır.⁵⁸⁰

Vehbe Zuhaylî İsrailoğullarının haddi aşır, liderlik hırsı ile maddî menfaatlerin peşinden koşarak ihtilâfa düştüklerini ifade etmiştir. Daha sonraki âyetin peygamberin aldırış etmeden görevine devam etmesi gerektiğini vurgulayan teselli mahiyetinde bir âyet olduğunu zikretmiştir.⁵⁸¹

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol! Siz de azıp sapmayın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir.”⁵⁸²

Seyyid Kutub bu emrin dehşetini Hz. Peygamberin çok iyi anladığını ifade etmiş ve Hz. Peygamberin Hûd sûresinin kendisini ihtiyarlattığını ifade eden rivâyeti nakletmiştir. Kutub burada istikamet üzerine olmanın önemine vurgu yapmış, istikamet yerli yerince sapmadan dosdoğru yürümek olarak tanımlamış, bu hâlin korunması için sürekli uyanık olmak gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸³

Vehbe Zuhaylî istikameti itikat, amel ve ahlâk hususunda ifrat ve tefrite düşmeden hareket etmek olarak ifade etmiştir. Allah'ın zat ve sıfatlarında birliğini kabul etmenin, cennet, cehennem, diriliş, hesap ve ceza görme, melekler ve arş gibi gaybî hususlara iman etmenin, Kur'ân'ın ibâdetler ve muameleler çerçevesinde emrettiklerine sarılmanın gerekliliğinden bahsetmiştir. İstikamet üzere yürümenin ise arzularını ve şehvetlerini tatminden vazgeçen kimseler dışındakilere zor geleceğini ifade etmiştir.⁵⁸⁴

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

⁵⁷⁹ Hûd 11/111.

⁵⁸⁰ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/275.

⁵⁸¹ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/487.

⁵⁸² Hûd 11/112.

⁵⁸³ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur 'ân*, 8/276.

⁵⁸⁴ Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-Münîr*, 6/491.

“Zâlimlerin yanında olmayın; sonra ateş sizi de yakar. Allah’tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz!”⁵⁸⁵

Seyyid Kutub yeryüzündeki iktidarlarını zâlimlik için kullanan o zorba kimselerin yanında olmak dursun onların yaptıklarını normal bile görülmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁸⁶

Vehbe Zuhaylî zâlimlere azıcık meyletmenin, zâlimlerin yaptıklarını ikrar etmenin, yollarını güzel görmenin kötü âkıbete, onların zâlim amellerine ortak olmaya sebep olacak kaygan bir zemin olduğuna delâlet ettiğini ifade etmiştir.⁵⁸⁷

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

“Gündüzün iki tarafında, gecenin de gündüze yakın saatlerinde namaz kılın. Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder. İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır.”⁵⁸⁸

Seyyid Kutub burada namazın bitmek tükenmek bilmeyen bir azık ve hazine olduğunu, câhiliye ortamında rûhî bünyeyi güçlendirdiğini belirterek kendini yalnız hisseden kimse için en güzel dost olarak zikretmiştir. Kötülükleri gideren en büyük iyiliğin namaz olduğunu belirtmiştir.⁵⁸⁹

Vehbe Zuhaylî namazın Allah ile irtibatı güçlendiren, nefsi temizleyen ve kötülüğü engelleyen en büyük iyilik olarak tanımlamıştır. Ayrıca gündüze yakın saatlerde kılınan namazların sabah, öğle ve ikindi namazları olduğunu, geceye yakın olan namazlarında akşam ve yatsı namazı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁰

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“Sabret! Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.”⁵⁹¹

Seyyid Kutub doğru olmak, doğru yolda olmak için namaz kılmaya ve bununla beraber sabır göstermenin gerekli olduğuna vurgu yapmıştır.⁵⁹²

⁵⁸⁵ Hûd 11/113.

⁵⁸⁶ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/277.

⁵⁸⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/492.

⁵⁸⁸ Hûd 11/114.

⁵⁸⁹ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/277.

⁵⁹⁰ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/497.

⁵⁹¹ Hûd 11/115.

⁵⁹² Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/278.

Vehbe Zuhaylî ise hem itaat esnasındaki meşakkatlerin hem de günâhların çekiciliği karşısındaki mücadele esnasındaki sabırlı olmanın büyük bir fazilet ve iyilik olduğunu zikretmiştir.⁵⁹³

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

“Sizden önceki toplumlar içinde yeryüzünde bozgunculuğu önleyecek birikimli kimseler bulunsaydı ya! Onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kesim bunu yaptı. Zulmedenlerse içinde şımartıldıkları refahın peşine düşüp günâhkâr oldular.”⁵⁹⁴

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلِهَا مُصْلِحُونَ

“Rabbin, halkı iyilik peşinde olan ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir.”⁵⁹⁵

Seyyid Kutub burada Allah’ın sapkınlık içerisinde dalıp giden bir topluluğun içerisinde yaşayan kimselerin eğer bu sapkınlığa karşı çıkıp, durdurmaya çalışırsa Allah’ın kanunu gereği helâk olmayacaklarını bildirmiştir. Kutub, Allah’a inanan, bu davaya gönülden bağlanarak ellerinden geleni yapan kimselerin herkes için can sigortası olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁶

Vehbe Zuhaylî önceki nesillerin içinde şuurlu, basiretli kişilerden oluşan hayırlı bir cemaatin bulunmayışının aktarıldığı âyetin kâfirler için azarlama, mü’minler için ise bir öğüt ve ibret vesilesi olduğunu zikretmiştir.⁵⁹⁷

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا أَمْلَأُ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Rabbin dileyseydi insanları elbette tek bir ümmet yapardı. Fakat onlar hep ihtilâf içinde olacaklardır, rabbinin esirgedikleri müstesna; zaten O insanları buna uygun yaratmıştır. Böylece rabbinin, “Andolsun ki cehennemi hem insanlar hem cinlerle dolduracağım” sözü yerini bulmuş oldu.”⁵⁹⁸

⁵⁹³ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/498.

⁵⁹⁴ Hûd 11/116.

⁵⁹⁵ Hûd 11/117.

⁵⁹⁶ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, 8/279.

⁵⁹⁷ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 6/503.

⁵⁹⁸ Hûd 11/118-119.

Seyyid Kutub tüm insanların tek tip yaratılabileceğini ancak bunun yeryüzüne halife olarak gönderilen insanın fıtratına uygun olmayacağını ifade etmiştir. Hak hakikat üzerinde birlik olup bir hareket edenleri Allah'ın cennete, ihtilâf eden insan ve cinleri ise cehenneme dolduracağını zikretmiştir.⁵⁹⁹

Vehbe Zuhaylî âyetteki Allah'ın dilemesini insanın iradesi ile ilâhî denge bağlamında değerlendirmiş, insanlara doğru yolun gösterildiğini ama onların sapkınlığı seçtiklerini belirtmiştir. Rahmete eren kimselerin hidâyete eren, ihtilâftan uzak duran kimseler olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁰

وَكَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

*“Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor.”*⁶⁰¹

Seyyid Kutub bu âyet ile Hz. Peygamberin teselli edildiğini bildirmiş, geçmiş peygamberlerin yolunu izlemesi için bu kıssaların anlatıldığını zikretmiştir.⁶⁰²

Vehbe Zuhaylî bu âyette, geçmiş peygamberlerin mücadeleleri anlatılarak Hz. Peygamberin kalbinin risâleti eda etmesi, eziyetlere tahammül ve sabır göstermesi için teselli takviyesi yapıldığını ifade etmiştir.⁶⁰³

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ

*“İman etmeyenlere de ki: “Elinizden geleni yapın! Biz de yapacağız! Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz!”*⁶⁰⁴

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

*“Göklerin ve yerin gizlisi (gaybı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na güvenip dayan! Rabbin yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”*⁶⁰⁵

⁵⁹⁹ Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur'ân*, 8/280.

⁶⁰⁰ Zuhaylî, *Tefsîrü 'l-Münîr*, 6/504.

⁶⁰¹ Hûd 11/120.

⁶⁰² Kutub, *Fî zılâli 'l-Kur'ân*, 8/281.

⁶⁰³ Zuhaylî, *Tefsîrü 'l-Münîr*, 6/511.

⁶⁰⁴ Hûd 11/121-122.

⁶⁰⁵ Hûd 11/123.

Seyyid Kutub geçmiş peygamberlerin kavimlerine söylemiş oldukları bu meydan okumanın, Hz. Peygamber’inde aynı şekilde yaptığını vurgulamıştır.⁶⁰⁶

Ayrıca Seyyid Kutub sûrenin tamamını özetleyen ifadelerle yer vermiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan kıssaların İslâm dininin eylem yönünü somut bir biçimde ortaya koyduğunu, bu yöntemin teorik değil, tamamen pratik ve hayata dönük bir karakter taşıdığını, insanlığın gerçekliğiyle yüzleşen, onu dönüştürmeyi hedefleyen canlı bir rehber olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁷

Kutub, bu kıssaların Mekke’de Hz. Peygamber’e (s.a.v.) indirildiğinde, etrafındaki küçük mü’min grubun ağır bir baskı altında olduğunu, davetin âdeta donma noktasına geldiğini zikretmiştir. Bu kadar uzun, meşakkatli ve sonu belirsiz bir yolda ancak Kur’ân, onlara geçmiş peygamberlerin mücadelelerini anlatarak hedeflerinin İbrahim, Nûh, Mûsa, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb gibi önderlerin izinden gitmeleri gerektiğini hatırlattığını vurgulamıştır. Böylece mü’minler, tarihin derinliklerinden gelen ilâhî davet kervanına bağlandıklarını hissetmiş, bu bağ onlara yalnız olmadıklarını, bir ilâhî sünnetin parçası olduklarını öğretmiştir.⁶⁰⁸

Vehbe Zuhaylî de Hz. Peygamberin müşriklere yollarında, metotlarında ve hâllerinde devam etmeleri gerektiğini, ellerinden ne geliyorsa yapmaları gerektiğini, aynı şekilde kendilerinin de doğru bildikleri yolda adım atıp bekleyeceklerini ifade ederek meydan okuduğunu bildirmiştir. Zuhaylî geçmişteki olaylarında, şimdi zamandaki olaylarında, gelecek zamandaki olayların da tamamının Allah’ın bilgisi dahilinde olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁹

4.2 Helâktan Koruyucu Unsurlar

4.2.1 Islah Faaliyetleri

Kur’ân-ı Kerîm, medeniyetlerin çöküşünü engelleyen temel unsurlardan birinin “düzenleyici reformlar” (*islâh*) olduğunu vurgular: “*Rabbin, halkı ıslah edici kimseler olduğu sürece bir toplumu zulümle yok etmez.*”⁶¹⁰ Bu âyet, toplumsal sürdürülebilirliğin ancak aktif iyileştirme çabalarıyla mümkün olduğuna işaret eder. Islah bireyin iç

⁶⁰⁶ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/282.

⁶⁰⁷ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/282.

⁶⁰⁸ Kutub, *Fî zılâli’l-Kur’ân*, 8/283.

⁶⁰⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû’l-Münîr*, 6/512.

⁶¹⁰ Hûd 11/117.

dünyasından toplumsal ilişkilere kadar uzanan bir denge ve onarım sürecidir. Muslih ise bu süreci yöneten; çatışmaları uzlaşuya dönüştüren, bozulana aslına döndüren ve kolektif barışı tesis eden kişidir. Kur’ân terminolojisinde, ifsad (bozgunculuk) ile zıt anlamlıdır.

Bir toplumda muslihler var olduğunda, ahlâkî erdemler, ruhsal derinlik ve sosyal adâlet sürekli beslenir. Bu durum, kültürel üretkenliği ve bilimsel atılımları tetikleyerek medeniyetleri ileri taşır. Islah, modernitenin dayattığı tüketim kültürü ve kültürel hegemonya zincirlerini kırarak insanı özgün kimliğine döndürmeyi hedefler. Statükocuların muhalefeti ve geleneğin ataleti, ıslah sürecini yavaşlatsa da istikrarlı çabalar kaçınılmaz bir dönüşüm sağlar. Tarihsel örnekler, bu çabaların bilimsel ve ahlâkî ilerlemeyi garantilediğini kanıtlar.

Kur’ân ve Sünnet, ıslahın temel referanslarıdır. Bu kaynaklar, insanın fitratına uygun ahlâkî kodlar sunarak takva temelli bir toplum inşasını mümkün kılar. Selef-i Sâlihîn, bu ilkeleri pratiğe dökerek örnek bir yaşam modeli oluşturmuştur. Günümüz muslihleri, bu mirası eleştirel akıl ve çağın ihtiyaçlarıyla harmanlamalıdır. Körü körüne taklit, insanı edilgen bir tüketiciye dönüştürür. Kur’ân’ın “*akıl sahipleri için ibretler vardır*”⁶¹¹ çağrısı, eleştirel düşünceyi merkeze alır. Sahte otoritelere körü körüne bağlanmak, İslâm dünyasının entelektüel durgunluğunun ana nedenidir. Oysa gerçek ıslah, nakil-akıl dengesini koruyarak hurafeleri temizler.

Islahın araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür; Bâtılı kopyacılık yerine İslâm’ın öz değerlerinden beslenmek, bireysel ve kolektif sorumluluk bilinciyle hareket etmek, Tevhid inancını, hayatın tüm alanlarına hâkim kılmaktır. Islah, ruh, akıl ve kalp bütünlüğünü esas alan bir medeniyet projesidir. Bu proje, Kur’ân’ın evrensel mesajını, çağın dinamikleriyle buluşturarak insanlığı hâkikate taşır. Unutmamak gerekir: “*Allah, bir toplumu, onlar kendilerini değiştirmedikçe değiştirmez.*”⁶¹²

4.2.2 Tevbe ve İstiğfar

Tevbe, dinî terminolojide, kişinin onaylanmayan tutumlardan erdemli davranışlara yönelmesini veya Allah’ın kula lütufkâr bir şekilde yönelmesini ifade eden köklü bir dönüşüm sürecidir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu kavram şu âyetle özetlenmiştir: “*Takva sahipleri, bir kötülük yaptıklarında ya da nefislerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp günâhlarının bağışlanmasını dileyenlerdir. Zira affetmek yalnızca O’na mahsustur.*

⁶¹¹ el-Bakara 2/164.

⁶¹² er-Ra’d 13/11.

*Onlar, ısrarla hata üzerinde durmazlar.”*⁶¹³ Ayrıca tevbenin azâptan koruyucu unsur olduğu “*Sen içlerinde oldukça Allah onlara azâp etmez, tevbe edip dururken de Allah onlara yine azâp etmeyecektir.”*⁶¹⁴ âyetinde görülmektedir.

İnsan, yanılırlara açık bir varlıktır. Ancak erdemli olan, yanlışını fark edip ondan dönme iradesini gösteren ve tekrarlamamak için çaba sarf edendir. Toplumu düzeltmeye çalışanlar (*muslih*) bile hatalardan tamamen arınmış değildir. Zira insan, Allah’ın nimetlerine layıkıyla şükretmekten âcizdir ve tevbeyle kendini sürekli yenilemek zorundadır. Hz. Muhammed (s.a.v.), “*Ben günde yüz defa bile olsa Allah’tan bağışlanma dilerim*” buyurarak, tevbeyle bir yaşam disiplinine dönüştürmüştür. Bu durum, mü’minler için kritik bir mesaj içerir:

1-) Peygamber’in yolundan gidenler, kalpteki sapmaları kontrol ederek hayatlarını tevbe ve istiğfarla anlamlandırmalıdır.

2-) Tevbe, nefsin tezkiyesi ve kalbin Allah’a yönelişinde süreklilik gerektirir.

Tevbe, mekanik bir özür dileme eylemi değil, içsel bir devrimdir. Kişiyi, geçmişin yüklerinden arındıran ve geleceği inşa eden dinamik bir süreçtir. Nitekim Allah, “*Allah’a samimiyetle tevbe edenleri bağışlar*”⁶¹⁵ vaadiyle bu yolu açık tutar.

Özetle sıralayacak olursak Tevbe, insanın kusurlu fitratına rağmen kemale erişme çabasıdır. Peygamber’in sünneti, tevbeyle günlük bir ibâdet bilinciyle birleştirir. İstiğfar, mü’minin manevî direncinin temel taşıdır.

⁶¹³ Âl-i İmrân 3/135.

⁶¹⁴ el-Enfâl 8/33.

⁶¹⁵ en-Nisâ 4/17.

SONUÇ

Kur'ân'ı Kerîm, gelmiş geçmiş tüm milletlerin Allah'ın düzenlemiş olduğu kanunlara tabi olduklarını vurgulamış, bu kanunların herhangi bir noktasında hiçbir değişiklik olmayacağına dikkat çekmiştir.

Ümmetler de insan gibi yaşarlar, hastalanırlar ve zamanı geldiğinde ölüp kaybolup giderler. Ümmetlerin yaşam zamanını, ümmeti oluşturan insanların sosyal ahlâkları belirler. Bundan dolayı Kur'ân'ı Kerîm geçmiş ümmetlerin yaşadıkları olayları, peygamberlerine karşı sergiledikleri hareketlerini ister sosyal yönden olsun ister ticarî yönden olsun her türlü ahlâkî yapılarını, helâk edilip cezalandırılmışlarsa bunların sebeplerini anlatır. Sonuç olarak geçmiş ümmetlerin yaşam hikâyeleri, tecrübe olsun diye anlatılarak insanlığın ibret alması istenmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, geçmiş kavimlerin başlarına gelen helâk olaylarını, insanlığa ibret olacak şekilde detaylandırmıştır. Nûh, Âd, Semûd, Lût, Şuayb kavimleri gibi topluluklar hem peygamberlerle olan ilişkileri hem de sergiledikleri tutumlar açısından çarpıcı benzerlikler taşımaktadır. Bu kavimlerin kıssaları incelendiğinde, ortak bir zihniyet yapısı, davranış kalıpları ve tepki biçimleri dikkat çekmektedir. Bu toplumlar, kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr, alay, tehdit ve şiddet ile karşılamışlardır. Peygamberlerin tevhid çağrısını reddetmekle kalmayıp, onları toplumdan dışlamayı, hatta öldürmeyi planlamışlardır. Ayrıca, peygamberlerden “aceleyle azâb getirmesini” talep ederek, ilâhî ikazlara karşı duyarsızlıklarını ve sabırsızlıklarını göstermişlerdir.

Bu kavimlerin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

1-) **İnançsızlık ve Şirk:** Allah'ı ve O'nun ayetlerini açıkça reddetmişler, putperestliği veya başka sapkın inançları benimsemişlerdir.

2-) **Ahlâkî Yozlaşma:** Zulüm, kibir, azgınlık, nankörlük ve fesat gibi davranışlar toplumsal norm hâline gelmiştir. Örneğin, Lût kavmi cinsel ahlâksızlıkta; Semûd kavmi ise servet ve güçle böbürlenmekte sınır tanımamıştır.

3-) **Toplumsal Bozulma:** Sadece kendileri kötülük işlemekle kalmayıp, iyiliği emredenleri de baskı altına almış, toplumsal ıslah çabalarını engellemişlerdir.

Kur'ân, bu kavimlerin eylemlerini “zulüm” kavramıyla tanımlamıştır. Zulüm, burada sadece fiziksel şiddet değil; Allah'a karşı gelmek, hâkikati çarpıtmak, sosyal adâleti yok

etmek ve insan fitratını bozmak gibi geniş bir anlam taşımaktadır. Helâk edilen toplumların en belirgin vasfı, Allah’a ve O’nun dinine düşmanlık beslemeleridir. Bu düşmanlık, inkârı bir yaşam tarzına dönüştürmüş, peygamberlerin uyarılarını dinlemek yerine onlarla mücadele etmeyi seçmelerine yol açmıştır.

Bu kıssalarda dikkat çeken temel mesaj, helâkın “tek bir günâh” nedeniyle değil, sistemleşmiş bir inkâr ve ahlâkî çöküş süreci sonucunda geldiğidir. Toplumlar, peygamberlerin çağrılarını görmezden gelip hâkikate sırt döndükçe, ilâhî rahmetin yerini kaçınılmaz bir ceza almıştır. Kur’ân, bu örneklerle insanlığa, “zulüm” olarak nitelenen bu karanlık sarmaldan uzak durma ve hâkikate kulak verme çağrısı yapar. Bu tahlil, söz konusu kavimlerin kıssalarını yüzeysel bir okuma yapmak yerine inanç, ahlâk ve toplumsal dinamikler arasındaki derin ilişkiyi anlamaya yönelik bir çabadır.

Bu araştırmamızda bir toplumu yıkıma sürükleyen faktörlerin çok boyutlu ve karmaşık olduğu sonucuna varılmıştır. Kur’ân’ı Kerîm’de, bireylerin ve toplulukların tarih sahnesinden silinmesine yol açan temel nedenler; sosyal adâletsizlik, ahlâkî çürüme ve ilâhî iradeye karşı direnme gibi farklı sebepler sayılmıştır. Helâk olan kavimlerin yaşadığı toplumlar hak ve bâtil mücadelesinin yoğun bir şekilde yaşandığı, Allah’ın mesajlarının sürekli gündemde olduğu topluluklardır. İlahî mesajların yolundan gitmeyi tercih edenler genelde fakir ve sayıca az; buna karşılık inkâr yolunu tercih edenler ise, zengin, güçlü ve kalabalık kimselerdir. Vahyi kabul eden kimseler, küçümsenme, aşağılanma, dalga geçilme gibi her türlü psikolojik saldırıya maruz kalmaktadır. Vahyi reddedenler ise, sadece inkâr etmekle kalmayıp diğer insanları da inkâr yoluna sevk etmek için iş birliği yaparak hareket etmektedirler.

Onlar küfrü, zulmü ve ahlâksızlıkları kendilerine meslek olarak görmüşlerdir. Tüm ilâhî mesajlara kendilerini kapatmışlar, âdeta hakikat karşısında çevrim dışı olmayı tercih etmişlerdir. Oysa ilâhî mesaja iman ederek, tevbe ve istiğfar yolunu tercih etseler helâk olmaktan kurtulacaklarına dair defalarca uyarılmışlardır. İşledikleri sapkınlıkların bedelini genellikle dünya hayatında ödeyerek, tarihin karanlık sayfalarında kaybolup gitmişlerdir. Bu çöküşün temelinde; ilâhî düzene ve manevî değerlere karşı beslenen düşmanlık, vahyin öğretilerini sistematik şekilde görmezden gelme, lütuflara karşı şükürsüzlük ve her türlü ölçüsüzlüğü meşrulaştıran kasıtlı dinî ve ahlâkî ihlaller yatmaktadır.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler ile helâk olan kavimlerin özellikleri genel hatları ile ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Kur’ân’ı Kerîm’de adı geçen helâk olmuş kavimlerden Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb kavimlerin yaşadıkları coğrafî, sosyal ve iktisadî yapıları araştırılmış, helâk olma sebepleri ve helâk olma şekilleri tespit edilmiştir.

Buna göre Nûh kavminin putperestliği ilke edinerek saptıkları, vahyi ve peygamberlerini alaya alıp inkâr ettikleri, fizikî güçlerine aldanarak mazlum ve zayıf düşmüş kimselere karşı kibirli davrandıkları, alay etmekle kalmayıp işkence ettikleri ve tüm bu olanların neticesinde tûfanda boğularak helâk edildikleri tespit edilmiştir.

Ahkâf bölgesinde yaşayan Âd kavminin, tevhidi reddedip kendi uydurdıkları ilâhlara taptıkları, bölgenin elverişli kaynaklara sahip olması nedeniyle zengin bir yapıya sahip oldukları ve bunun neticesinde bu maddî güce yaslanıp kibirlenerek zayıf kimseleri ezdikleri, tüm bu olanların neticesinde uğultulu ve her tarafı kasıp kavuran bir kasırga ile helâk edildikleri tespit edilmiştir.

Yine “Hicr” bölgesinde yaşayan Semûd kavminin, tevhidi reddedip, kendi uydurdıkları ilâhlara taptıkları, yontma yöntemi ile dağlarda evler, ovalarda saraylar inşa ettikleri, dünyada hiç ölmeyecek bir mantıkla yaşayarak, vahyi ve peygamberlerini alaya alıp mü’minlere üstten bakan bir tavır sergiledikleri ve kendilerine mucize olarak verilen deveyi keserek şiddetli bir ses ve sarsıntı ile helâk oldukları tespit edilmiştir.

Sodom şehrinde yaşayan Lût kavminin de putperest bir mantıkta yaşayarak uydurdıkları tanrılara taptıklarını, daha önce hiçbir milletin aklından bile geçirmediği fuhşiyatı sektörleştirerek erkeklere yöneldiklerini, bu konuda yabancı misafirlere göz dikecek kadar ileriye gittiklerini, vahyi ve peygamberlerini alaya aldıklarını, tüm bu yaptıkları aşırılıklardan dolayı gökten sağanak sağanak yağın taşlarla ve beldelerini yerle bir eden şiddetli bir depremle helâk oldukları tespit edilmiştir.

Medyen bölgesinde yaşayan Medyen halkının önceleri müslüman oldukları, daha sonra şirk mantığını benimseyerek yoldan çıktıkları, ticarî ahlâkı bozarak hiçbir kural tanımadan ölçüde ve tartıda hileli işler yaptıkları, vahye ve peygamberlerini alaya adıkları, mü’minlere karşı kibirlenip tehditler savurdıkları, bunun neticesinde de gökten indirilen bir ateşle ve sarsıntı ile helâk oldukları tespit edilmiştir.

Helâk olan kavimlerin yok oluşlarındaki ortak sebeplerin; şirk mantığına sahip olmaları, vahyi ve peygamberi yalanlamak, alaya almak, olağan üstü mucizeleri göz göre göre inkâr, ilâhî davette peygamberlere ve mü’minlere engeller koyarak zorluk çıkarma, ilâhî

vahye muhatap olmalarına rağmen atalarının hurafe âdetlerine bağlı kalmaları, nankörlük, yüzüstlük, zorbalık, ahlâksızlık ve adil olmayan, ahlâk ile bağdaşmayan yanlış yollarla maddî menfaatlerin peşinden koşmaları gibi amellerin olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı sosyal hayatta en üst tabakada kendilerini seçkin gören ezici tabaka ile en alt tabakada bulunup herkes tarafından hor görülen ezici sınıfın olduğu, böyle sınıfsal zıtlıkların meydana geldiği tespit edilmiştir.

Helâk olan kavimler hakkında bilgiler verdikten sonra Hûd Sûresi bağlamında Seyyid Kutub'un *fî Zılâli'l-Kur'ân* ve Vehbe Zuhaylî'nin *Tefsîrû'l-Münîr* adlı eserlerinde bu kavimler mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır.

Bunun neticesinde; Seyyid Kutub helâk olan kavimlerin geçtiği âyetleri uzun açıklamış, konularına göre başlıklandırmada bulunmuştur. Her kavim için kendi bölümünün sonunda değerlendirmelerde bulunmuş, dinler tarihinin düştüğü hataları eleştirmiştir. Kıssalar hakkında sadece bilgi verip geçmemiş, okuyucuyu olayın içine çeken tarzda bir üslûp sergilemiştir. İsrailiyata yer vermemiş, en sahih bilgilerle olayları anlatarak konunun ana hedeften kopmaması için uğraşmıştır. Olayları bütüncül biçimde ele almış, hem Hz. Peygamber zamanındaki benzerlikleri dile getirmiş, hem de günümüz insan tiptemesi ile bağlantı kurmuştur. Bu şekilde anlatım yapması okuyucunun anlatılanlardan faydalanmasını kolaylaştırmıştır. Edebî yönünün ağır basmasıyla beraber dirâyet yönü ağır basan bir anlatım tarzı ile olayları değerlendirmiştir.

Vehbe Zuhaylî ise âyetleri kısa ve öz bir şekilde açıklamış, her kavim hakkında yaşadığı bölgeleri, sosyal yapıları vb. bilgilerle konunun alt yapısını oluşturmuş, çeşitli nakillerle ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Aynı şekilde Zuhaylî de Kutub gibi olayları bütüncül biçimde ele almış, farklı âyetlerle görüşlerini desteklemiştir. Helâk olan kavimlerin Hz. Peygamber zamanındaki müşriklerle olan benzerliklerini dile getirmiştir. Fıkî yönü ağır basan bir müfessir olmasından dolayı yer yer fıkî çıkarımlarda bulunmuştur. Her bölümün sonunda çıkan hüküm ve hikmetleri maddeler hâlinde sıralamıştır. Olayları edebî tarzda değil akademik bir tarzda sunmuştur.

Sonuç olarak Kur'ân'ı Kerîm bizlere, Peygamberler ve geçmiş milletler hakkında bilgiler vererek Kur'ân'ın evrensel bir yapıya sahip olduğunu hatırlatmakta, bütün zamanlara hitap ettiği bilinciyle hareket edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle özellikle helâk olan kavimlerin anlatıldığı bu kıssalarda yaşanan her olay, günümüz olayları ile kıyaslanarak tefekkür edilmelidir. Sadece belli bir zamanda belli bir bölgede bir milletin

başına gelen olaylar olarak görülmemeli, anlatılan tüm bu olaylardan dersler çıkarılmalıdır. Kıssaların, tarihin tekerrür etmemesi için önemli birer hatırlatma ve öğüt olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulgâkî, Muhammed Fuâd. *Mu'cemü'l-müfrehes li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Matbaatü Dâru'l-Kütübi'l-Mısır, 1943.
- Algül, Hüseyin. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*. 15 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.
- Alûsî, Mahmud Ebu'l-Fadl. *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1995.
- Aruçi, Muhammed. "Ülû'l-Azm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/294-295. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Aykan, Uğur. *Vehbe Zuhaylî Hayatı, Eserleri ve Fıkıh Alanına Dair Görüşleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru't-Taybe, 1997.
- Beyzâvî, Nasirüddin Abdullah b. Ömer. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1996.
- Buharî, Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cufî. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Dâru-Risâleti Naşirûn, 2021.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Çelebi, İlyas "Sünnetullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/159. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çimen, Abdullah Emin. "Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?". *Usul İslâm Araştırmaları Dergisi*, 01/12 (2005): 39-71.
- Çimen, Abdullah Emin. *Kur'an'ı Ker'im'de Helâk Kavramı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2001.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. çev. Mehmet Türk. 2 Cilt. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2020.
- Daştan, Zehra. *Hûd Sûresi'nin Konulu Tefsiri*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Eroğlu, Muhammed. “Hûd Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/281-282. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ertuğrul, Resûl. “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/06 (2018): 165-185.
- Ertuğrul, Resûl. “Kur’ân’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/06 (2018): 145-173.
- Fayda, Mustafa. “Câhiliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Görgün, Hilal. “Seyyid Kutub”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/64. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Harman, Ömer Faruk. “Hicr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/454-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. “Lût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/229-230. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Medyen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/346-348. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Nûh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/224-227. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Houran, Osman Said. “Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 14/2/ (2016): 175-178.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve ’t-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tûnusiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*. 9 Cilt. Beyrut: Risâletü’l-Alemiyye, 2019.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî. *Lisânü’l-arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârus-Sadr, 1994.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’ân*, Beyrut: ed-Dârû’s-Şâmiyye, 2010.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

- Karlıağa, Bekir. “Fî zılâli’l-Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/50. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kırca, Celal. “Âd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/333-334. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Kırca, Celal. “Semûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/500-501. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir. *el-Câmi li ahkâmi’l-Kurân*. 24 Cilt. Kahire: Dâru’l Kütübi’l Mısriyye, 2011.
- Kutub, Seyyid. *Fî zılâli’l-Kur’ân*. 15 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1979.
- Mevdûdî, Ebü’l-A’lâ. *Tefhîmü’l-Kur’ân*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Mutlu, Büşra. *Seyyid Kutub ve İzzet Derveze’nin Tefsirlerinde Mekki ve Medeni Sureler Bağlamında Kur’an Kıssaları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Müftüoğlu, Ömer. *Kur’ân’da Hz. Lût ve Kavmi*. Eskişehir: Eskişehir İslâmî İlimler Vakfı Yayınları, 1997.
- Nesefî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü’t-tenzîl*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013.
- Oğuz, Ahmet. “İlme Adanan Ömür Vehbe ez-Zuhaylî”. *Diyanet Aylık Dergi*, 306 (Haziran: 2016), 42-45.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah Bir Kur’ân İfadesinin Kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1999.
- Râzî, Muhammed b. Ömer Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-gayb*. çev. Sadık Kılıç vd. 23 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrü’l-menâr*. 12 Cilt. Dimeşk: el-Hey’etü’l-Mısriyyeti’l-Amme li’l-Kitap, 2010.
- Sâbûnî, M.Ali. *Safvetü’t-tefâsîr*. çev. Sadrettin Gümüş vd. 7 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Sâbûnî, M.Ali. *Tefsîru’l-vâdih*. Beyrut: Mektebetü’l Asriyye, 2016.

Sancar, Cemalettin. *Kur'ân'da Helâk Olan Kavimler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.

Sarmış, İbrahim. *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*. Ankara: Fecr Yayınları, 1992.

Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadir*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l Fikr, 1993.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân*. 24 Cilt. Beyrut: Dâru'l Marife, 2001.

Tok, Nuri. *Kur'ân'da Sünnetullah ve Helâk Edilen Kavimler*. Samsun: Etüt Yayınları, 1998.

Vâhidî, Ali b. Ahmed. *el-Veciz fî tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2010.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. Sad. Lüfullah Cebeci vd. 10 Cilt. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2015.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l Arabiyye, 1986.

Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîrû'l-Münîr fî'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menhec*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2018.

Elektronik Kaynaklar

İslâm Düşünce Atlası, İslâm Düşünce Atlası. “Seyyid Kutub”. Erişim: 22 Ekim 2024.
<https://islâmdusunceatlasi.org/seyyid-kutub/433>.

İslâm Düşünce Atlası, İslâm Düşünce Atlası. “Vehbe ez-Zuhaylî”. Erişim: 29 Ekim 2024.
<https://islâmdusunceatlasi.org/vehbe-ez-zuhayli/5840>.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mehmet Emin ŞANVER
Yabancı Dili	Arapça
Orcid Numarası	0009-0007-1629-7717
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10581105
Lise	Mamak Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi
Mesleki Deneyim	Diyanet İşleri Başkanlığı/Vaiz
Akademik Çalışmalar	